

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKU
VE KİTLESEL SİĞİNMA**

Yüksek Lisans Tezi

Ali ÖZDEMİR

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

Samsun, 2015

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKU
VE KİTLESEL SİĞİNMA**

Yüksek Lisans Tezi

Ali ÖZDEMİR

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

Samsun, 2015

KABUL VE ONAY

Ali ÖZDEMİR tarafından hazırlanan “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Kitlel Sığınma” başlıklı bu çalışma, __/__/__ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__/__/__

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

19/11/2015

Ali ÖZDEMİR

ÖZET

Uluslararası Mülteci Hukuku ve Kitlesel Sığınma

Ali ÖZDEMİR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Eylül/2015

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

Sığınma olgusu, insanlık tarihi kadar eskidir. Küreselleşmeyle beraber ve diğer itici nedenler çerçevesinde dünyada yerlerini değiştiren insanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Zira dünyanın birçok yerinde süregelen çatışmalar ve meydana gelen kitlesel göçler, uluslararası göç konusunu uluslararası gündemin üst sıralarına taşımaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokol, sığınmacı ve mülteciler için anayasal belgelerdir. İnsan temel hak ve özgürlüklerinin koruması kapsamında “geri göndermeme” ilkesine yer veren uluslararası mülteci hukukunun temel kaynağını teşkil eden bu belgelerde “kitlesel sığınma” durumlarına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ülkesel sınırlara toplu olarak gerçekleşen “*kitlesel sığınma*” olgusuna yönelik uluslararası sözleşme mevcut değildir. Ancak konuya ilişkin 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, 1984 Cartagena Deklarasyonu ve Avrupa Birliği Konseyi Geçici Koruma Yönergesi gibi bölgesel sözleşmelerle Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi Kararları ile bağlayıcı olmayan (soft law) uluslararası bildiriler bulunmaktadır. Kitlesel sığınma durumlarında “geçici koruma”, “geri göndermeme” ilkesine işlerlik kazandıran bir koruma şeklidir.

Sığınma hukuku; egemenlik, ulusal güvenlik ve insan hakları paradigmalarının birbiriyle çatışma içinde olduğu alanlardan birisidir. Bunun daha belirgin yansıması kitlesel sığınma olgusunda kendini göstermektedir. Özellikle kitlesel sığınma durumlarında insan hakları temelli yaklaşımın, devletlerin egemenlik kaygısı karşısında üstün geldiğini söylemek pek mümkün değildir. Egemenliğin ve ulusal güvenliğin hâkim olduğu sığınma olgusu karşısında, kurumsal nitelikte çözüm üretmek amacıyla, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. Ancak kitlesel sığınma durumlarına dair çözüm; başta sınır komşuları olmak üzere, sığınmacı üreten veya transit konumunda olabilecek diğer devletlerle karşılıklı anlaşmalar yoluyla, tamamlanmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Kitlesel Sığınma, Egemenlik, Uluslararası Koruma, İnsan Hakları, Ulusal Güvenlik

ABSTRACT

International Refugee Law And The Mass Influx

Ali ÖZDEMİR

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Public Law Department, Master, October/2015

Supervisor: Assit. Prof. Dr. Mustafa ÇAKIR

The concept of asylum is as old as human history itself. Together with globalisation and other pushing factors, the number of people moving from their own lands has been increasing day after day. Conflicts and mass migration around the world have made international migration a current issue.

1951 Geneva Convention and the Protocol of 1967 are constitutional documents for asylum seekers and refugees. These documents which include the “principle of non-refoulement” with regard to the protection of fundamental rights and freedoms and which are regarded as main sources of international refugee law do not have any explicit provisions as to “mass influx”. Likewise, there is no an international convention giving a place to the matter of collective “mass influx” taking to national borders. However, relating to the matter, some regional instruments exist such as the Convention for the Organisation of African Unity 1967, Cartagena Declaration 1984 and the Directive for European Council Temporary Protection, and some international documents like United Nations Executive Resolutions and soft law documents that are not binding. Temporary protection, in case of mass influx, is not a protection which puts the principle of non-refoulement into operation.

The law of asylum seekers is one of the controversial areas among sovereignty, national security and human rights discourses. The reflection of this issue is explicitly seen in the concept of mass influx. Particularly in the context of mass influx, states' worries about their sovereignty outweigh human rights discourse. In order for the regulation of mass Influx, "foreigners and international protection law" is introduced. However, the solution for mass influx requires mutual agreements between the states that cause mass influx and the others in which asylum seekers pass over.

Key Words: Mass Influx, Sovereignty, International Protection, Human Rights, National Security

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TANIMLAR, KAYNAKLAR VE TEORİK YAKLAŞIMLAR

1.1.Göç Olgusu ve Yaklaşımları	6
1.1.1.Göç Türleri	8
1.1.1.1.İç Göç/ Ülkesi İçinde Yerinden Edilme	8
1.1.1.2.Dış Göç/Uluslararası Göç.....	10
1.1.1.3.Zorunlu Göç.....	12
1.1.2.Göç'ün Kuramsal Çerçevesi.....	16
1.1.2.1.Ravenstein'in Göç Kanunları	16
1.1.2.2.Kesişen Fırsatlar Kuramı,Petersen'in Göç Tipi Sınıflandırması ..	17
1.1.2.3.Diğer Kuramlar ve Göçe ilişkin Bazı Modeller.....	18
1.2.Göç ve Sığınma Hukukunun Kaynakları	19

1.2.1.Evrensel Sözleşmeler	19
1.2.2.Bölgesel Düzenlemeler	21
1.2.2.1.1969 Tarihli Afrika Birliği Sözleşmesi	21
1.2.2.2.1984 Tarihli Cartagena Bildirisi	22
1.2.2.3.Arap Birliği Sözleşmesi.....	23
1.2.2.4.Avrupa Birliği Sığınma Hukuku	24
1.2.3.Uluslararası Teamül Hukuku.....	24
1.2.4.Bağlayıcı Olmayan (Soft Law) Uluslararası Belgeler	25
1.2.5.Uluslararası İnsan Hakları Hukuku.....	27
1.2.6.Uluslararası İnsancıl Hukuk	31
1.2.6.1.İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Hukuku Kavramları.....	34
1.2.7.Uluslararası Ceza Hukuku.....	34
1.3. Teorik Yaklaşımlar	36
1.3.1.Hugo Grotius- Pufendorf.....	38
1.3.2.Wolff-Vattel-Immanuel Kant	41
1.4.Tanımlar ve Terim Sorunu	45

İKİNCİ BÖLÜM

SIĞINMA HAKKI VE ULUSLARARASI KORUMA

2.1.Sığınma Hakkı	49
2.1.1.İnsan Hakları Kavramı ve Tarihsel Gelişimi.....	49
2.1.1.1.İnsan Haklarının Evrenselliği	50

2.1.1.2.Ulus Devlet ve Egemenlik.....	50
2.1.2.İnsan Hakları ve Sığınma Hakkı.....	55
2.1.2.1.Dini Sığınma ve Sığınma Hakkının Tarihçesi.....	59
2.1.2.2.Diplomatik Sığınma	62
2.1.2.2.1.1950 Uluslararası Adalet Divanı Kararı	63
2.1.2.2.1.2.Divan Kararının Değerlendirilmesi	65
2.1.2.3.Ülkesel Sığınma	67
2.1.2.3.1.Kitlel Sığınma	68
2.2.Uluslararası Koruma	68
2.2.1.Uluslararası Koruma Kavramının Tarihsel Gelişimi	69
2.2.2.Mülteci Statüsünün Belirlenmesi ve Sona Ermesi.....	71
2.2.2.1.Mülteci Statüsünün Kazanılması	72
2.2.2.1.1.Haklı Nedenlerle Zulüm Korkusu	73
2.2.2.1.2.Irka Dayalı Zulüm	74
2.2.2.1.3.Dine Dayalı Zulüm.....	74
2.2.2.1.4.Milliyete Dayalı Zulüm	75
2.2.2.1.5.Belli Sosyal Gruba Aidiyet	76
2.2.2.1.6.Siyasi Görüş Nedeniyle Zulüm	76
2.2.2.2.Mülteci Statüsü Dışında Bırakma	76
2.2.2.2.1.Barışa Karşı Suç, Savaş Suçu ve İnsanlığa Karşı Suç.....	77
2.2.2.2.2.Siyasi Olmayan Ağır Suçlar.....	78

2.2.2.2.3.Birleşmiş Milletler Amaç ve İlkelerine Aykırı Eylemler.....	79
2.2.2.3.Mülteci Statüsünün Sona Ermesi	80
2.2.3.Mülteci ve Sığınmacıların Hak ve Özgürlükleri.....	81
2.3.Geri Gönderilmeme İlkesi (Non-Refoulement)	83
2.3.1.Non-refoulement İlkesinin Kapsam ve İçeriği	83
2.3.2.Non-refoulement İlkesinin İstisnaları	86
2.3.2.1.Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni	86
2.3.2.2.Topluma Yönelik Tehlike Nedeniyle Geri Gönderme.....	87
2.3.3.Kitlel Sığınma Akınlarında İlkenin Uygulanması.....	88
2.3.4.Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Tamamlayıcı Koruma	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KİTLESEL SIGINMA VE TÜRKİYE

3.1.Uluslararası Hukukta Kitlel Sığınma ve Geçici Koruma	93
3.1.1.Kitlel Sığınma.....	93
3.1.1.1.Dünya’da Kitlel Sığınmaya İlişkin Örnekler.....	96
3.1.1.2.İlk Bakışta Tanıma (Prima Facie)	97
3.1.1.2.1.Prima facie durumunun hukuki niteliği.....	98
3.1.1.3.Kitlel Sığınma Durumlarında Çözüm Yolları	99
3.1.1.4.Kitlel Sığınmanın Güvenlik Açısından Önemi.....	100
3.1.1.5.Sınır Güvenliği ve Kitlel Sığınma Hareketleri	101
3.2.Geçici Koruma	104

3.2.1.AB Hukukunda Kitlemel Sığınma ve Geçici Koruma	104
3.3.Türk Hukukunda Sığınma Hakkına Dair Yasal Düzenlemeler	105
3.3.1.Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	106
3.3.2.Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK)	107
3.3.2.1.YUKK'un Kapsamı ve Bu Kapsama Giren Yabancılar	108
3.3.2.2.YUKK'un Kapsamı ve Bu Kapsama Girmeyen Yabancılar	112
3.3.2.2.1.Türkiye'de Bulunan Yabancı Askeri Personel	112
3.3.2.2.2.Elçilik ve Konsolosluklar	112
3.3.2.2.3.Göçmenler	112
3.3.2.2.4.Mavi Kart Sahipleri	113
3.3.2.2.5.KKTC Vatandaşları	113
3.3.2.3.YUKK'da Yer Alan Temel İlkeler	114
3.4. Türkiye'ye Kitlemel Göç Akınları	119
3.4.1.Türk Hukuk Tarihinde Kitlemel Sığınma Hareketleri	119
3.4.1.1.Osmanlı İmparatorluğu'nda Kitlemel Sığınmalara Örnekler	119
3.4.1.2.Türkiye Cumhuriyeti'nde Kitlemel Sığınmalara Örnekler	120
3.4.1.2.1.Suriye'den Gelen Kitlemel Göç Akınları	122
3.4.1.2.1.1.Türkiye'deki Suriyelilerin Genel Durumu	122
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	132
ÖZGEÇMİŞ	142

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABÖ	:Afrika Birliği Örgütü
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
drl	: Derleyen
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed.	:Editör
GÜ	: Galatasaray Üniversitesi
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Md	:Madde
UNHCR	:United Nations High Commissioner for Refugees
USAK	: Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Merkezi
s	:Sayfa Numarası

SBE	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF	:Siyasal Bilgiler Fakültesi
ss	:sayfadan sayfaya
YUKK	: Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu
y.y.	: Basım/yayın bilgisi yok

GİRİŞ

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 14.maddesi; "Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma arama ve sığınmadan faydalanma hakkına sahiptir." şeklinde düzenlenmiştir. Burada zulüm kavramı tanımlanmamış olmasına rağmen, sığınma arama hakkını gerektiren temel olgunun, insan hakkı ihlalleri olduğu açıktır. Günümüz için sığınma hukuku kapsamında olmayan ve kıt kaynakların artan dünya nüfusu üzerine dağılımında yaşanan olumsuzluklar ve iklim değişiklikleri gibi faktörler, başka ülkelere ulaşma amaçlı göç olaylarını tetikleyen sebeplerin başındadır. Bunların dışında; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için veya insan hakkı ihlalleri nedeniyle bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalan kişilerin gerçekleştirdikleri göç hareketi sığınma hukuku içerisinde değerlendirilmektedir. Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle bölgesel çatışmaların artması, Arap Baharı/Kış/UYANIŞI şeklinde tanımlanan ve diktatör rejimlere karşı ayaklanmaların doğurduğu yoğun iç çatışmalar, insan hakları ihlallerini de beraberinde getirmiştir. Ortadoğu'da krizin derinleşmesiyle beraber bireysel nitelikteki sığınma hareketleri, kitlesel bir boyuta evrilmiştir.

Çalışmanın temel problemini oluşturan kitlesel sığınma kavramı; sığınma arama hakkının kitlesel akın şeklinde gerçekleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Uluslararası korumanın, kitlesel sığınma durumlarında sağlanabilmesi için geçici koruma sistemi geliştirilmiştir. Geçici korumanın amacı; kişilerin toplu olarak maruz kaldığı; ırkları, dinleri, milliyetleri, belli bir sosyal gruba mensubiyetleri ya da siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayan veya zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan insanlara yardımcı olabilmektir. Geri göndermeme ilkesinin, kitlesel sığınma durumlarında uygulanabilmesi, geçici koruma sistemiyle mümkün olabilmektedir. Bu, aynı zamanda devletlerin uluslararası alandaki sorumluluk ve yükümlülüklerini

gerçekleştirebilmesinin de bir yoludur. Dünya üzerinde nitelik ve nicelik olarak farklı devletlerin olması kitlesel sığınma olgusuna subjektif bir özellik katmaktadır. Çalışmanın içinde kitlesel sığınma olgusunun gerçekleşmesi için hangi kriterlere sahip olması gerektiği sorusunun cevabı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın konusunu; uluslararası hukuk literatüründe, uluslararası mülteci hukukunun ve uluslararası korumanın anahtar rolüne sahip geri göndermeme ilkesi ile birlikte; kitlesel sığınma kavramının, özellikle Türkiye'ye yönelen kitlesel akınlara paralel şekilde, Türkiye açısından uygulanması oluşturmaktadır. Türkiye bulunduğu coğrafya nedeniyle bazı dönemlerde, Balkanlardan veya İran'dan kitlesel sığınmalara sahne olmuştur. Bunun en son örneği Suriye ve Irak'dan gelen kitlesel sığınmalarda kendini göstermiştir.

Tezin amacı; gelişmekte olan uluslararası mülteci hukukunda tam olarak tanımlanmamış kitlesel sığınma kavramının unsurlarını ortaya koyarak, kitlesel sığınmanın bir hak olup olmadığını tespit etmek. Türkiye'ye yapılan kitlesel sığınma karşısında uygulanan hukuki düzenlemelerle birlikte, uluslararası hukukta sığınma hakkının yerini ortaya koymaktır.

Nitekim anayasanın 90.maddesine göre *usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır*. Hükmü çerçevesinde Türkiye, normlar hiyerarşisinde uluslararası andlaşmaları kanunlarla aynı seviyede tutmuş hatta kanunların üstüne çıkarmıştır. Zira *Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz*. Şeklinde bunu somutlaştırmıştır. Anayasa'da yer almayan sığınma arama hakkına dair en etkin hukuki düzenlemenin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu olduğu görülmektedir. Çalışmanın önemi, bu hakkın ve bu haktan ortaya çıkan kitlesel sığınma olgusunun Türk mevzuatındaki yerinin tespitidir. Sığınma arama hakkı, kitlesel sığınma hakkını da içeren bir insan hakkıdır. Bu hakkın, devletlerin egemenliğinin bir uzantısı olarak "devlet hakkı" olduğu varsayılmaktadır.

Çalışmada sığınma arama hakkı; dini sığınma, diplomatik sığınma ve ülkesel sığınma özelinde bireysel nitelikteki sığınma hareketleri ve kitlesel sığınma olgusu kavramsal ve tarihsel açıdan, uluslararası hukuk boyutunda sözleşmeler ve bildiriler çerçevesinde ele alınacaktır. Birincil kaynaklar olarak uluslararası belgelerin yanı sıra ulusal mevzuattaki düzenlemeler de çalışmayı temellendirecektir. Türkiye’den başka devletlere yapılan kitlesel sığınmalar çalışmanın dışında bırakılmıştır. Türkiye’ye kitlesel sığınma örneklerine sadece kitlesel sığınma olgusunun önemini belirtmek için değinilecek; sosyal, ekonomik ve tarihi süreçlerdeki ayrıntılarına girilmeyecektir. Araştırmada sadece Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlanılacaktır.

Çalışmada uluslararası mülteci hukukunda, sığınma kavramı ve bu kavram özelinde Türkiye’deki çalışmalar inceleneceği için tekil araştırma modeli kullanılmış, bu çerçevede bilimsel verilere dayanan kaynak taraması yapılmıştır. Tekil araştırma modeli kapsamında sığınma arama hakkı kavramı ve özelde kitlesel sığınma olgusunun gelişim ve değişimi incelenerek, gelişim araştırması yapılmıştır. Araştırmada kullanılacak veriler, bilimsel verilere dayanan belgeler üzerinden kütüphanelerden, bilimsel yayın sitelerinden, resmi internet sitelerden elde edilerek konuya ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Verilen yorumlanmasında bilimsel verilerin yer aldığı birincil kaynaklar ve bu verilerin temel alındığı kaynaklar kullanılacağı için nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleri uygulanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; sığınma arama hakkının gerçekleşmesi için bir yer değiştirme eyleminin olması göz önüne alınarak; göç kavramı, özelinde uluslararası göç ve düzensiz göç konuları ele alınacaktır. Küreselleşme sürecinin artan ivmesi, küresel sorunların çeşitlenmesi, göç olgusuna daha da yaygınlık kazandırmıştır. Kontrol edilemeyen uluslararası göç, devletlerin konuya insancıl yönden yaklaşmasından ziyade kamu düzeni ve güvenliğini ön plana çıkaran bir yaklaşımı benimsemesine zemin hazırlamaktadır. II. Dünya Savaşından sonra kitlesel olarak yer değiştirmelere çözüm üretmek amacıyla geliştirilen, ancak daha çok iki kutuplu uluslararası sistemin yansıması olarak ifade edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi ile bu Sözleşmenin yetersiz kaldığını ilan eden diğer bölgesel sözleşmeler incelenecektir. Uluslararası mülteci hukukunun tamamlayıcı kaynağı niteliğindeki

farklı disiplinlerle ilişkisine değinilecek, sığınma arama hakkının teorik yönleri ve çalışmanın bütünsel olarak anlaşılması için anahtar bazı kavramların tanımları üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde; sığınma arama hakkı; dini sığınma, diplomatik sığınma ve ülkesel sığınma alt başlıklarında incelenecektir. Dini sığınma konuya tarihsel yönden ışık tuttuğundan önemli bir yer tutmaktadır. Bugün, diplomatik sığınmaya ilişkin bölgesel sözleşmelerden başka uluslararası düzende kabul görmüş bir sözleşme mevcut değildir. Diplomatik sığınma daha çok diplomatik imtiyaz ve ayrıcalıklar başlığı altında değerlendirilen bir konudur. Özellikle belirtilmediği sürece sığınma olgusundan bahsedildiğinde kast edilen, ülkesel sığınmadır. Çalışmanın problemini oluşturan kitlesel sığınma, ülkesel sığınmanın bir parçasını oluşturmaktadır. Diplomatik sığınma başlığında ise 1950 tarihli Uluslararası Adalet Divanının Sığınma Hakkı Davasına ilişkin kararı incelenecektir. Zira mahkeme içtihatlarının uluslararası hukukun kaynakları arasında sayıldığı göz önüne alındığında; söz konusu karar, devletlerin ülkesel egemenliği ile insan hakları arasındaki ilişkinin sığınma arama hakkı üzerindeki durumunu yansıtmaktadır. Buradan hareketle, kitlesel sığınma olaylarında ülkesel egemenlik ve insan hakları arasındaki dengenin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bölümde ayrıca uluslararası mülteci hukukunun temel amacını yansıtan uluslararası koruma ve bu korumanın en etkili kuralı olan geri gönderilmeme ilkesi ile kitlesel sığınma durumlarında uygulanması değerlendirilecektir. Geri gönderilmeme ilkesi; ulusal güvenlik, ülkesel egemenlik ve insan hakları üçgeninde, konunun insan hakları tarafında ağırlık kazanmasını sağlayan ilkedir.

Üçüncü bölümde ise uluslararası hukukta kitlesel sığınma olgusu ve güvenlik konularına değinilecek, kitlesel sığınma durumlarında geri göndermeme ilkesine işlerlik kazandıran geçici koruma rejimi incelenecektir. Devletlerin kendi vatandaşlarını korumamaları/koruyamamaları durumunda gerçekleştirilen uluslararası koruma geçici bir süreyi kapsamaktadır. Bu süre on veya yirmi sene gibi bir zaman dilimine kadar ulaşabilmektedir. Ancak kitlesel sığınma durumlarında gerçekleşen koruma; geçici koruma statüsü verilerek uygulanan, daha kısa ve ortalama üç yıl gibi belirgin bir süreyi kapsayan korumadır. Bireysel nitelikteki sığınma olaylarına kıyasla, toplu olarak gerçekleşen kitlesel sığınma durumlarında

kalıcı çözümler üretmek daha zor olduğundan; geçici korumanın süresi, ulusal güvenlik ve ülkesel egemenliğin daha ön planda olduğunu yansıtmaktadır. Bu bölümün son kısmında, geçmişte Türkiye'ye yönelik kitlesel göç akımları ve son dönemlerde Türkiye'nin güney sınırlarında gerçekleşen kitlesel sığınma olaylarının ulusal mevzuat çerçevesinde hukuki yönüne değinilecektir.

Sonuç olarak; egemenlik, ulusal güvenlik ve insan hakları üçlüsü, uluslararası alanda yeni olmayan ama küreselleşmeyle beraber ağırlığı artan kitlesel sığınma olgusunun bütünsel olarak görülebilmesi adına önemlidir. Dünya üzerinde gelişmişlik düzeyi farklı olan ülkeler için kitlesel sığınma, uluslararası hukukta uluslararası koruma yöntemiyle aşılmaya çalışılan bir problemdir. Burada insan haklarına saygı ve ülkesel egemenlik arasında bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ zaman içerisinde insan haklarına saygının ötelenmesi, salt devlet egemenliğinin ve güvenlik endişelerinin daha ön plana çıkmasıyla sonuçlanabilecektir. Uluslararası toplumun duyarlılığı, devletlerin içsel baskıları veya diğer başka tetikleyici unsurların, bu sonucu başka yöne çevirebileceğine dair tartışılabilir öneriler bu bölümde ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANIMLAR, KAYNAKLAR VE TEORİK YAKLAŞIMLAR

1.1. Göç Olgusu ve Yaklaşımları

Uluslararası toplumun yapısında meydana gelen değişimler, ekonomik ve siyasi etkiler, milliyetçilik hareketleri, devletler arasında üstü kapalı veya açık gerçekleşen çıkar çatışmaları, yaşadığımız dönemde varlığı daha da yakından hissedilen iç çatışmalar, doğal afetler, küresel ısınma ve kıtlık, salgın hastalıklar ve özellikle baskıcı rejimlerin yaygın şekilde gerçekleştirdikleri insan hakları ihlalleri, milyonlarca kişiyi bulundukları yerlerden göç etmeye itmiştir.¹ Bugün uluslararası yayın yapan görsel veya yazılı medyada salgın hastalıklar, iç çatışmalar vb. konular büyük yer tutmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların farklı boyutta sonuçları vardır, fakat kendisini net bir şekilde gösteren sonuçlardan birisi de insanlık tarihi kadar eski olan, göç olgusudur.

Başlarda avcılık ve toplayıcılıkla geçinen ilkel toplumlar, yiyecek bulmak, yaşam imkânlarını genişletmek amacıyla başka yerlere göç etme eğiliminde olmuşlardır. Toprağı işlemeyi öğrenip yerleşik hayata geçilince salgın hastalıklar, savaşlar ve kıtlıklar, göçü tetikleyen yeni unsurlar olarak kendini göstermiştir. Tarihteki en önemli göçlerden birisi, Avrupa devletlerinin temellerinin atıldığı ve kıta üzerinde derin izler bıraktığı düşünülen, çağ açıp kapatan “*kavimler göçü*”dür.

Ulus devletlerin ortaya çıkışı ve uluslararası hukukun temel aktörü olması neticesinde, insanların yer değiştirme hareketi; siyasi, ekonomik ve sosyal anlamlar kazanmıştır.² İnsan yaşamının tüm yönlerini etkiler hale gelen göç, varoluşsal bir

---

¹ M.Tevfik Odman, *Mülteci Hukuku*, Ankara: AÜ İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:15,1995,s.1

² Songül Sallan Gül, “Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Yardımlar”, *İnsan Hakları Yılı*, 23/24, 2002,ss.80-82.

değişimin ifadesi³ olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişim ve dönüşüm ulusal ve uluslararası ortamda kendini hissettirmektedir.

Özellikle uluslararası göç, toplumun ana gündem maddelerinden birisidir. Öyle ki bazı sosyal bilimciler tarafından bulunduğumuz çağ, “Göçler Çağı” olarak değerlendirilir. Temel dayanak noktaları ise göçün tüm dünyayı kapsayacak şekilde yayılması ve özellikle 11 Eylül 2001’de gerçekleşen saldırının da etkisiyle, klasik güvenlik algısının değişmesi ve göçün küresel bir kimliğe dönüşmesidir.⁴ Göçün farklı bir kimliğe dönüşmesini sağlayan ise küreselleşme, artan ulaşım ve iletişim teknolojileri, sosyal ve siyasi faktörler, savaşlar ve iç çatışmalar, küresel ısınma, kıtlık gibi göçü tetikleyen unsurların çeşitlenmesidir. Bunlar arasında özellikle çatışmalar nedeniyle yerinden edilenler; insani güvenliğin ön planda tutulduğu, uluslararası dayanışma duygusu içerisinde değerlendirilmelidir.

Uluslararası toplumun ekonomileri birbiriyle sürekli etkileşim içerisinde olduğundan, göç olgusunun negatif ve pozitif sonuçları da özellikle yakın ülke ekonomilerinden uzak ekonomilere doğru nispi olarak yansımaktadır. Küreselleşmenin, teknolojik ilerlemenin ve bağımlılığın bir sonucu olarak tanımlanabilecek olan göç olgusunun kapsamlı bir tanımı verilecek olursa: “Ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel, kültürel ya da bireysel nedenlerle (boş zamanı değerlendirme/dinlenme, aile parçalanması, çatışma, şiddet; terör, korku ve töre vb.), bir yerden başka bir yere yapılan geçici, kısa ya da uzun süreli yerleşim ve barınma amacı taşıyan, gönüllü/zorunlu bir yer değiştirme ve toplumsal değişme süreci olarak ifade edilebilir.”⁵

“Göç: Yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı ifade eder.” Şeklinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 3(1) maddesinde

---

³ Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara: Adalet yayınevi, Mart 2011, s.7.

⁴ S.Castles ve M.J.Miller, *Göçler Çağı:Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*; Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, ss.17-18

⁵ Sabri Çakır, *İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları*, Isparta: Fakülte Kitapevi Yayınları, 2008, s.240.

tanımlanmıştır. Tanımda göç olgusu, yasal veya yasadışı yollardan yabancılar tarafından Türkiye'ye yapılan göç olarak ifade edildiğinden, göç türleri açısından uluslararası göç kapsamındadır.

1.1.1. Göç Türleri

1.1.1.1. İç Göç/ Ülkesi İçinde Yerinden Edilme

İç göç bir ülkenin kendi sınırları içerisinde belirli bir bölgeden başka bir bölgeye yapılan göç hareketidir.⁶ Başka bir tanıma göre, bir ülke sınırları içerisinde bireyin ya da toplulukların, bir yıldan az olmamak üzere, yaşadığı ortamı değiştirmesidir. Ülkelerin büyüklüğü, ekonomik düzeyi ve yerleşme tarihlerine bağlı olarak iç göç, genellikle kırsaldan şehre doğru gerçekleşmektedir.⁷ Dolayısıyla herhangi bir nedenden dolayı, kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı bulunduğu devletin ülkesel sınırları içerisinde gerçekleştirdiği bir göç türüdür.

Ancak, bu göç türünün asıl yönünü, son yıllarda daha da yaygın hale gelen ve insanların bulundukları yerlerden bizzat kendi hükümetleri veya diğer vatandaşları tarafından, yine kendi ülkesel sınırları içerisinde zorla göç ettirilmesi oluşturmaktadır. Zorunlu iç göç olarak ifade edilen bu durum, psikolojik ve insani yıkımların etkilerini ön plana çıkaran bir özelliğe sahiptir.⁸

Doğal afetler ve kalkınma projeleri temelli yerinden olmuş kişiler ile çatışmalar, insan hakları ihlalleri ve şiddet temelli yerinden edilmiş kişiler, uluslararası literatürde ülkesi içinde yerinden olmuş kişileri ifade etmektedir. Ancak bu terim, bir tanımlamadan ziyade tasvir niteliğindedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde kimlerin mülteci olacağına dair bir statü tanımı verilmesine rağmen "ülkesi içinde yerinden olmuş" kavramı hukuki bir statü değildir.⁹

---

⁶ S.Sağlam, "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 2006/5, s.34

⁷ M.Vedat Pazarlıoğlu, "İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi", *Yöntem ve Ekonomi*, 14/1, 2007, s.121

⁸ Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara: Adalet Yayınevi, Mart 2011, ss.155-156

⁹ Deniz Yüksek, Dilek Kurban, Ayşe Betül Çelik, Turgay Ünal ve A.Tamer Aker, "*Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*", İstanbul: Tesev Yayınları, Mart 2008, s.39.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle, dünyada pek çok yerde yaşanan iç çatışmalar ve bunların sebep olduğu yerinden edilme durumları sadece ilgili ülke için değil, aynı zamanda uluslararası sistemin genel yapısında, başta güvenlik olmak üzere çok yönlü bir tehdide dönüşmüştür. Özellikle Batı ülkelerine yönelik gerçekleşen yoğun göç hareketleri, bu ülkeler için sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirmiş, neticede göç ve yerinden edilme sorunlarına dair kapsamlı bir çözümün gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesiyle, ülke sınırlarına gelen yerinden edilmiş kişilerin göç hareketleri kontrol altına alınmışsa da yerinden edilme sorunun temelini inilmediğinden göçlere dair kapsamlı bir çözüm oluşturulamamıştır. Ayrıca getirilen çözümler daha çok uluslararası göç hareketliliğine cevap vermiş, ülke içerisinde gerçekleşen zorunlu nüfus hareketinin ise devletin egemenlik yetkisi dâhilinde olduğu düşünülmüştür.

Ülke içerisinde yerinden olma durumuna sebebiyet veren pek çok neden olmasına rağmen bunların en önemlilerini şu başlıklarda toplamak mümkündür;

- a) *Kitlesel göçü tetikleyen silahlı çatışma ve insan hakları ihlalleri*
- b) *Devletin kendi vatandaşına karşı saldırısı, ülke içinde transferler, zorunlu tahliyeler, zorunlu yeniden yerleştirme eylemleri ve zorunlu geri iade eylemleri*
- c) *Doğal veya beşeri kaynaklı felaketler*

Söz edilen bu durumlarda ülkesi içinde yerinden edilmiş kişiler eğer vatandaşlık bağı ile bağlı bulundukları devletin koruma ve yardımından devletin ihmali veya egemenliğinin ortadan kalkması nedeniyle yararlanamıyorsa, uluslararası kamuoyunun bu kişilerle ilgilenmesinin haklı gerekçesi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenler içerisinde ilk iki durumda ülke içinde yerinden edilmiş kişiler bir şekilde uluslararası korumanın öznesi olabilmektedir. İlgili devlet, egemenlik hakkından kaynaklanan yetkilerini kullanamaz hale gelir veya kullanmaktan kaçınırsa, uluslararası toplum harekete geçeceği gibi, iç çatışma durumlarında 1949 Cenevre Sözleşmelerinin uygulanması söz konusu olabilecektir.¹⁰

Günümüzde genel olarak kabul gören 1998 tarihinde BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilen “Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol

---

¹⁰ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, s.164.

Gösterici İlkeler” belgesinin giriş bölümünde ülkesinde yerinden edilmiş kişi, şu şekilde tanımlanmıştır:

Zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplarıdır.

Yol Gösterici İlkelerde yer alan yerinden edilmiş kişi tanımı, belgenin yasal bağlayıcılığa sahip olmaması nedeniyle hukuksal bir tanım değildir. Ortak özelliklere sahip insanları belirlemek amacıyla oluşturulmuş açıklayıcı nitelikte olan ve BM kapsamında yapılan çalışmalarda referans olarak kullanılan bir tanımdır.¹¹

Özellikle Suriye’de yaşanan gelişmelerde olduğu gibi, uluslararası nitelikte olmayan iç çatışmaların sonucu; kitlesel sığınma olarak kendisini gösterirken, diğer bir sonuç da ülke içerisinde zorunlu olarak yer değiştirme şeklinde kendini gösterebilmektedir. Dolayısıyla silahlı çatışmaların dışsal yansımaları kitlesel göç dalgaları oluştururken; içsel yansımalar, daha derin ve vahimdir. Öyle ki uluslararası aktörlerin insani müdahale için temel dayanaklarını, bahsedilen içsel yansımalarda aramak mümkündür.

1.1.1.2. Dış Göç/Uluslararası Göç

Ekonomik, toplumsal veya siyasal nedenlerle ya da başka sebeplerle meydana gelen göç, ülke sınırları içinde olabileceği gibi, ülkeler arasında da gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda; dış göç veya uluslararası göç, belli bir süre için ya da kalıcı olarak çalışmak veya yerleşmek amacıyla ülkenin sınırlarını aşarak gerçekleştirilen nüfus hareketi¹²olarak tanımlanabilir. Uluslararası göç bir devlete bağlı olma yani vatandaşlık, ulus devlet ve yabancı kavramları ile yakından ilişkilidir. Bu çerçevede Türk hukukunda göç konusu yabancılar hukuku ve vatandaşlık hukuku kapsamında ele alınmaktadır.

¹¹ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, ss.172-173.

¹² Sunday Üner, *Nüfusbilim Sözlüğü*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972,s.72.

Küreselleşmeyle beraber ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, insanların ülkeler arasında hareket edebilmelerine imkân sağlamaktadır. Küreselleşmenin etkisinin yoğun olduğu bu göç türünde farklı kimliklerdeki insanların diğer kültürlerle etkileşimi sonucu, kültürler arası uyum sorunları da beraberinde ortaya çıkmıştır.¹³ İletişim temelli bu sorunun çözülmesi, farklı kültür ve özelliklere sahip insanlar arasında diyalogu güçlendireceği gibi küresel nitelikteki herhangi bir soruna ilişkin yaklaşımda, bir uluslararası kamuoyu bilinci yaratacak olması bakımından önemlidir.

Göç olgusunun önemli boyutlarından birisi de mekânsal değişimdir. Devletin ülkesel sınırlarının aşılması şeklinde ifade edilebilecek olan uluslararası göç, küresel olarak tüm dünya devletlerini etkiler hale gelmiştir.

Genel olarak, ülke sınırları içerisinde gerçekleşen ve ülke nüfusunun azalmamasıyla beraber sadece bölgeler arası demografik nüfus yapısının değiştiği iç göçün aksine; uluslararası göç, ülke sınırlarını aşarak başka ülkelere yapıldığından, ülke nüfusunda azalma meydana getirmekte ve ülkeler de ciddi sıkıntılarla karşılaşabilmektedirler.¹⁴ Yüksek düzeyde eğitime ve bu bağlamda niteliğe sahip iş gücünün, daha iyi yaşam ve çalışma olanakları sunan ülkelere gitmesi olarak tanımlanabilecek beyin göçü, uluslararası göç hareketleri içinde payı artan bir göç kategorisidir. Kimilerine göre “beyin dolaşımı” olarak ifade edilen bu durum, ülke ekonomisi üzerinde negatif bir dışsallık yaratabilmektedir.¹⁵ Ulusal ekonomiler arasındaki gelişmişlik farkına paralel olarak, daha az gelişmiş ülkelere(bölgelerden) gelişmiş ülkelere (bölgelere) daha iyi bir yaşam kalitesi temelli hareket, şüphesiz ki uluslararası göç dinamiklerini açıklama konusunda baskındır.¹⁶

Bölgelerin karşılaştıkları göç sorunları sadece uluslararası göçmenlerin dağılımı ve sayısı bağlamında değil aynı zamanda onların çeşitli karakteristik

---

¹³ Zeynep Aksoy, “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/20, 2012, s.293.

¹⁴ Deniz Özyakışır, *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Ankara: Nobel Yayınları, 2013, s.9.

¹⁵ Şenay Gökbayrak, “Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme”, *AÜ SBF Dergisi*, 63/3, 2008, s.72.

¹⁶ Ahmet İçduygu, “International Migration and Human Development in Turkey”, *United Nations Development Programme Human Development Reports Research Paper*, 52, 2009, s.2.

özellikleriyle de alakalıdır. Örneğin göçmenler kadın veya erkek olabilir, yüksek veya düşük nitelik barındırabilir, kalıcı veya geçici, zorla ya da gönüllü yer değiştirmiş olabilir. Sonuç olarak bu konular üzerinde uluslararası bir görüş birliği mevcut değildir ve devletler bu konuda şimdiye kadar bir araya gelerek güçlü bir küresel çerçeve çizememiştir. Gerçekleştirilen çalışmalar sadece bölgesel ekonomileri temel alan düzenlemelerdir.¹⁷

Diğer taraftan Birleşmiş Milletlere göre uluslararası göçten bahsedebilmek için; ülkesinden ayrılarak başka bir ülkede yaşamayı planlayan kişinin bu işlemi, bir yıldan daha fazla süre ile gerçekleştirmiş olması gerçeği aranmaktadır ve geleneksel olarak uluslararası göç, altı başlıkta toplanmaktadır. Bunlar;¹⁸

1) Sürekli yerleşenler 2) Süreli sözleşmeli çalışanlar 3) Süreli çalışan profesyoneller 4) Gizli veya yasa dışı çalışanlar 5)Sığınmacılar ve 6)Mültecilerden (1951 Cenevre Antlaşmasına göre güvence altına alınanlar) oluşmaktadır.

Uluslararası toplumun genel kanısına göre uluslararası göç; gönüllü olmalı ve uluslararası toplum, anavatanlarındaki diktatörce yönetimlerin veya ekonomik tükenmişliğin zorunlu göçü tetiklemesini minimize etmeye çabalamalıdır. 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde bu durum *herkes, kendi ülkesi dâhil herhangi bir ülkeden ayrılmaya ve geri dönme hakkına sahiptir.* İfadesiyle yer bulmaktadır.

1.1.1.3. Zorunlu Göç

Göçler her zaman, bireylerin kendi iradeleriyle gerçekleşmemektedir. Tarihsel olarak savaşlar, çatışmalar ve bireylerin iradesine dayanmayan zorunlu yer değiştirme hareketleri-olarak da gerçekleşmektedir. Nitekim YUKK 91.Madde(1) *Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen...* şeklinde bu durumu ifade etmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ortamda sorunlar yeni boyut kazanmış ve ortaya çıkan sorunlara uluslararası nitelikte çözümlerin üretilmesi

---

¹⁷ Jan Niessen, "Negotiating The Liberalization of Migration-Is GATS a Vehicle Or Model For Global Migration Governance" *EPC Issue Paper*, 6, 2003, s.2.

¹⁸ Stéphane de Tapia, "New Patterns Of Irregular Migration In Europe", *Council of Europe Publishing*,2002, s.17.

gerekli hale gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası toplumun daha az dikkatini çeken iç çatışmalar, günümüzde daha göze çarpar hale gelmiştir. Batı ülkelerine doğru sığınma hareketlerinin daha çok bireysel nitelikte olduğu Soğuk Savaş dönemine kıyasla, 1990’lardan sonra çatışma ortamından kaçan ve uluslararası sınırları aşan kişiler, kitleler halinde devletlere sığınmış ve neticede mülteci ve sığınmacılara dair sorunlar ortaya çıkmıştır.¹⁹

Çoğu zaman insanların irade dışı yer değiştirme hareketlerini tanımlamak için kullanılan zorunlu göç olgusu, insanların asgari düzeyde de olsa insan temel hak ve özgürlüklerinin sağlanmadığı yerlerden ayrılmak zorunda bırakılıp, yaşamlarını daha güvenli yerlerde sürdürebileceklerini hissettikleri yerlere gitmelerini açıklayan bir kavram olup, bu kavramın öznesini oluşturan bireylerin kaçmak zorunda olduklarına dair bir inanca sahip olmaları gerekmektedir. Zira zorunlu göçü, kişilerin hür iradeleriyle yaptıkları gönüllü göçten ayıran temel özellik budur.²⁰

Akademik literatürde, zorunlu göçün sebepleri üzerine iç ve dış kökenli sebepler vardır. Devletin ülkesel sınırları içerisinde kaynaklanan içsel nedenlere ve uluslararası sistem düzeyinde ortaya çıkan dışsal nedenlere bakıldığında; dışsal nedenler arasında, sömürgecilik, devletin dağılması ya da devletlerin ortaya çıkması, yerel ekonomi üzerinde ulusüstü şirketlerin adaletsiz ticari düzenlemeleri, silah ticareti ve özellikle yapısal uyum programları içeren finans kuruluşları mevcuttur. İçsel nedenleri ise; kötü yönetim, zayıf sosyal yapılar, aşırı nüfus, kitlesel işsizlik, ekonominin kötü yönetilmesi ve yoksulluk, kaynakların dağıtılması ve kontrolünde yaşanan çatışmaların yanı sıra etnik, dinsel ve kültürel düşmanlık oluşturmaktadır.²¹

Zorunlu göçün önemli aktörleri olan mülteci ve sığınmacıları savaş, politik istikrarsızlık, ekolojik krizler, etnik ve dini çatışmalar gibi faktörler, zorunlu olarak yerlerini değiştirmeye itmektedir. Ulusal sınırlar içinde yaşanan bu sürecin uluslararası bağlamdaki yansımaları: mültecilik, yasal göçmenlik ve yasadışı göçmenlik şeklinde gerçekleşmektedir. Son aşamada ise iki seçenekle karşı karşıya

---

¹⁹ Yüksek vd., *Zorunlu Göç ile Yüzleşmek...*, s.19

²⁰ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, ss.42-43.

²¹ Channe Lindstrom, “Addressing the Root Causes of Forced Migration: A European Union Policy of Containment”, *University of Oxford Refugee Studies Centre Working Paper*, 12, September 2003, ss.3-4.

kalınmaktadır; ya ulusal sınırlara zorunlu geri dönüş ya da sınır dışı.²² Yasal göçmenlikte geri dönüş öze dönüş olarak düşünülebilir. Nitekim Türkiye ve Bulgaristan arasında gerçekleşen ve boyutları itibariyle Cumhuriyet tarihinin en büyük dış göçü olan ve Bulgaristan'da Türk azınlığa yönelik baskıların artması sonucu gerçekleşen kitlesel geri dönüştür. Bu geri dönüşlerde çok sayıda kişi Balkanlardan göç ettirilmiştir. Mültecilik statüsü elde edenler için ise 1951 Cenevre Sözleşmesinde sayılan istisnalar dışında dönüş, gönüllü dönüş olarak düşünülmelidir. Zira mültecinin zulüm tehlikesi altında olduğu yere geri gönderilmeme ilkesi esastır. Yasa dışı göç konularında ise insan kaçakçılığı ve insan ticaretiyle mücadele konusunu düzenleyen “2000 tarihli Birleşmiş Milletler Sınır Aşan Organize Suçlarla Mücadele Sözleşmesi”ne ek Birleşmiş Milletler Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele Protokolü” ile “Birleşmiş Milletler İnsan Ticaretinin Önlenmesi, Bastırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol” çerçevesinde mağdurların cezalandırılmaması gerektiği ifade edilmekle beraber bu kişilerin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamındaki haklarına halel getirmeyeceği düzenlenmiştir. Bu nedenlerle Wood'un yapmış olduğu zorunlu göç modeli kanımızca eksik kalmaktadır.

Zorunlu göç etmek durumunda kalan kişiler mülteci, sığınmacı ve ülkesinde yerinden edilmiş kişiler olarak tanımlanmakta ve farklı hukuksal rejimlere tabi tutulmaktadır. Zorunlu göçün kavramsallaştırılması bağlamında ekonomik veya sosyal modeller gibi modellerin dışında yasal kurumsal model, zorunlu göçün uluslararası hukuka olan yansıması bakımından önemlidir. Nitekim zorunlu göç mağdurlarının kavramsal çerçevesinin çizilmesi, kişilerin statüleri bağlamında devletler ve BM gibi kurumlara yol göstermektedir.²³ Evrensel ve bölgesel sözleşmelerde mülteci tanımının özel bir yer tuttuğu görülmektedir. Küresel anlamda, mülteci statüsünün sağlayacağı koruma sisteminin inşa edilmesi ve uygulanması, genel olarak uluslararası aktörlerce benimsenen mülteci tanımına bağlıdır.

---

²² William B.Wood, “Forced Migration: Local Conflicts and International Dilemmas”, *Annals of the Association of American Geographers*, 84/4,1994,ss.614-615,s.607

²³ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, ss.44- 45.

Zorunlu göç olgusunun yasal bir zemine ulaşmasında temel köşe taşı oluşturan 1951 Cenevre Sözleşmesi, zorunlu göçün kavramsal çerçevesini ve zorunlu göç mağdurlarının kimler olabileceğinin tespitini, devletlerin egemenliğine bırakmıştır. Zorunlu göçlerin tarihsel geçmişinin göz ardı edilmesi ve özünde insan haklarını ilgilendiren bu problemin, devletin egemenliğine feda edilmesi kabul edilemez bir gerçektir. Devletlerin bu konuya, isimlendirmeye dayanan bir problem gibi odaklanması ve kişilerin yaşadıkları büyük olumsuzlukları göz ardı etmesi, devletlerin egemenlik iddialarının arkasına gizlenerek, problemin bütünü görmezden gelmesi ve yapay kavramsal sınırlara hapsetmesi, bu gerçeği desteklemektedir.²⁴

Genellikle zorunlu göç koşullarının hazırlayıcısı olan devletler, kendilerine zarar verecek şekilde zorunlu göç olgusunun gündeme getirilmesinden rahatsızdırlar. Dolayısıyla devlet çıkarlarının hâkim olduğu bir alanda, bu çıkarlara hanel getirecek şekilde düzenlemelerin yapılmasının çok zor olduğu söylenebilir. Devletlerin temel amacı, çoğunlukla kendilerinin sebebiyet verdiği bir sorunu, kendilerinin geliştirecekleri kavramsal çerçeveye hapsetmek ve devlet çıkarları söylemleriyle, insan hakları ihlallerini devlet egemenliği perdesiyle kapatmaktır.

Tek bir egemen hâkimiyetin olmadığı uluslararası ortamda, zorunlu yer değiştirmeler, uluslararası sınırlar dâhilinde gerçekleşmesi neticesinde birden çok devleti etkilemektedir. Zorunlu göç kurbanlarının kitlesel ifadelerle ölçülmesinin sonucu olarak küresel mülteci sorunu, en az iki boyutu olan önemli bir konu haline gelmiştir. Birincisi insani boyuttur, buna göre bireylerin sahip olduğu hakların başında zulüm ve ölüm korkusundan uzak, özgür bir hayatı yaşamak gelmektedir. Ancak birçok zorunlu göç kurbanı bu haktan uzaktır. İkincisi ise uluslararası sistemden kaynaklanan negatif sonuçlardır, buna göre zorunlu göç ulusal ve bölgesel ekonomiler üzerinde önemli maliyetler getirmektedir. Böyle bir zorunlu göç, güvenliği azaltıcı bir durumdur.²⁵

---

²⁴ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, s.45.

²⁵ Will H. Moore ve Stephen M. Shellman, "Fear of Persecution: Forced Migration, 1952-1995", *Journal of Conflict Resolution*, 40/5, (Ekim 2004), s.724.

Göç, gönüllü veya zorunlu olsun kişiyi ve kolektif insan haklarını ilgilendiren bir konudur ve insanlığın, tüm uluslararası toplumun güvenliği açısından ele alınmalıdır. Nitekim insanların yer değiştirmesi toplumlarda meydana gelen çatışmaların hem sebebi hem sonucudur. Dolayısıyla konuya daha kapsamlı bir bakış açısıyla yaklaşmak, geçici çözümlerden ziyade kalıcı çözümlerin inşası için önemlidir. Bu nedenle göçü tetikleyen sebepleri açıklamaya yarayan teorilerin genel hatlarıyla incelenmesi gerekmektedir.

1.1.2. Göç'ün Kuramsal Çerçevesi

1.1.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

İngiliz coğrafyacı Ernest Ravenstein genellikle ilk göç teorisini olarak kabul edilir.²⁶ Ravenstein'in çalışmasını bu kadar öne çıkaran özelliği daha sonra yazılacak olan göç kuramlarına ve modellerine öncülük etmesidir. 1885'te yayınlanmış olan çalışması, göçle ilgili bilinen ilk çalışma özelliğini taşımaktadır.²⁷ Genel çerçevede derinlikten ve güçlü bir analizden yoksun olan çalışmasının kuramsal temeli, endüstrileşme ve kentleşme olguları üzerine kurulmuş, 19.yüzyılın son yarısındaki gelişmeler çalışmanın dinamiğini oluşturmuştur. Göç kanunları başlıklı iki makalesinde belirlediği yedi göç kanunu şunlardır;²⁸

1. Göç ve mesafe: Göçlerin çoğunluğu sadece kısa mesafelidir. Bu kısa mesafeli göç, gidilen yerde göç dalgaları oluşturan bir etkiye sahiptir. Bu göç dalgaları daha fazla göçmeni içinde barındırabilecek büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yönelme eğilimindedir.

2. Göç basamakları: Sanayileşme ile birlikte kentsel bağlamda oluşan hızlı ekonomik büyüme, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki kişileri hızla kente çekmektedir. Kentin çevresindeki kırsal bölgedeki seyrelme, uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmaktadır. Uzak bölgelerden gelen göçmenlerin bırakıp geldikleri yerde oluşturdukları seyrelme de, yakın yerlerden gelen göçmenlerce doldurulacaktır. Dolayısıyla her bir basamak kente yaklaştıkça ve kentin avantajları

---

²⁶ Zivka Deleva, "Conceptualizing Migration in Europe: Selected Theoretical Approaches", *IESIR Working Papers*, 2010, s.11.

²⁷ Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004, s.22.

²⁸ Savaş Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 17, 2006, s.69.

diğer göçmenlerce algılandıkça, göç tüm ülkede yayılacak ve her yerde kendisini hissettirecektir.

3. Yayılma ve emme süreci: Yayılma ve emme süreci birbirini destekler konumdadır ve birlikte ele alınması gerekli unsurlardır. İki süreçte amaç bağlamında bir birliktelik barındırmaktadır. Gelişmekte olan sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü göçle karşılanmakta böylece gelen göç kentsel sanayi bölgeleri tarafından emilmektedir.

4. Göç zincirleri: Ravenstein göçün zaman içerisinde zincirleme olarak geliştiğini ve göç alan yerlerin aynı zamanda göç de verdiğini belirtmiştir. Böylelikle her göç dalgası tetikleyici etki göstererek diğer göç dalgasını yaratmaktadır.

5. Doğrudan Göç: Yukarıda bahsedilen ilk dört kanunda basamaklı ve zincirleme bir göçten bahsedilmektedir. Burada bahsedilen ise uzun mesafeli ve basamaksız bir başka göç türünden bahsedilmektedir. Uzun mesafeli göçlerde, göç eden kişiler büyük ticaret merkezlerine yönelmekte ve doğrudan bu kentleri tercih etmektedirler.

6. Kır kent yerleşimcileri farkı: Burada kentte yerleşik olarak yaşayanlar, kırsal kesimdekilere oranla daha az göç etme eğilimindedirler. Kente yapılan göçler ise göç dalgalarını tetikleyen bir unsur olarak görülebilir.

7. Kadın erkek farkı: Ravenstein'in bir diğer tespiti de erkeklere oranla kadınlar, daha fazla göç etme eğilimindedirler. Birbirini tetikleyerek dalgalanan ve genişleyen göçün temel sebebi ekonomiktir.²⁹

1.1.2.2. Kesişen Fırsatlar Kuramı, Petersen'in Göç Tipi Sınıflandırması

Samuel A.Stouffer “Kesişen Fırsatlar” isimli çalışmasında göçü mesafe sorunu bağlamında ele almış ve bu kuramı meydana getirmiştir. Bu kuramın deneysel olarak varsayımına göre hareketlilik ve mesafe arasında bir ilişki yoktur. Bir mesafeden göç eden kişilerin sayısı ile gidilen yerdeki fırsatların sayısıyla doğru,

---

²⁹ D.B. Grigg ve E. G. Ravenstein, “Laws Of Migration”, *Journal of Historical Geograpy*, 3/1,1977, ss.42-43.

kesişen fırsatların sayısıyla ters orantılıdır.³⁰ Burada görülmektedir ki bir kişinin bulunduğu yerin fırsatları gidilecek yerle eşdeğerse göç eğiliminde olmadıkları açıktır, fakat elde edilecek olan fırsatların nispeten fazla oluşu göç eden kişi sayısını artan ölçüde etkilemektedir.

Petersen'in Göç Tipi Sınıflandırması; İlkel, zorla ve yönlendirilen, serbest ve kitle göçü şeklinde toplanabilir. İlkel Göç; ekolojik bir itme sebebiyle meydana gelen göç olarak tanımlanır. Doğa güçleriyle mücadele etmek amacıyla gerçekleşmiştir. Zorla (forced) ve Yönlendirilen (impelled) göçler; İlk göç tipinde doğa etkisi söz konusuysa, bu göç tipinde sosyal durumun oluşturduğu baskıyı ayırt edici bir özellik olarak kullanılmaktadır. Sosyal bir baskıya rağmen bireyler veya bir toplum göç etmede bir karar alabiliyorsa burada yönlendirilen bir göçün varlığından bahsedilebilmektedir. Fakat göçmenler göç kararı üzerinde tasarruf yetkisinde değilse Petersen için bu zorla yaptırılmış bir göç olarak kabul edilmektedir. Burada temel nokta, göçmen kitlesinin veya kişilerin karar mekanizmalarını yerine getirip getiremedikleridir. Serbest (free) göç; Kişiler veya topluluklar üzerine herhangi bir zorlayıcı ve itici bir güç mevcut değildir. Bu göç tipinde büyük kitlesel göçlerden ziyade kişisel ölçekteki göçleri ifade edilmektedir. Kitle (Mass) Göçü; Teknolojik gelişmeyle paralellik gösteren bir göç tipidir. Dünyadaki ulaşım yollarının ve imkânların gelişmesiyle göç, kitlesel bir duruma dönüşmüştür. Bu göç tipinin en belirgin ve diğer güçlerden ayrılan özelliği göçün kolektif bir olgu haline gelmiş olmasıdır.³¹

1.1.2.3. Diğer Kuramlar ve Göçe ilişkin Bazı Modeller

Göç Sistemleri Kuramı, uluslararası ilişkiler çerçevesinde, ekonomik ve politik temelli olarak geliştirilmiş bir kuramdır. Buna göre iki veya daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler bütünü oluştururlar. Bu ilişkiler bütünü uzak veya yakın ülkeler arasında gerçekleşebilen bir durumdur.³²

---

³⁰ Samuel A. Stouffer, "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance", *Amerina Sociological Review*, 5/6, 1940, s.846.

³¹ William Petersen, "A General Typology of Migration", *American Sociological Review*, 23/3, 1958,ss. 256-264.

³² Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi",s.82.

İtme-Çekme Kuramı; Everett Slee'ye göre göç etmeye karar verme süreci dört başlık altında özetlenebilir. Bunlar; Menşei yerdeki faktörler, hedef bölge ile ilişkili faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörler.³³ Lee, burada farklı değişkenler üzerine göç kuramını temellendirmeye çalışmaktadır ayrıca yaşanılan yer ile gidilecek yerin artı ve eksi yönlerini değerlendirilerek göç kararının verildiğini ve bu değerlendirme sürecinde kişisel beklenti ve taleplerin etkili olduğunu dile getirmektedir. Bunlara ek olarak kaynak yer ile hedef yer arasındaki engeller de göz ardı edilmemiştir.

Diğer bir kuram, Modernleşme sürecini kentleşmenin artışı ve nüfusun tarım kesiminden sanayi kesimine aktarılması olarak tanımlayan³⁴ denge kuramı. Bu kuramda, kentsel bölge ve ülkelere yapılan göç açısından bakıldığında, gidenlerin birçoğunun tarımın gizli işsizlerinin olduğu ve kısa süre sonra nitelikli sanayi işçisi olarak geri döndükleri ve orada edindikleri kültürel ve iktisadi sermayenin etkisiyle, kırsal ve kentsel bölgeler arasında bir dengenin kurulacağı yönündedir.³⁵ Fakat denge kuramını eleştiren ve konuya bir bütünlük içinde bakan Merkez Çevre Kuramı ve Dünya Sistemi kuramı geliştirilmiştir. Yine bunlardan başka, ilişkiler Ağı (Network) Kuramı, Parekh'in Üçlü Göç Ayrımı gibi kuramlar da mevcuttur.³⁶

1.2. Göç ve Sığınma Hukukunun Kaynakları

1.2.1. Evrensel Sözleşmeler

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin oluşturulması ile Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin hazırlık çalışmaları aynı tarihe rastlamaktadır. Sözleşmenin hazırlanması amacıyla vatansızlık ve buna dair konuları incelemek üzere oluşturulan Ad Hoc Komite, mülteci tanımını konusunu ele almıştır. Mülteci kavram ve tanımı ile ilgili olarak Sözleşme iki temel özelliğe sahiptir. Birincisi, mülteci kavram ve tanımına stratejik bir konsept getirilmesi, ikincisi ise kavramın Avrupa merkezli olmasıdır. Kavramın stratejik boyutunda Batı'nın sahip olduğu politik değerlerle ilgilidir. Bu değerleri koruma amaçlı, Batılı ülkeler

---

³³ Evertt S.Lee, "A Theory of Migration", *Demography*, 3/1,1966,ss.49-50.

³⁴ Nermin Abadan Unat vd., *Göç ve Gelişme: Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma*,Ankara:Türk Matbacılık Sanayii, 1975,s.XVIII.

³⁵ Mehmet Fikret Gezgın,"İşgücü Göçü Teorileri", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 1991,s.36.

³⁶ Özyakışır, *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, ss.53-66.

özellikle, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden ve eski SSCB'den kaçan kişileri uluslararası koruma kapsamına almak istemiş ve bu durum uluslararası hukuka yansımıştır. Aynı şekilde mültecilerle ilgili düzenlemelerin temelde Avrupalı devletlerce gündeme getirilmesi ve bu çerçevede 1951 Sözleşmesinin kabul edilmesi mülteci kavram ve tanımının Avrupa merkezli olduğu sonucu doğurmaktadır.³⁷

Ancak, mülteci konusu, son derece kapsamlı ve küresel bir olay olan zorunlu yerinden edilme ve illegal göçün bir parçası olup, günümüzde dünyadaki her ülkeyi etkileyen bir boyuta gelmiştir. Uluslararası toplum; vatansızlık, insan hakları ihlalleri, sınırlar içerisinde yerinden edilme ve etnik şiddet gibi olayların farklı yönleriyle ilgili rolünü tekrar tanımlarken, bu insani sorunu anlamak ve bu problemi çözebilmek için yararlanılan hukuki araçların sayısı da artmaktadır.

Son yıllarda uluslararası mülteci hukuku ve insan hakları hukuku alanında büyük bir gelişme yaşanmış, hem bölgesel hem de evrensel düzeyde birçok uluslararası sözleşme ve diğer hukuki düzenlemeler kabul edilmiştir. Küresel boyutta problem teşkil eden uluslararası göç konusunda, korunmaya muhtaç olanlar için, uluslararası koruma sisteminin çekirdeğini ve uluslararası mülteci hukukunun temelini 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol oluşturmaktadır.

1967 Protokolü, Cenevre Sözleşmesinde açık bir şekilde ifade edilen, ancak tanımın maddi içeriğine dair hiçbir yorum olmayan, 1951 öncesi tarihteki ve Avrupa'da gerçekleşen olay, şeklinde sınırladığı mülteci tanımının biçimsel olarak evrenselleşmesini sağlamıştır. Nihayetinde üçüncü dünya ülkeleri mültecileri *de facto* olarak dışarda bırakılmamıştır.³⁸

Aslında, 1951 Cenevre Sözleşmesi temelde savaş sonrası mülteci sorunlarına ilişkin hazırlanmış uluslararası hukuk belgesidir. Daha çok sayıda devletin taraf olmasını sağlamak amacıyla taraf olan devletlerin yükümlülüklerini sınırlandırmak amacıyla mülteci tanımına, yukarıda ifade edildiği gibi biri tarihi, diğeri coğrafi olmak üzere iki açıdan kısıtlama getirebilecekleri temin edilmiştir. Ancak küresel

---

³⁷ Odman, *Mülteci Hukuku*, ss.35-40.

³⁸ James C.Hathaway, *The Law of Refugee Status*, Canada: Butterworths, 1991,s.10.

ölçekte mülteci hareketlerindeki artış nedeniyle, herhangi bir tarih ve coğrafi sınırlama olmaksızın mültecilerin güvencelerden yararlandırılmaları gereği düşüncesi egemen olmaya başlamış ve bu çerçevede, 1967 Protokolü ile konuya daha kapsamlı çözümler getirmek için bir adım atılmıştır.³⁹

1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olma şartı olmadan, doğrudan katılabilecekleri 1967 Protokolü ile 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1(A) 2.bendinde yer alan *1 Ocak 1951 'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve... ve söz konusu olaylar sonucunda* ifadeleri çıkarılmıştır.

1.2.2. Bölgesel Düzenlemeler

1.2.2.1. 1969 Tarihli Afrika Birliği Sözleşmesi

Sömürgecilik faaliyetleri ile ilgili olarak ortaya çıkan savaş, ırkçılık, ayrımcılık, iç çatışmalar ve kuraklığın neden olduğu kıtlık ve açlık gibi doğal afetler Afrika kıtasının bütününe yansıtan genel bir resmi ifade etmektedir. Böyle bir ortamda mültecilerle ilgili ilk bölgesel düzenleme niteliğine sahip olan Afrika Birliği Sözleşmesi 1969'da kabul edilmiştir. Çıkış noktası 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü olmasına rağmen, bu sözleşmede mülteci kavramını daha geniş açıdan ele alınmıştır. Coğrafya ve tarihle ilgili bir sınırlama olmadığı gibi, sığınma konusu da düzenlenmiş ve doğal afetlere ek olarak işgal gibi insandan kaynaklı felaketler sonucu zorla yerinden edilmiş kişileri de kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.⁴⁰

Bu sözleşmede 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nden farklı olarak mülteci tanımında, tabiiyetini taşıdığı ülkenin bir kısmı veya tamamı işgal edilmiş ve yabancı egemenliğine girmiş olması veya kamu düzenini ciddi boyutlarda bozan olayların meydana gelmesi de mülteci tanımının bir parçasını oluşturmaktadır.

Sözleşmenin 1(1) maddesinde düzenlenen mülteci tanımı Cenevre Sözleşmesiyle benzerdir. Mülteci terimi hem kendi menşe ülkesinin veya vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde veya tümünde, dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği veya kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle, hem de menşe ülkesi veya vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimi

---

³⁹ Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Temmuz 2014, s.228.

⁴⁰ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.49.

ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes için geçerli olacaktır. Yine 2(2) maddesine Mültecilere sığınma hakkı tanınması barışçıl ve insani bir eylemdir ve herhangi bir üye devlet tarafından düşmanca eylem olarak kabul edilemez. Şeklinde düzenlemeler mevcuttur.⁴¹

1951 Sözleşmesi'nde sığınma; ırk, din, tabiiyet, özel bir sosyal gruba mensubiyet veya politik düşünceye sahip olma gibi şartlara bağlanmış, baskı ve zulüm altında olmayı ön koşul olarak kabul etmiş ve bunu da haklı bir nedene dayandırarak açıklama zorunluluğu getirmiştir. Dolayısıyla 1951 Sözleşmesi mülteci statüsünü grup veya kişinin özelliklerini dar bir kapsamda belirterek tanımlamış ve uygulama sahasında oldukça zayıf kalmıştır.⁴²

1969 Afrika Birliği Sözleşmesi'nin daha kapsamlı bir yönde olduğunu söylemek mümkündür. Tarihsel, bölgesel ve kültürel özelliklerine bakılmaksızın cetvelle çizilen sınırların beraberinde birçok sorunu getirdiğini görmek gerekir. Ayrıca sömürge faaliyetleri, yolsuzluk gibi kronik sorunların yarattığı askeri darbeler ve iç çatışmalar sonucunda meydana gelen zorunlu göç hareketlerinin yönetilebilmesinin, 1951 Sözleşmesinin düzenlemeleri ile çözülebilmesi, mümkün değildir.

1.2.2.2. 1984 Tarihli Cartagena Bildirisi

Kolombiya'da 19-22 Kasım 1984 tarihleri arasında yapılan Orta Amerika, Meksika ve Panama'daki Mültecilerin Yaşam ve İnsancıl Problemlerden Korunması Hakkındaki Uluslararası Konferans Dizisi'nde kabul edilmiştir. İlan edilen bildiri, bir andlaşma olmaması nedeniyle hukuken bağlayıcı bir belge olmasa da benimsemiş olduğu mülteci tanımı ve ilkeleri birçok Orta ve Latin Amerika devletinin iç hukuklarına aktarılmış ve ülkesel uygulamalarını etkilemiştir.⁴³

Söz konusu bildiride mülteci kavramı, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün prensiplerini içerdiği gibi, buna ek olarak yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakları ihlalleri, ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan

---

⁴¹ Işıl Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2013, ss.167-168.

⁴² Odman, *Mülteci Hukuku*, s.50.

⁴³ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.248.

diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri de kapsayacaktır.

Yukarıdaki tanımda “insan hakları ihlalleri” ifadesine yer verilmiştir. Diktatör askeri rejimlerin ve yoğun insan hakları ihlallerin yaşandığı Latin Amerika’da meydana gelen olayların, bu ifadenin yer verilmesine sebep olduğu düşünülmektedir. Kimilerine göre 1951 Sözleşmesi’ndeki eski geleneksel tanımın geçerliliğini yitirdiği düşünülmektedir.⁴⁴

1.2.2.3. Arap Birliği Sözleşmesi

Arap Birliği Konseyi, 1994 tarihinde Arap ülkelerinde mültecilerin durumunu düzenleyen Arap Sözleşmesini onaylamaya karar vermiştir. Arap Birliği’ne üye devletlerin hükümetleri: dini inançlarından, Arap ve İslam tarihinin köklerine kadar uzanan ve insana yüce değerler ve yüksek hedefler ile hak ve özgürlükler atfeden ahlaki kurallardan esinlenerek ve bunların insanlık tarihinin farklı aşamalarında var olan uygarlık değerlerini temsil ettikleri ve daima olayların yönlendirilmesinde hem etkileyen hem de etkilenen olarak ayırt edici bir role sahip oldukları gerçeğinden yola çıkarak ve insan haklarını yönlendiren genel dünya kamuoyunun yargıları ile kişisel ve siyasal haklara ilişkin uluslararası andlaşmaları ve ekonomik, sosyal, kültürel haklara ilişkin uluslararası andlaşmaları ve 1951 tarihli Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Sözleşme’yi ve 1967 tarihli Mültecilerin Genel Durumunu Düzenleyen Protokol’ü, ve 1992 tarihli Arap Dünyasında Mültecilerin ve Göçmenlerin Korunmasına İlişkin Kahire Bildirgesi’ni teyit etmiştir. Bu beklentilerden yola çıkılarak yapılan Arap Birliği Sözleşmesine göre mülteci;

1) Vatandaşı olduğu ülke veya bir vatandaşlığa sahip değilse sürekli ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, ırkı, dini, etnik kökeni, milliyeti ya da belirli bir toplumsal gruba aidiyeti, ya da siyasi fikirleri nedeniyle zulüm görmekten haklı nedenlere dayalı bir korku duyan ve ülkesinde koruma arayamayan ya da ülkesine geri dönemeyen, ya da korkusu nedeniyle koruma aramak veya dönmek istemeyen herhangi bir kimse.

2) Ülkesine yönelik savaş, işgal ya da yabancı denetimi, ya da ülkenin bütününde ya da bir bölümünde kamu düzeninin ciddi biçimde bozulmasıyla sonuçlanan doğal afet ya da yıkıcı olayların

⁴⁴ Odman, *Mülteci Hukuku*, 1995, s.54.

meydana gelmesi nedenleriyle, mense ülke, yer veya daimi ikameti dışında bir ülkede sığınma aramak zorunda kalan herhangi bir kimse.

1.2.2.4. Avrupa Birliği Sığınma Hukuku

AB üyesi devletler, Ortak bir Avrupa Sisteminin kurulması adına sığınma politikaları ve uygulamalarını, 1951 Cenevre Sözleşmesi temelinde inşa etmeye çalışmaktadırlar. Asgari düzeyde bile olsa, ortak bir AB göç ve sığınma politikasının belirlenememesi durumunda, üye ülkeler arasında sığınmacıların uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları dikkate alınmaksızın en kötü uygulamayı gerçekleştirmek üzere dibe doğru yarış devam edebilecekti. Üye ülkeler arasında uygulamadan kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin 2004 yılı Ocak-Eylül dönemlerinde Rusya'dan gelen ve çoğunluğunu Çeçenlerin oluşturduğu sığınmacıların %94'ü Avusturya'da sığınmacı olarak kabul edilirken yeni AB üyesi olan Slovakya başvuran 1081 kişiden sadece 2 kişiye sığınma statüsü vermiştir. AB sığınma sisteminde, başvuruların önemli bir boyutunun yeni üye olan doğu ülkeleri üzerinde kalmasının giderek artması göz önüne alındığında sığınmacıların karşılaştıkları sorun giderek büyüyeceği daha net ortaya çıkacaktır.⁴⁵

Ortak bir Avrupa Sığınma Sisteminin oluşturulmasına yönelik temel Avrupa Birliği düzenlemelerine örnek olarak; 2001 tarihli Geçici Koruma Yönergesi, 2003 tarihli Kabul Koşulları Yönergesi, 2004 tarihli Dublin II Tüzüğü, 2004 tarihli Vasıf Yönergesi, 2005 tarihli Usul Yönergesi, gösterilebilir.⁴⁶

1.2.3. Uluslararası Teamül Hukuku

Uluslararası hukukun asıl kaynakları arasında yapılageliş ya da teamül olarak ifade edilen uluslararası örf adet kuralları vardır. Teamül kuralı, maddi öge ve psikolojik öge olmak üzere iki temel ögenin birleşmesiyle oluşmaktadır. Maddi öge, bir teamül kuralının aynı durumlarda aynı davranış ve tutumların sürekli olarak tekrarlanmasını ifade ederken, psikolojik öge (opinio juris) ise aynı yönde bir

---

⁴⁵ Mehmet Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Ankara:USAK Yayınları, 2005, s.231.

⁴⁶ Bülent Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009,s.27.

davranışın sürekli olarak tekrarlanması yeterli olmayıp, bu davranışın, hukukun bir gereği olarak zorunlu olduğu noktasında bir inancın varlığı gerekmektedir.⁴⁷

İnsan haklarının korunmasına dair uluslararası teamül hukuku kurallarının gelişimi, uluslararası hukukun yapısı üzerinde etkide bulunduğu gibi uluslararası hukukun iç hukukta uygulanması ve ulusal hukuka aktarılması bakımından da önemlidir. Uluslararası hukukun yapısı bakımından, insan haklarının korunması normlarının, uluslararası teamül hukuku niteliğini kazanması, ulusal egemenliğin erozyona uğramasına elverişli bir temel oluşturması anlamına gelmektedir. Ulusal egemenliğin maruz kaldığı erozyon riski, devletlere, insan haklarının korunması amacıyla, tek taraflı zorlama tedbirleri alabilme yetkisinin açık şekilde tanınması durumunda, daha da ağırlaşabilecek bir nitelik taşımaktadır. Zira böyle bir varsayımda, devletlerin “karşı tedbirler” alabilme yetkisi, andlaşmalar hukuku çerçevesindeki olanaklardan, daha geniş bir şekilde anlaşılmaktadır.⁴⁸

Mülteci hukuku konusunda, temel olan örf ve adet hukuku “geri gönderilmeme (non-refoulement)” ilkesidir. Uluslararası ortamda, uluslararası insan hakları hukukundaki gelişmeler çerçevesinde genel itibariyle tüm devletler tarafından kabul edilen ilkedir. Geri gönderilmeme ilkesi 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolüne taraf olmayan devletler açısından bağlayıcılık kazanması bakımından önemlidir.⁴⁹

1.2.4. Bağlayıcı Olmayan (Soft Law) Uluslararası Belgeler

Bağlayıcı niteliği olmayan uluslararası hukuk belgelerini ifade etmek için kullanılan “soft law” politik taahhütleri içeren ve devletlerin görüşlerini, uygulamalarını yansıtmaları bakımından önemli bir kavramdır. “esnek hukuk”⁵⁰ ya da “yumuşak hukuk”⁵¹ olarak ifade edilen bu kavram mülteci hukuku açısından, devletlerin mülteciler için koruma sağlayan normların ve ilkelerin nasıl anlaşılması

---

⁴⁷ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1.Kitap*, (Gözden Geçirilmiş 11.Baskı), Ankara: Turhan Kitapevi, 2011, ss.221-223.

⁴⁸ Mahmut Göçer, *Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması*, Ankara:Seçkin Yayıncılık, 2002, s.158.

⁴⁹ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, ss.27-28.

⁵⁰ Şule Güneş, “Karadeniz’de Çevresel İşbirliği, 1992 Bükreş Sözleşmesi”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 28,2001,s.67

⁵¹ İbrahim Kaya ve Yücel Acer, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Ankara: USAK Yayınları, 2010, ss.45-46.

ve uygulamaya geçirilmesi bakımından yol haritası niteliğindedir.⁵² Gerçekten de bir belgenin esnek hukuk niteliğinde olması, hukuksal bağlayıcılığı olmayan sadece siyasi bir belge olduğu anlamına gelmez. Bu tür belgelere taraf olan devletler, bir sonraki eylem ve işlemlerinde söz konusu belge ile düzenlenen konunun ulusal yetki alanına girdiği iddiasını ileri sürememektedir.⁵³ Ancak bağlayıcı nitelikte olan uluslararası hukuk belgeleri ile karşılaştırıldığında, bu belgelerin devletler üzerinde daha sınırlı etkilerinin olduğu söylenebilir.

Belirtmek gerekir ki bağlayıcı olmayan uluslararası hukuk belgeleri *opinio juris*⁵⁴ uluslararası hukuk kuralı oluşum süreci için çok önemlidir. Bu belgeler, devletlerin nasıl bir tutum takınacaklarının tespit edilmesi ve ilerleyen zamanda bağlayıcı uluslararası hukuk kurallarının yapılmasında oynadığı rol bakımından ve teamül hukuk kurallarının zeminini oluşturması yönüyle de göz ardı edilmemesi gereken belgelerdir.⁵⁵

Bu kapsamda değerlendirilebilecek olan 2001 tarihli 1951 Cenevre Sözleşmesi ve/veya 1967 Protokolüne Taraf Devletler Bildirgesi mültecilerin korunmasına ve geri göndermeme ilkesinin uluslararası örf-adet hukukunda yer almış olduğuna ve uluslararası boyutta dayanışma ve yük paylaşımının uluslararası korumadaki önemine ışık tutması açısından önemlidir. Aynı şekilde 1967 tarihli Ülkesel Sığınma Bildirisi, sığınma hakkı sağlanmasının barışçıl ve insani bir eylem olduğuna, düşmanca bir hareket olmadığına ve mülteci statüsü belirlemede esas sorumluluğun sığınma talep edilen devlete ait olduğuna işaret etmektedir.⁵⁶

---

⁵² Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.231.

⁵³ Gökçen Alpkaya, *Agik Sürecinden Agit'e İnsan Hakları*, İstanbul: Kavram Yayınları, 1996,s.46.

⁵⁴ Latince "Opinio juris sive necessitatis" olarak ifade edilen ve çeşitli ahlak ve görgü kurallarından ziyade hukuksal zorunluluk inancının varlığını ifade eden bir kavramdır. Ancak bu inanç soyut bir inanç değildir, bir taraf için somut bir hak doğururken diğer taraf için de bu hakka saygı gösterme yükümlülüğünü getirmiş olması gerekir. İlerideki bölümlerde de ele alınacak olan Uluslararası Adalet Divanı 1950 tarihli Sığınma Hakkı Davası'na ilişkin kararında, bir devletin yabancı bir devletteki büyük elçilere sığınan kişilere sığınma hakkı tanınmasının bu devlete bir hak olarak tanındığı ve büyük elçiliğin bulunduğu ülke devletin de buna saygı göstermeyi bir hukuksal yükümlülük olarak kabul ettiği konusunda gerçekte istikrarlı bir uygulama ve inancın varolmaması nedeniyle bu yönde bir teamül kuralı oluşmadığına karar vermiştir. Bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1.Kitap*, ss.223-224.

⁵⁵ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, ss.93-94

⁵⁶ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*,s.231.

Bölgesel düzeyde de Kolombiya’da 19-22 Kasım 1984 tarihleri arasında yapılan Orta Amerika, Meksika ve Panama’daki Mültecilerin Yaşam ve İnsancıl Problemlerden Korunması Hakkında Uluslararası Konferans Dizisi’nde kabul edilmiş olan⁵⁷ 1984 tarihli Cartagena Bildirisi ile 1966 tarihli Mültecilerin Statüsüne ve Yapılacak Muameleye İlişkin Bankok Prensipleri⁵⁸ örnek olarak gösterilebilir.

Bağlayıcı olmayan, bölgesel nitelikteki uluslararası hukuk belgelerinin de ağırlığı uluslararası sistemde kendisini göstermektedir. Örneğin Cartagena Mülteciler Bildirisi 3.maddede 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımını genişleterek, “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakları ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri de” mülteci olarak tanımlamıştır. Bildirinin 4.maddesinde ise ülke sınırına gelenlerin sınırda reddi, açıkça geri gönderilmeme ilkesinin ihlali sayılarak ve ilkenin mülteciler için çok önemli olduğu, “uluslararası hukukun şimdiki durumunda bir jus cogens kuralı olarak kabul edilmesi” gerektiğini belirtilmektedir.⁵⁹

Sonuç olarak ister bölgesel olsun ister küresel boyutta olsun, uluslararası hukuktaki bu belgeler; uluslararası hukukun tüm aktörleri üzerinde bir etki uyandırmaktadır. Yaptırım gücü sınırlı olsa da anarşik bir görünüm arz eden uluslararası düzende, algısal değişimi tetiklediği aşîkardır.

1.2.5. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku

Uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası hukukun bir alt bilimini oluşturmaktadır. Uluslararası insan hakları hukukunun ortaya çıkışı, devletlerin iç ve dış politikalarının bir bütün oluşturduğunun kabul edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşında iç hukuk düzenindeki en temel hukuk kurallarını ihlal eden devletlerin buna paralel olarak uluslararası hukuk kurallarını da ihlal ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla ulusal hukuk ve uluslararası hukuk arasındaki etkileşim sonucunda, uluslararası hukukun düzenlendiği mekân ile ulusal hukukun

---

⁵⁷ Özkan, Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, s.169.

⁵⁸ <http://www.refworld.org/docid/3de5f2d52.html> (21.03.2015)

⁵⁹ Elif Uzun, “Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8/30, 2012, s.39.

düzenlendiği mekân arasında keskin bir ayrım olduğunu savunan, Virally'nin "İki mekân Teorisi" nin içi boşalmış olmaktadır. İnsan haklarını koruma amaçlı temel norm ve mekanizmaların artmasıyla uluslararası hukuk gelişim göstermiştir. İkinci dünya savaşında ortaya çıkan olumsuzlukların da farkına varan uluslararası toplum, 1948 İnsan Hakları Evrensel Sözleşmesi ile insan temel hak ve özgürlüklerinin çerçevesini çizmiştir. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler Şartı'nın 55 ve 56. Maddelerinde de aynı konuya değinilmiş ve bu gelişmeler kendine özgü prensipleriyle Uluslararası İnsan Hakları Hukuk sistemini oluşturmuştur. Ancak beraberinde, uluslararası hukukun oluşum tartışmalarında da yer alan egemenlik konusu üzerinde etki yaratmıştır. Zira "egemenliğin egemenliği frenlediği" sistem üzerine inşa edilmiş klasik uluslararası hukuk alanında, yeni yaklaşımla beraber egemenliğe karşı koyabilecek güç, insanın temel hakları olmuştur.⁶⁰

Birleşmiş Milletler Andlaşması, insan hakları temel hak ve özgürlüklerini anmakla yetinmiştir. Bu hak ve özgürlüklerinin neler olduğunun tespiti ve içeriklerini saptamak için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 10 Aralık 1948 tarihli 1948 tarihli 217 A(111) sayılı kararı ile İnsan Hakları Evrensel Bildirisini kabul etmiştir. İnsanlık tarihinin en saygın belgelerinden biridir ancak hukuken bağlayıcı bir karakter ve niteliğe sahip değildir. Fakat tarihi, politik ve ahlaki açıdan büyük önem taşımaktadır. Böyle olsa bile, insan hakları konusunda bütün ülkelerin homojen bir durumda olmadıkları görülmektedir. Ülkelerin insan hakları konusundaki yaklaşımlarında farklılıklar vardır. İskandinav ülkelerinde sosyal haklar daha önemli sayılırken ABD'de refahın genişlemesi piyasa görüşlerine bırakılmıştır. Evrensel insan hakları ile emperyalizmden tek bir pota içerisinde söz edilmesi insan haklarının doğru değerlendirilmesini engellemektedir.⁶¹ Ancak dünya devletlerinin büyük çoğunluğunun insan haklarına ve temel özgürlüklere inançlarını belirtmeleri, bu hak ve özgürlükleri yüksek ideal prensipler olarak benimsemeleri manevi açıdan önemli bir yer tutmaktadır.⁶²

İnsan hakları düşüncesi, ulusal iradeyle paralel ve onu sınırlayacak bir biçimde siyasal meşruiyetin kaynağını teşkil etmektedir. Diğer bir ifadeyle insan

---

⁶⁰ Göçer, *Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması*, s.15.

⁶¹ Adnan Güriz, *Hukuk Felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2009, s.462.

⁶² Münici Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, Ankara: AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, 1992, s.62.

haklarını sistematik olarak ihlal eden devletler, milli iradeye dayansalar dahi bir meşruluk kriziyle karşı karşıya gelebilmektedir.⁶³ Suriye iç çatışması bunu gözler önüne sermesi nedeniyle güzel bir örnektir.

Uluslararası insan hakları hukuku temel kaynakları bölgesel ve evrensel nitelikte olan belgelerdir. Üzerinde durulması gerek ilk belge 1948 tarihli *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*'dir. İnsan temel hak ve özgürlüklerinin olduğu bu belgede sığınma hakkına doğrudan veya dolaylı olarak yer verilmiştir, Bununla ilgili maddeler;

Madde 13)1-Herkes, herhangi bir devletin arazisi dahilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet etmek hakkına sahiptir.2-Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere herhangi bir ülkeyi terk etmek ve ülkesine tekrar dönme hakkına sahiptir.

Madde 14) 1-Herkes, zulümden kurtulmak için başka ülkelerden sığınma(iltica) talep etme ve sığınmacı(mülteci) muamelesi görme hakkına sahiptir. 2-Bu hak, gerçekten siyasal nitelikli olmayan suçlara ya da Birleşmiş Milletler amaçlarına ve ilkelerine aykırı eylemlere dayanan kovuşturmalar durumunda, ileri sürülemez.

Madde 15) 1-Herkesin bir uyrukluğa(vatandaşlığa) hakkı vardır. 2-Hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılamaz ve hiç kimsenin uyrukluğunu değiştirme hakkı inkâr/ret edilemez.

Özellikle hassas /korumaya muhtaç insan grupları için insani anlaşmaların uygulanması noktasında Uluslararası mülteci hukuku, bireyin refah ve saygınlığını korumaya odaklanan Uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası mülteci hukukunu tamamlayıcı niteliğe sahip bir disiplindir. İnsan hakları sözleşmelerindeki temel hak ve özgürlükler insanın sadece insan olması sonucu sahip olduğu haklardır. Dolayısıyla yabancı veya vatandaş olsun tüm insanları kuşatır. Mülteciler ve sığınma arayanlar, sığınma ülkesinde uluslararası insan hakları hukuku altındadırlar. İnsan hakları ilkeleri; artan bir şekilde, mülteci korumasını geliştirmek için uygulanmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nde mülteci;

ırk, din, uyrukluk, belli bir toplumsal guruptan olma, siyasal görüşlerinden ötürü gerçek bir zulüm korkusuyla uyruğunda olduğu ülkeden ayrılan... şeklinde tanımlanmaktadır.

---

⁶³ Zühtü Arslan, *Anayasa Teorisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008,ss.24-25.

Burada “zulüm” kelimesinin içeriğinin ne olduğunun tespit edilmesi, insan hakları standartları temelinde değerlendirilmektedir. Aynı şekilde “geri göndermeme” ilkesinin uygulanmasında işkence, zalimane veya aşağılayıcı muamele riski altında olması bakımından değerlendirilmesinde uluslararası insan hakları hukuku destekleyici niteliktedir.⁶⁴

Diğer, İnsan Hakları Evrensel Belgeleri ise, Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 1965 tarihli Her Türlü Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslar arası Sözleşme, 1979 tarihli Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 1984 İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Aşağılayıcı Muamele ya da Ceza Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve 1990 tarihli Tüm Göçmen İşçileri ve Ailelerin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslar arası Sözleşmesi

Bölgesel insan hakları belgeleri arasında ise 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, 1981 tarihli İnsan ve Halkların Haklarına İlişkin Afrika Şartı, 1985 tarihli İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Amerika Sözleşmesi, 1987 tarihli İşkence ve Zalimane, Gayri İnsani ya da Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 1990 tarihli Çocuk Hakları ve Refahına İlişkin Afrika Şartı bulunmaktadır.

Belirtilen evrensel veya bölgesel nitelikli belgeler, insan hakları temel norm ve ilkelerinin gelişmesi ve denetlenmesi için bölgesel ya da evrensel ölçekte mekanizmalar gelişmesini sağlamıştır. Bunların içerisinde, şüphesiz ki en güçlü yeri, Avrupa Konseyi üye devletlerini içine alan ve yaklaşık sekiz yüz milyondan fazla nüfus üzerinde, insan hakları ihlalleri karşısında koruma kalkını oluşturan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tutmaktadır. Diğer bölgesel insan hakları denetim mekanizmaları arasında başlıca Amerikan İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi,

---

⁶⁴ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, ss.29-30

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu ve Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi yer almaktadır.

Yukarıda ifade edilen tüm bu gelişmelerin ve ilerlemelerin makro ölçekte anlaşılabilmesi için insan haklarının temel teorik yapısının incelenmesi faydalı olacaktır.

Bireyin pozitif hukukun dışında, herhangi bir statü veya şarta bağlı olmaksızın, doğuştan ve sadece insan olmasından dolayı bir takım haklara sahip olduğu düşüncesi, birey merkezli bir paradigmaya dayanmaktadır. Fransız Devrimi ile pozitif hukuka taşınan insan hakları düşüncesi, ideolojik olarak saldırılara uğramıştır. Örneğin liberal Jeremy Betham, sosyolist Karl Marx ve muhafazakâr Edmun Burke, kişinin doğal hukuktan kaynaklanan ve siyasal iktidar karşısında korunması gereken hakları ve özgürlükleri olduğu fikrini güçlü bir şekilde reddetmişlerdir. İnsan haklarının teorik temelleri tartışmalı olsa bile, özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle evrensel tek ideoloji halini almıştır.⁶⁵

1.2.6. Uluslararası İnsancıl Hukuk

Tarihin bilinen ilk mücadelesi olarak Hz. Âdem'in oğulları Habil ve Kabil arasında gerçekleştiği ifade edilen savaş, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur ve çeşitli yoğunluklarda sürmektedir. Günümüzde yaşanan müdahaleler, işgaller ve iç çatışmalar düşünüldüğünde savaşın uluslar arası toplum için önemi her geçen gün artmakta ve savaş üzerine tartışmalar canlılığını korumaktadır.

Teknolojinin gelişmesi ve askeri stratejinin farklılaşmasıyla sivillerin savaştan etkilenme yoğunluğu da artmıştır. II. Dünya Savaşı ile beraber cephe ve cephe gerisi ayrımı ortadan kalkmış ve bu savaştaki kayıpların dörtte üçü sivil unsurlardan oluşmuştur. Bu da göstermektedir ki sivilleri savaşın getirdiği çeşitli olumsuzluklardan olabildiğince korumak gerekmektedir.⁶⁶ İşte tam da bu noktada;

İnsancıl hukuk, silah teknolojisinin gelişmesi ve savaşın her geçen gün değişen yapısı nedeniyle kayıpların artması dikkate alınarak geliştirilmiştir. İnsancıl

---

⁶⁵ Arslan, *Anayasa Teorisi*, s.25.

⁶⁶ Hasan Serdar Hoş, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, İstanbul: Oniki Levha Yayınları, Ağustos 2013, s.85.

hukuk,1949’da hazırlanmış olan Cenevre Sözleşmeleriyle bu sözleşmelere ek olarak 1977’de hazırlanan iki Protokolden oluşmaktadır.⁶⁷ Uluslararası hukukun bir parçasını oluşturan, savaş veya silahlı çatışma durumlarının etkilerini sınırlandırmak amacıyla (çatışan ve sivil) insanlara yapılması gerekli asgari davranış ve yardıma dair kurallar bütününe içeren hukuk dalı, olarak ifade edilen insancıl hukuk, silahlı çatışmalarda insanların korunmasını sağlayan kurallar bütünü veya silahlı çatışma hukuku olarak da bilinir.⁶⁸ Mültecilerin savaşlarda artan şekilde hedef alınması, bu hukuk dalının mülteci korumasındaki rolünü de önemli hale getirmiştir.⁶⁹ Bu hukuk dalının en temel belgeleri olan, yukarıda da bahsedildiği üzere 1949 tarihli Dört Cenevre Sözleşmesi ve 1977 tarihli iki Protokoldür. Buna göre;

Birinci Cenevre Sözleşmesi (1949) karada, çatışma alanındaki silahlı kuvvetlere mensup yaralıları ve hastaları korumaktadır. İkinci Cenevre Sözleşmesi (1949) denizde bulunan silahlı kuvvetlerdeki yaralı, hasta ve deniz kazazedelerini korumaktadır. Üçüncü Cenevre Sözleşmesi(1949) savaş esirlerini korumaktadır. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi (1949) sivilleri korumaktadır. Ek I Protokol (1977) uluslararası silahlı çatışma mağdurlarının korunmasını güçlendirmektedir. Ek II Protokol (1977) uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışmaların mağdurlarının korunmasını güçlendirmektedir.⁷⁰

Görüldüğü üzere çatışmaya taraf olmayan kişileri (tanım gereği mülteciler de bu gruba girmekte) çatışmaların olası etkilerine karşı korumayı düzenlemektedir.⁷¹ Öyle ki Silahlı Çatışma Zamanlarında Sivillerin Korunmasına İlişkin Dördüncü Cenevre Sözleşmesi’nde ele alınan başlıca konular arasında, mültecilerin yerleşmeleri olası tarafsız bölgelerin kurulması, parçalanmış ailelerin birleştirilmesi ve sadece düşman devlet vatandaşlığında olma nedeniyle mültecilerin düşman yabancı muamelesi görmelerinin yasaklanması konuları, yer almaktadır.⁷²

---

⁶⁷ Murat Başer, *İnsancıl Hukuk Yeni Savaşlar, Yapısal Sorunlar ve Korunmayan İnsan Hakları*, Ankara: Gazi Kitapevi, Ocak 2014, 36.

⁶⁸ Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, İstanbul: Beta Yayıncılık, Şubat 2012, s.1.

⁶⁹ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.235.

⁷⁰ <https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/icrcyi-kesfedin-discover-icrc.pdf> (10.03.2015)

⁷¹ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.33.

⁷² Melike Batur Yamaner vd., “12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri”, *GÜ Hukuk Fakültesi Yayınları* 42, İstanbul, ss.135-232.

Bugün dünya üzerinde bulundukları yerden göç etmek zorunda kalan kişi veya kişileri, bulunduğu yeri değiştirmeye iten en önemli nedenlerden birisi, bugün de Suriye’de şahit olduğumuz iç çatışmalardır ve bu olgunun incelenmesi bir zorunluluk halini almıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası silahlı çatışmalar azalmakta ancak iç çatışmalar artmaktadır ve bu çatışmalardaki sivil kayıplar uluslararası nitelikteki çatışmalardaki sivil kayıplardan az değildir. Böyle bir durum, uluslararası toplumu bu konuda düzenlemeler yapmaya itmiştir. Bunlardan birincisi Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3.maddesi ve diğeri 1977 tarihli ek II Protokoldür.⁷³

Suriye’nin de taraf olduğu 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3.maddesi, günümüzde normatif açıdan bir *jus cogens(buyruk kural)* olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede silahlı çatışmanın türüne ve devletlerin 1949 Cenevre Sözleşmeleri ’ne taraf olup olmadıklarına bakılmaksızın *de facto* silahlı çatışmaların tümünde ve kendiliğinden uygulanması gereken bir madde niteliğindedir.⁷⁴

Suriye iç çatışmaları, yüksek yoğunluklu bir perdeden küresel etkileriyle varlığını sürdürmektedir. Yoğunluk derecesi bu kadar yüksek olan iç çatışmanın küresel ölçekte kendisini gösterdiği en önemli sonuçlardan birisi de artan mülteci sayısıdır. Dahası Suriye’de yaşanan iç çatışma ve süregelen istikrarsızlık, bölgede radikal unsurların mevcudiyet kazanıp, güçlenmesine ortam hazırlamıştır. Bu olumsuzlukların yansımaları olarak, devletlerin kendi vatandaşlarını ağır insan hakları ihlalleri karşısında koruyamaması durumunda Uluslararası toplum, BM Antlaşması’nın genel ilke ve esaslarına ters düşmeyecek şekilde insanları korumak için birlikte hareket ederek; diplomatik, insani ve diğer başka yöntemleri kullanmaktadır.

Sonuçta özellikle kamu hukuku açısından önem arz eden egemenlik kavramını katı bir savunma gerekçesi olmaktan çıkaran “insani müdahale” anlayışı geleneksel egemenlik anlayışının yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir.⁷⁵

---

⁷³ Hoş, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, s.107.

⁷⁴ Fatma Taşdemir, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009, ss.101-113.

⁷⁵ Reyhan Sunay, *Tartışılan Egemenlik*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2007, s.175.

1.2.6.1. İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Hukuku Kavramları

İnsancıl hukuk ve insan hakları hukuku arasında nasıl bir bağ olduğuna dair farklı görüşler söz konusudur.

Eşitler arası ilişkileri düzenleyen, yani devletle diğer başka bir devlet arasındaki ilişkiler çerçevesinde şekillenen insancıl hukuk ile devlet ve birey arasındaki ilişkileri düzenleyen insan hakları hukuku birbirinden farklı dallardır. Nitekim insan hakları hukuku, andlaşma ya da teamülden kaynaklı olarak bireylerin hükümetlerden bazı davranışları talep edebilmesine dayanan uluslararası kuraldan oluşur. Kural olarak her zaman uygulanmaktadır. Fakat bazı andlaşmaların savaş durumlarında veya olağanüstü bir durumda; yaşam hakkı, işkence ve zulmün yasaklanması, köleliğin yasaklanması gibi bir takım istisnalar dışında, insan temel hak ve özgürlüklerinin askıya alınabilmesine olanak sağladığı görülebilmektedir. İnsancıl hukuk savaş durumunda uygulanmaktadır, ancak barış zamanında olmayan yeni bir takım hakların ortaya çıktığı söylenebilir. I. Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokol I 'de ele alınan bireylerin tıbbi ve bilimsel deneylere tabi tutulma yasağı buna örnektir. İnsancıl hukuk, iç silahlı çatışmaları kapsayan bir kimliğe dönüşmektedir.⁷⁶

1.2.7. Uluslararası Ceza Hukuku

Belirsiz ve değişik hukuk düzenlerinde farklı biçimde ele alınan uluslararası ceza hukuku, konusu itibariyle üç farklı alana sahiptir. Birincisi, yabancılık unsuru taşıyan olaylara ulusal ceza hukukunun uygulanması. Bu, ceza kanunlarının yer bakımından uygulanma alanı olarak bilinen konulara karşılık gelir. İkincisi, uluslararası veya sınır aşan suçların önlenmesi ve cezalandırılmasında uluslararası adli iş birliğidir. Üçüncüsü soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi doğrudan uluslararası hukukun uygulanması aracılığı ve gerektiğinde uluslararası mahkemelerde yargılanabilecek olan suçlara ilişkindir. Uluslararası ceza hukuku devletler ceza hukuku olarak ifade edilebilir ancak devletler ceza hukuku deyiminin

---

⁷⁶ Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, ss.2-3.

sanki uluslararası hukuk çerçevesinde evrensel olarak geçerli bir ceza hukuku varmış gibi izlenim yarattığı gerekçesiyle yanıltıcı bir izlenim de yaratmaktadır.⁷⁷

Roma Statüsünün 7.maddesinde düzenlenen, bentler halinde sayılmış fiillerin, herhangi birisinin saldırının bilincinde olarak, herhangi bir sivil nüfusa karşı yöneltilmiş yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak tanımlanan “insanlığa karşı suçlar” ve mutlak bir biçimde sınıflandırmanın zor olduğu ancak Roma Statüsünün 8.maddesinde genel çerçevesinin çizildiği “savaş suçları” gibi eylemlerden⁷⁸ kaynaklı olarak 1951 Cenevre Sözleşmesinde, mültecilerin hangi davranışları nedeniyle statü dışında bırakılabilecekleri ele alınmıştır.

a)Barışa ve insanlığa karşı işlenen suçları hükme bağlamak üzere hazırlanan Uluslararası belgelerde tanımlandığı üzere barışa karşı bir suç işlediği, savaş suçlusu olduğu ya da insanlığa karşı suç işlediği;

b)Sığındığı ülkeye kabulünden önce bu ülkenin dışında, siyasal olmayan ağır bir genel suç işlediği;

c)Birleşmiş Milletlerin amaçları ve ilkelerine aykırı davranışlardan ötürü suçlu olduğu yolunda, hakkında ciddi gerekçeler bulunan bir kimseye uygulanmaz.

Uluslararası ceza hukuku ve mülteci hukuku bakımından önemli bir diğer gelişme uluslararası düzeyde insan ticareti ve insan kaçakçılığını önlemeye dair başlatılan çalışmalardır. Küresel veya yerel problemlerin de artmasıyla günümüz; sığınmacı, yerinden yurdundan edilmişler ve kitlesel göç çağı⁷⁹ olarak görülmektedir. Nitekim mülteci ve sığınmacı sayısı artmakta, güvenli bir yere ulaşma çabası içinde olan bu kişiler, göçmen kaçakçılarına güvenmek zorunda kalmakta ve bunların bir kısmı, insan tacirleri için sömürü olabilmektedirler. Dahası, güvenli bir ülkeye ulaşma mücadelesinde olan sığınmacı ve mülteciler ulaşmak istedikleri ülkelere yapacakları sığınma taleplerinin sonuçlarını da riske atmaktadırlar.⁸⁰

---

⁷⁷Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok,*Uluslararası Ceza Hukuku*,Ankara:Seçkin yayıncılık, 2009, ss.29-31.

⁷⁸ Belirtilen suçlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tezcan, vd., *Uluslararası Ceza Hukuku*, ss.542-586

⁷⁹ Koray Doğan, *Göçmen Kaçakçılığı Suçu*,Ankara: Seçkin yayıncılık, Ekim 2005, s.9.

⁸⁰ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.237.

İnsan kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadele konusunu düzenleyen temel uluslararası metinler arasında 2000 yılında İtalya, Palermo’da imzalanan, Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” ne ek olarak hazırlanan aynı yerde aynı tarihli “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol yine aynı tarihli Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol yer almaktadır.⁸¹ Her iki protokolda de mağdurların insan kaçakçılığına veya insan ticaretine konu olmaları nedeniyle cezalandırılmamaları gerektiği vurgulanmaktadır ve hiçbir şekilde 1951 Cenevre Sözleşmesi/1967 Protokolü kapsamında bireylerin sahip oldukları hakları ve devletlerin üstlendikleri yükümlülükleri veya geri gönderilmeme ilkesini etkilemeyeceği belirtilmiştir.

1.3. Teorik Yaklaşımlar

Doğal hukuk görüşü, genel olarak doğanın bir düzeni olduğu ve bunun, bireylerin ve devletlerin iradesi dışında, bazı kuralları kaçınılmaz kıldığı varsayımına dayanmaktadır. Doğanın bu düzenini bir kısım yazarlar dinsel veya metafizik temellere oturtmak suretiyle, doğal hukuk kurallarının oluşumunda kutsal bir iradenin varlığından söz etmektedirler. Diğer bir ifadeyle bu hukuk kuralının bağlayıcılığı bu iradenin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir kısım yazarlara göre doğal düzenin incelenmesi sonucu insan akıl ve vicdanın saptadığı yüce ve sürekli kuralların doğal hukuku oluşturduğunu söylemektedir. Yani ikinci grup yazarlar doğal hukuk kurallarının bağlayıcılığını insan akıl ve mantığının bunu kaçınılmaz olarak kabul etmesinden kaynaklanmaktadır.⁸²

Orta Çağ’da bir dönem, Tanrısal hukukla eş anlamlı sayılmıştır, XII. yüzyıldan itibaren Avrupa’da kilisenin ve devletin egemenlik iddialarını desteklemek amacına hizmet eder şekilde yorumlanmıştır. Özellikle Thomas Aquinas, kilise otoritesinin üstünlüğü doktrini yanında, aklın gücüne dikkat çekmiştir. Eski çağda “tabii hukuk”, Orta çağda “Tanrısal hukuk” kavramları, somut hukuk konularında

---

⁸¹ Ersan Şen ve Erkam Malbeleş, *Türk Ceza Hukuku’nda Uluslararası Suçlar*, Ankara:Seçkin Yayıncılık, 2011,s.15

⁸² Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1.Kitap*, s.11.

doğru çözümü gösteren değişmez bir doğal hukuk varsayımına dayanmasına rağmen yeniçağ doğal hukuku; ihlal edilmesi imkânsız, vazgeçilmez, insan hakları kavramını işlemeye çalışmıştır.⁸³

“Doğal hukuk” doktrini, varsayımı olan “doğa hali” ve “toplum sözleşmesi” teorisi üzerine kurulmuştur. Doğal yaşam durumunda tek tek kendi başlarına korunmalarını zorlaştıran engeller nedeniyle artık toplum halinde yaşamak isteyen bireylerin, toplumdan önce mevcut olan doğal haklarını toplum sözleşmesiyle topluma devretmeleri karşılığında güvenceye kavuşarak, bu toplum biçiminin kendilerini ortak bir güçle koruduğu kabul edilmektedir. Diğer taraftan kanun koymak anlamına gelen ve Fransızca’daki “poser” fiilinden türeyen ve adaletin içeriği sorunsalını, öznel değer yargılarına göre adil olanın ve olmayanın değiştiği düşüncesiyle şekillenen, belli bir toplumda, belli bir dönemde, organize biçimde fiilen uygulanan hukuk olarak nitelendirilen⁸⁴pozitif hukuk; Grotius’a göre belirli kişilerin iradesinin, diğer kişilerin iradesine zor aracılığı ile kabul ettirilmesidir. Oysa doğal hukuk, başka bir insanın ya da başka bir iradenin eseri değildir. Tersine insanın doğal hukuka doğal olanın kendi akli aracılığı ile bulduğu ve uyduğu hukuktur. Bu nedenle doğal hukukçular doğal hukukun pozitif hukuktan ayrı ve ona üstün olduğunu savunmuşlardır.⁸⁵

Doğal hukukun genel bir biçimde değerlendirilmesine bağlı olarak ileri sürülen görüşler uluslararası hukuk düzeni için de ileri sürülmüştür. Uluslararası hukukun ilk yazarlarını oluşturan Francisco Vitoria, F.Suarez ve Alberico Gentilis uluslararası hukuku dinsel temellere dayalı bir doğal hukuk anlayışı çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Bunların karşısında Grotius ve Samuel Pufendorf uluslararası hukuku insan akıl ve mantığına dayalı bir hukuk anlayışı çerçevesinde değerlendirmişlerdir.⁸⁶

---

⁸³ Güriz, *Hukuk Felsefesi*, ss.138-140

⁸⁴ Muhlis Öğütçü, “Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar”, *DEÜHFD*, 7, Özel Sayı 2005, ss.572-576

⁸⁵ Güriz, *Hukuk Felsefesi*, s.14.

⁸⁶ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1.Kitap*,s.12

1.3.1. Hugo Grotius- Pufendorf

Hugo Grotius (1583-1645), Fikirlerini “Açık Denizlerin Serbestliği (1609)” ve “Savaş ve Barış Hukuku (1625)” eserlerinde dile getirmiş, kendisi de siyasi nedenlerle kaybeden taraf olarak Fransa’dan sığınma isteyen Hollandalı bir fikir adamıdır. Hollanda’nın çıkarlarını da göz önünde tutarak devletler hukukunun boş bir isimden ibaret olmadığını, devletler arası ilişkileri düzenleyecek hukuk kuralları tespitinin zorunlu olduğunu savunmuştur. Ona göre devletler hukuku kaynağını doğal hukuktan almaktadır. “*Pacta sunt servanda*” kuralı devletler hukukunun temel ilkesini teşkil eder. Devletlerin verdikleri sözlere bağlı olmaları ve yapılan andlaşmalara uymaları bu prensibin sonucudur.⁸⁷

Uluslararası hukukun temel aktörü olan devletler arasındaki farklılıkların sonucu olarak bir devlette yanlış yapan, diğer başka bir devlete sığınabilir. Sınır dışı etmek ya da cezalandırmak görevinin kaynağı doğal hukuktur. Ona göre sığınma hakkı, kötü karakterli insanlardan ziyade masum kişilere sağlanmalıdır. Sığınma, sınır dışı edilmeye karşı bir savunmadır, bu kişiler hakkında sığınma talep edilen devlet cezanın haksız olduğunu düşünmelidir.

Grotius’a göre sığınma talep eden kişiler, kendi ülke hukuklarına göre yargılanmalıdır. Bu hukuka göre sığınmacının talep eden devletin ceza hukukunu ihlal edip etmediği belirlenmelidir. Haksız cezalandırma, kişinin gerçek anlamda işlemediği bir suç nedeniyle suçlanmasıdır. Ona göre iki kaçak vardır: kaza ile öldürenler ve sahibinden kaçan köleler. Her ikisi de haksız yere suçlanmaktadır dolayısıyla sığınmacılar kötü muameleyle maruz kalan kişilerdir. Sığınmacılar kötü kaderli olan kimselerdir ve çoğunlukla şansızdırlar. Başkalarına bağlı olarak hukuka uygun olmayan fiiller işlemişlerdir. Bu masum fiiller nedeniyle başkalarınca suçlanmaktadır ki bu kişiler Tanrı tarafından bile korunmamaktadır Grotian sığınma bakışı politiktir. Sığınmayı kabul eden devlet diğer devletle ihtilaflıdır. Talep eden devletin cezalandırma hakkı yoktur. Fakat kabul eden devlet ona dokunulmazlık sağlar.

---

⁸⁷ Güriz, *Hukuk Felsefesi*, s.178.

Kendi yurtlarından sürülmüş kişilerin bir başka ülkede, bu ülkenin yasalarına uymak şartıyla sürekli olarak yerleşme, yaşamak için gerekli eylemleri yapma ve gereken şeyleri satın alma hakkı vardır. Bu hak yabancı ülkelerden eş alma hakkını da kapsar. Ayrım yapmadan tüm yabancılara tanınmış bazı haklar vardır. Örneğin kara ya da deniz yoluyla bir ülkeden transit geçen kişi, hasta ise geçilen ülkede birkaç gün kalmasına izin verilmelidir. Böyle haklar ancak doğal hukuk uyarınca yapılabilecek şeyler için söz konusudur.⁸⁸

Ülkeye sığınmış bir kimsenin suçlu olup olmadığının incelendiği süre boyunca, bir kimse ülke devletince korunmalıdır. Sığınmacıların suçladıkları eylem, doğal hukuk veya uluslararası hukuk uyarınca yasaklanmış değilse, bu kimseler kendi ülkelerinin iç hukukuna göre yargılanmalıdır.⁸⁹

Barbarca davranan rejimler kendi bağımsız egemenliklerini kaybeder ve vatandaşlık hukukunun imtiyazlarından faydalanamaz. Bir rejim tabii hukuku zedelerse ona karşı bir ceza savaşı açılmalıdır. Mülteciler tabii hukuka göre cezalandırılmayan kişilerdir. Nedeni ise devletlerin kendi kurallarını yaratmalarından kaynaklanmaktadır. Bu suretle cezalandırma hakkı insan topluluğunu etkilemektedir. Sığınma ve cezalandırıcı savaş aynı nedenlerden kaynaklanır. Otorite yetkisini yanlış kullanan, yanlış yöneten rejimler, yönetme yetkisini kaybeder. Dolayısıyla sığınmacı politikasının ve cezalandırıcı savaşların nedeni burada saklıdır.⁹⁰ Sığınma olgusu, yüksek uluslararası politika ile birleşmiştir. Yabancı hükümetler burada aktif davranarak baskı altındakilere yardım etme hakkına sahiptir.

Grotius'dan sonraki hukukçular Grotius'un "devletler tabii hukuku onu bozanlara karşı uygulamak yetkisine sahiptir" fikrini çürütmeye çalıştılar. Samuel Pufendorf(1632-1694)'a göre cezalandırma yetkisi egemenliğe dayanmaktadır. Uluslararası sistemde egemen olmadığından, devletlerin diğerlerini tabii hukuka aykırı davrandığı için cezalandırması mümkün değildir. Devletler sadece savaş halinde zararlarının tazmini sebebiyle haklı görülebilir. Hiçbir devlet, başka bir

---

⁸⁸ Hugo Grotius, "Savaş ve Barış Hukuku", Özkan (çev.), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* içinde, s.41.

⁸⁹ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku* (Çev.Seha L.Meray), Say Yayınları, İstanbul, 2011, s.193

⁹⁰ Grotius, "Savaş ve Barış Hukuku", s.41

devletten kaçanı cezalandırmak ya da sınırdışı etmek görevine sahip değildir. Ceza, kişiye sadece kendi devleti tarafından verilebilir.⁹¹

Cezaların amacı insanlar arasında sosyal hayatı tüm insanların iyiliği adına korumaktır. İnsanlar tüm faaliyetlerini sosyal hayat için yapmazlar ilaveten egemenliğe ihtiyaç duyarlar, fakat herkes bu hakkı başkası üzerinde kullanamaz. Savaşta koruma herkes için kendi gücü ve kararıyla garanti edilir. Fakat zarar gören taraf üstün gücün kararlarına tabidir. Diğer taraftan sivil cezalar sadece o kişiyi değil, tüm devleti ilgilendirmektedir. Cezalar suçtan önce belirlenmelidir, özgürlüğe sahip ülkelerde zararın tazminini istenebilir. Pufendorf'a göre uluslararası sistem barışçıl bir yapıya sahiptir, bu nedenle devletler kendilerine güvenen insanların insan haklarını korumak için haksızlık yapmazlar. Pufendorf'un barışçı sistemine göre; sığınmacıların hoşgörü ile karşılanması genel bir prensiptir. Grotius'un iade etmek ya da cezalandırmak görüşünü kabul etmediğinden, sığınmacılarla yeni bir ülke arayan diğer yabancılar arasında bir fark görmez. Her ikisi de misafirperverlik çerçevesinde karşılanmalıdır.⁹²

Nihayetinde devletler kendi ülkelerinde suç işlememiş kişileri kabul etmelidir. İlaveten bu kişiler, dini inançlar ve kurumlara zarar vermemelidir. Pufendorf'a göre başvuru "Mahalli ekonomide üretici olabilir mi? Ülkenin gelişmesine katkı sağlayabilir mi? Dini olarak uygun mu?" benzeri kriterler kapsamında değerlendirilmeli, cevap hayır ise başvuru reddedilmelidir. Ona göre, devlet kendi çıkarları doğrultusunda koruma verip vermeme konusunda serbesttir.⁹³

Diğer yandan, İnsan hakları düşüncesinin klasik şekil ve kimlik kazanmasının Almanya'da bazı tezahüratı olmuştur. 17.yüzyılda Kara Avrupa'sında doğal hukuka bağlı devlet görüşü ile birlikte, insan hakları teorisi doğrudan doğruya veya dolaylı olarak Almanya'da uygun zemin bulmuştur. Zira Alman hukuk filozoflarından Pufendorf, geleneksel doğal hukuk görüşüne sadık kalmıştır. Pufendorf, en yüksek insani kurumun devletin gelişimini ve anlamını incelerken, devlet otoritesinin ortaya çıkışını, vatandaşların kendi serbest iradelerine, rıza ve onayına dayandırarak

---

⁹¹ Samuel Pufendorf, "De Jure Naturae et Gentium Libri", Özkan (çev.), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* içinde, s.43

⁹² Pufendorf, "De Jure Naturae et Gentium Libri", s.43

⁹³ Pufendorf, "De Jure Naturae et Gentium Libri", s.43

açıklamakta, mutlakiyetçi devletin görevini toplumun güvenliğinin sağlanmasında görmekteydi. Pufendorf, özel temel haklardan bahsetmez veya temel haklara sosyal ödevler açısından bakar. Ancak Pufendorf'un toplum ve devlet felsefesinin temelinde veya arka planın doğal hukuk yattığı için, bu hukuk filozofu insan haklarına yine de özel bir önem vermektedir.⁹⁴

1.3.2. Wolff-Vattel-Immanuel Kant

Christian Wolff (1679-1754), Grotius'un fikirlerinin tersine, Devletlerin tabii hukuku diğerlerine karşı kullanarak, kaçakları sınırdışı etmek ya da cezalandırmak görevinde olduğunu reddetmektedir. Bir ülkedeki hatalı eylemler, diğer devleti etkilemez. Devlet, sığınmacılara iyi niyetle, misafirperverlik çerçevesinde davranmalıdır fakat bunu ciddi bir görev bilinciyle yapmalıdır. Herhangi bir diğer ülkede yaşama hakkı tanınmalıdır. Şayet daha iyi bir yaşam istiyorlarsa onlar önlenmemeli hatta ceza gerektirecek bir suç değilse sığınmacılar korunmalıdır. İnsanlık görevlerinden biri de yabancıları misafirperverlikle kabul etmektir. Fakat tabii hukukun verdiği bu görevin gerçekleşmesi için, yabancı kendi ülkesinin dışında olmak konusunda gerekli ve onurlu bir sebebe haiz olmalıdır. Bu nedenler ekonomik ya da oturacak yeri olmamasından kaynaklanabilir. Daimi ikamet talebi özel sebepler olmadıkta reddedilmemelidir. (Ancak özel sebepler listesi hayli uzundur) Kamu refahı sebebiyle devletler talebi reddedebilir, eğer talep reddedilmiş ise kişi buna katlanmak durumundadır. Wolff'a göre, milletlerin görevi öncelik olarak kendi tabii haklarını korumak veya tabi hukuka göre davranmaktır. Milletlerin mükemmelliği devletin amaçlarıyla uyumlu davranmasına bağlıdır.⁹⁵

Milletler tabii olarak birbirlerine bağlıdır. Haksız bir davranış olduğunda, bir millet diğerine karşı tabii hukukun gereklerini yerine getirmez ise haksız duruma düşer. Hiçbir millet diğeri için yetkisi dâhilinde olmayan bir davranışta bulunmaya zorunlu değildir. Fakat bu görevi ihlal etmesi durumunda ondan sorumlu olur hatta her millet düşmanlarını bile sevmek zorundadır. Her millet diğeri milletin mutluluğuna insanlık görevi olarak katkı yapmalı ve diğeri milleti incitmemelidir.

---

⁹⁴ Orhan Münir Çağır, "İnsan Hakları ve Tabii Hukuk", *İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 50/1-4, 1984, s.102.

⁹⁵ Christian Wolff, "Jus Gentium Methodo Scientifica, Pertractatum", Işıl Özkan (çev.), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* içinde, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, ss.43-44

Eğer tersi olursa kendi devletinin amaçlarına uyum sağlayamaz. Her millet diğerlerine iyi bir örnek olmalıdır. Şayet bir millet diğerine verdiği zararın tazmini konusunda isteksiz durumdaysa, zarar gören millet diğerini cezalandırma hakkına sahiptir. Fakat bu cezalandırma haklı sınırlar içinde olmak durumundadır.⁹⁶

Diğer taraftan, Almanya’da doğal hukukun gelişmesi konusunda Christan Wolff önemli bir yere sahiptir. Wolff fikirleriyle doğal hukuk düşüncesi ve insan hakları düşüncesinin, Avrupa’da hatta Anglo-sakson yerlerde, gelişmesinde ve tanınmasında büyük katkı sağlamış filozoftur. Doğal hukuk felsefesinde, fikirlerinin temelini ve hedefini insanın genel ve değişmez doğası oluşturmaktaydı. Wolff’e göre sonradan edinilen hak ile doğuştan ya da zorunlu hak arasında bir ayrım yapmak gereklidir. Bu doğuştan hak ya da haklardan bireyler vazgeçemeyecekleri gibi devlet de insanlardan bu hakları, kanunla, geri alamaz. Böyle bir kanun hiçbir hüküm ifade etmez. Wolff, sonradan verilen hak ile doğal hak ayrımı ile insan haklarının resmen ve alenen beyan ve ilanı imkânlarını açmış oluyordu. Özellikle bu hakların devredilemez karakterini bir kavram haline getirmiştir. Wolff’un Prusya Almanya’sında etkisi o kadar büyük olmuştur ki geniş aşanları kapsayan Prusya kanunları sisteminde, insan hakları özellikle belirtilmiştir. Bu sistem 1794 tarihli “Allgemeines Landrecht” olarak yürürlüğe girmiştir.⁹⁷

Wolff’un görüşlerini “insanlık hukuku” adlı kitabında açıklayan ve düzeltmeler yapan Emer de Vattel (1714-1767)’e göre bir yandan hiçbir ulus geçerli bir sebep olmadıkça kendi ülkesine kaçan bir kişiye devamlı ikamet hakkı vermekten kaçınmazken diğer yandan hiçbir ulus yabancıları kabul etmek zorunda değildir. Dolayısıyla kendi ülkesinden kaçarak başka bir devlete sığınan kişi veya kişilerin kabul edilip edilmemeleri sığınmak istedikleri devletlerin egemen iradelerine kalmıştır ve bu kişiler devletlerin vermiş oldukları karara uymak zorundadır. Fakat Vattel, yine de konuya ılımlı yaklaşmıştır. Sığınma talep eden kişinin devletler tarafından sebepsiz bir şekilde potansiyel bir suçlu olarak görülmesi yanlış bir tutumdur. Tedbirli olmak, sığınmacıyı şüpheli görmek ve cezalandırmak için, sebepsiz bir gerekçe teşkil etmez. Örneğin iltica eden kişinin sığınma talebi hiçbir

---

⁹⁶ Wolff, “Jus Gentium Methodo Scientifica, Pertractatum”, ss.43-44

⁹⁷ Çağıl, *İnsan Hakları ve Tabii Hukuk*, ss.102-103.

yer tarafından kabul edilmemesi durumunda; ülkeler, milli menfaatlerine olumsuz etkisi endişeleriyle talebi, geri çevirmemelidir.⁹⁸ Her ulus, çok ciddi ret sebepleri yoksa en az bir defa topraklarını sığınmacılara açmalıdır. Bundan sonra da eğer tüm uluslar reddederse ilk gittikleri ülkede oturabilir.⁹⁹

Vattel, Wolff'dan daha güçlü olarak sığınmacıların haklarını savunmaktadır. Bazı tehlikeli suçlarda hiçbir devletin sığınmayı kabul etmesi beklenmez. Eğer suç karakter olarak her yerde kamu güvenliğini ihlal ediyorsa durum böyledir. Bu durumda sınırdışı etmek veya cezalandırmak gerekir. Bu gibi kişilerin durumu ortak güvenlikle ilgilidir. Sığınma talep edilen devlet bu kişileri cezalandırılacağı ülkeye göndermelidir. Hiçbir devletten tüm ulusların güvenliğini tehdit eden suçluları kabul etmesi beklenemez. Suçluların iadesi ancak herkesin cezalandırılması gerektiğine inandığı suçlar için istenebilir. Diğer durumlarda sığınmacının uygun cevapları olabilir. Eğer bir devlet suçluyu iadeyi reddederse bu devlet sebeplerini açıkça göstermelidir. Vattel'in yaklaşımı ülke dışında ciddi suçlar işleyenler dışındakilere sığınma hakkı verilmesi yönündedir. Ayrıca kişinin hakça yargılanıp yargılanmadığı da önem taşımaktadır. Eğer bir suç söz konusu değilse sığınmacının iadesi reddedilebilir.

Vattel, bir ülkede ikamet eden yabancılarla bir ülkeden geçen ya da geçici olarak bulunan yabancıların durumunu ayırmaktadır. İkincilere bulundukları devletin, insanlık görevi olarak güvenlik ve refah sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Ancak kabul eden devlet onların ülkeye girişini yasaklayabilir ya da giriş koşullarını belirleyebilir. Yabancılar bulundukları ülkenin kanunlarına tabidir. Zira egemenlik devletin tüm ülkesi üzerinde bulunan herkes için geçerlidir.¹⁰⁰

Immanuel Kant (1724-1804), ebedi barış üzerine felsefi denemenin giriş kısmında “ebedi barış” sözünü Hollandalı bir hancının bir mezarlık resmi tabelasında görüp, oradan yola çıkarak ebedi barışın ancak resimdeki mezar gibi ölümcül huzurda mümkün olduğunu belirtir. Ebedi barışın hayalperest filozoflar tarafından uydurulan rüya bir hal olduğunu, erişilmemesi dolayısıyla ölümün gerçekliğinde

---

⁹⁸ Emer de Vattel, “Le Droit des Gens ou Principes de la Naturelle,” Özkan (çev.), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* içinde, s.44

⁹⁹ Vattel, “Le Droit des Gens ou Principes de la Naturelle”,s.44

¹⁰⁰ Vattel, “Le Droit des Gens ou Principes de la Naturelle”,s.45

bulunabileceğini söylemiştir. Devletler arasında savaş olgusunu azaltmaya yönelik sonrasında tamamen ortadan kaldırmak için değişik projeler ortaya konmuştur. Bunlardan birisi de Kant tarafından yazılmış “Ebedi Barış Üzerine Bir Deneme” isimli eseridir. Buradan hareketle deneme altı adet “hazırlık” mahiyetinde madde ve üç adet “nihai” maddeyle beraber “ebedi barışın garantisi” başlıklı iki uzun ekten oluşmaktadır.¹⁰¹

Nihai maddelerin üçüncüsünde “dünya vatandaşlığı hukuku, evrensel bir misafirlik şartıyla sınırlandırılmalıdır.” Buna göre yeryüzü birkaç ulusa değil bütün insanlığa aittir, sömürgecilik kabul edilemez. Kant’ın misafirliği severlik değil hukuk üzerine kuruludur. Burada iki durum söz konusudur. Birincisi yabancı bir ülkeden gelenlere karşı misafirlik, ikincisi ise yabancı bir ülkede misafirlik ve dünya vatandaşlığı. Kant’a göre misafirlik, her vatandaşın geldiği ülkede düşmanca muamele görmeme hakkıdır. Günümüzde olduğu gibi yabancı bir devletten gelen insanı kabul edip etmeme hakkı devletlerin egemenliğine bırakılmıştır. Ancak sığınmacıların bu şekilde ölüme terk edilmesi Kant’a göre hukuk dışıdır ve kabul edilemez bir durumdur. Kant, insanların sorumluluk içerisinde kamu yasalarına bağlı olarak dostça ilişkilerin kurulması ve insanlar arasında bir dünya anayasasına yaklaşılabileceğini savunmuştur. Bu durum, evrensel misafirlik düşüncesi çerçevesinde, kimliklerin ortadan kalktığı, ayrımların yok olduğu, totaliterliğin olmadığı dünyanın tamamının inşaların yurdu anlamına gelen kozmopolitanizmdir.¹⁰²

Sığınma hakkının; insan hakları, egemenlik ve karşılıklı bağımlılık tartışmalarının merkezinde yer aldığı görülmektedir. Uluslararası sistemde sığınma hakkı, bir sorun olarak insan hakları ve egemenlik normları zemininde tartışılmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplinin iki karşıt yaklaşımı ‘liberalizm ve realizm’ konuya ışık tutması açısından önemlidir. Zira realizm, ulusal çıkar, güç, güvenlik gibi değerleri temel almaktadır. Buna göre evrensel değere sahip olmayan insan hakları normları, devletin vatandaşlarına uyguladığı içişleri uygulamalarıdır.

---

¹⁰¹Enver Bozkurt, “Kant’ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması ve Anayasa Mahkemesi Denetimi”, *Evrensel Barış ve Medeniyetler Buluşmasında Anayasa Mahkemesinin Rolü*, Ankara, 25-26 Nisan 2007, ss.502-504

¹⁰²Immanuel Kant, “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme”, Yavuz Abadan ve Seha L.Meray(çev.), *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, 113-95, 1960, ss.26-28

Uluslararası alanda kendi güvenliğini ön planda tutan devlet, herhangi bir değer, norm ve hak gözetmek durumunda değildir. Realist teoriye göre sığınma hakkı diğer haklarda olduğu gibi devlet egemenliği kavramına bağlıdır. Dolayısıyla sığınmacıların insan haklarının ihlal edilmesi realistler için önemli değildir. Sığınmacılar ve göçmenleri aynı statüde gören realizm yaklaşımına göre kontrol edilemeyen göç, devlet egemenliğine zarar vermesinin yanında devletlerarasında bir çatışmaya da yol açabilmektedir. Liberalizm yaklaşımına göre ise insan hakları tüm insanlar için evrensel olduğundan insan haklarının korunması uluslararası toplumun *ortak yararı* ve *ortak sorumluluğundadır*. İnsan haklarının sahibi ve taşıyıcısı olan devlet değil bireydir. Bu çerçevede sığınmacılar devletin egemenliğinin bir ürünü olarak görülmemektedir. Sığınmacılar göçmenlerden farklıdır. Onlar vatandaşı oldukları devletten mevcut bir tehlike dolayısıyla zulme uğrayacakları korkusundan başka bir ülkeye gitmektedirler. Teorik olarak temelde realist ve liberal kuramların çatışmasını barındıran insan hakları ve devletin egemenlik hakları ve bu iki hakkın kaynaklık ettiği vatandaşlık hakları arasındaki gerilimi açıklama sorunu sığınma hakkının niteliğinin belirlenmesinde esas teşkil etmektedir.¹⁰³

*Uluslararası hukuka göre; devletler, ülkesine girmek isteyen kişileri, andlaşma olmadığı sürece kabul edip etmemekte serbesttir. Grotius ve Wolff gibi modern uluslararası hukukun kurucularının sığınma hakkını bir devletin egemenlik hakkı olarak görmeyerek, devletin bir yükümlülüğü ve kişinin doğal hakkı olarak görmektedir. Pufendorf ve Vattel'in kişinin bir ülkeye sığınma hakkının olmadığını kabul etmektedir. Pufendorf ve Vattel'in görüşlerinin pozitif hukukta üstünlük kazanması sonucu sığınma hakkı vermek devletin egemenlik haklarından sayılmıştır.*¹⁰⁴

1.4. Tanımlar ve Terim Sorunu

Göçmen, mülteci tanımında bulunan nedenler dışında, genellikle ekonomik nedenlerden dolayı ülkesini gönüllü olarak terk edip, başka bir ülkeye o ülkenin yetkililerinin bilgisi ve izniyle yerleşme maksadıyla giden kişidir. Devletin uyrukluğunu kazanana kadar özel bir mevzuata bağlı olan ve mültecilik statüsünden yararlanamayan kişilerdir. Göçmen olarak kabul edilme talebinde bulunan kişiler, Türkiye'ye göçmen vizesi ile gelebilirler, muntazam pasaport ile yabancı sıfatıyla

¹⁰³ Zerrin Savaşan, "AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar", *İnsan Hakları Yıllığı*, 27, 2009, ss.14-15

¹⁰⁴ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, s.46.

gelip bu konuda talepte bulunabilirler ya da Türkiye'ye sığınarak göçmen olarak kabul edilme isteğinde bulunabilirler. Bu şekillerde yapılan göçmen talebinin şartları ve Türkiye'de yararlanacağı haklar ve devlet yardımları, ilgili yasa ve yönetmelikler çerçevesinde yapılmaktadır.¹⁰⁵

5543 sayılı İskân Kanunu'nda Göçmen;

Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır. şeklinde tanımlanmıştır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanuna göre mülteci;

Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir. Şeklinde tanımlanmaktadır.

Mülteci terimi, genel uluslararası hukuk prensiplerine göre ifade edilen bir disiplindir. Genel olarak, katlanılamaz olan koşullardan veya kişisel durumlardan kaçıp kurtulmak isteyen kişi olarak tanımlanabilir. Gidilmek istenilen hedef ülke için mesafe önemli değildir, nihayetinde kaçış özgürlük ve güvenlik içindir. Aynı şekilde kaçış sebepleri çeşitlidir; açlık, kuralık, sel, deprem gibi doğal felaketler olabildiği gibi iç çatışmadan özgürlük ve yaşamı tehdit eden baskıdan da kaynaklanabilir.¹⁰⁶

İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde sığınmacı anlamıyla (asylum seeker) kelimesi kullanılırken, 1951 Birleşmiş Milletler Mülteciler Sözleşmesinde mülteci kelimesi (Refugee) kullanılmıştır. Sığınak, barınak anlamına gelen “asylum” kelimesinden hareketle sığınma arayan kişilerin durumu kısa süreli barınmadır. Mültecilik ise hukuki bir durumu ifade etmektedir. Zira her sığınmacı mülteci kabul edilmeyebilir. Ancak her mülteci başlangıçta bir sığınmacıdır denilebilir.

¹⁰⁵ Aysel Çelikel ve Günseli Öztekin, *Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, Şubat 2005, s.23.

¹⁰⁶ Guy S. Goodwin-Gill, *The Refugee in International Law*, Oxford: Clarendon Press, 1996, s.3

Geniş anlamda göçmen kavramı; transit göçmen işçi göçmen, mülteci ve sığınmacıları içine almaktadır. Bunların tümü, kaçak olarak başka bir ülkede olmayan ve hukuki koruma gören insanlardan oluşmaktadır. Mülteci ve sığınmacı farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Sığınmacı bir ülkede geçici ikamet izni ile kalan kişi olarak tanımlanırken, mülteci bir ülkeye sığınma talebinde bulunup da bu talebi kabul edilen ve ilerleyen aşamada vatandaşlık hakkını kazanacak kişi olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁷

Ancak başka bir görüşe göre, sığınmacı terimi mülteci teriminin Türkçe karşılığı olup, iki terim arasında herhangi bir anlam farklılığı yoktur. Bu durum öğretide, mülteci teriminin yeni dilde sığınmacı terimiyle belirtilmesinden kaynaklanan bir karşılığa yer verdiği gibi, Türkçe metnin yabancı dillere çevrilerek uygulanmasına bağlı olarak uluslararası düzeyde bir takım karışıklıklara ve sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle sığınmacı terimi, eski mülteci tanımının yerine geçmek üzere hukuksal açıdan özel bir koruma düzeninden yararlanan yabancı kişileri belirtmek için “refugee” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Sığınma arayan terimi ise hukuksal statüden yararlanamayan fakat bir ülkeye girerek geçici barınmasına da olanak verilen “asylum seeker” veya Birleşmiş Milletlerce kullanılan “displaced person” olarak kullanılan terimin karşılığıdır.¹⁰⁸

Uluslararası literatürde, mülteci ve sığınmacı kavramlarının karşılığı olarak “refugee” ve “asylum seeker” terimleri arasında farklılık vardır. 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde “refugee” kavramı kullanılmıştır, 1970 yılından itibaren ise Avrupa’da “asylum seeker” kavramı üzerinde durulmaya başlanmıştır.¹⁰⁹

1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü mülteci terimine yer vermektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (m.14) ve 1967 tarihli Ülkesel Sığınma Bildirisi sığınma terimi kullanılmaktadır.

Bir yaklaşıma göre, iltica etme hakkı ile mülteci olmak hukuki bir statünün kazanılmasını; sığınma hakkı ile sığınmacı olmak hukuki bir statünün

---

¹⁰⁷ Şen ve Malbeği, *Türk Ceza Hukuku’nda Uluslararası Suçlar*, s.16.

¹⁰⁸ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1.Kitap*,s.194.

¹⁰⁹ Emma Haddad, “Who is (not) a Refugee?” *EUI Working Paper*,6, 2004, s.10

kazanılmasından ziyade, fiili ve kısa süreli barınma durumunu ifade etmektedir.¹¹⁰ Mülteci, mültecilik statüsü hukuken (*de jure* mülteci) kabul edilmiş bir yabancıyı tanımlarken; sığınmacı, mültecilik statüsü incelenen ve bu nedenle kendisine geçici olarak koruma sağlanan(*de facto* mülteci) kişiyi ifade etmektedir.¹¹¹ Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle sığınmacı, mülteci terimleri kavramsal bir sorun oluşturmuştur. Nihayet 6458 sayılı YUKK ile bu karmaşıklığa son verilmiş, Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle Avrupa'dan gelenlere mülteci, Avrupa dışından gelenlere de şartlı mülteci statüsü verilir şeklinde düzenlenmiştir. Öte yandan "sığınmacı" ifadesi yerine YUKK Tanımlar başlığı altında 3(1/d).maddesinde; "*Başvuru sahibi: Uluslararası koruma talebinde bulunan ve henüz başvurusu hakkında son karar verilmemiş olan kişi*" olarak tanımlanmış, 123(8/c).maddede ise "sığınmacı" ibaresinin bu şekliyle değiştirildiğini teyit etmiştir.

---

¹¹⁰ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.189

¹¹¹ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.45

İKİNCİ BÖLÜM

SIĞINMA HAKKI VE ULUSLARARASI KORUMA

2.1. Sığınma Hakkı

2.1.1. İnsan Hakları Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Tanımlanması oldukça zor olan “insan hakları”, modern ve politik bir kavrama işaret eder. Diğer bir ifadeyle “insan hakları” düşüncesi modern çağda kişilerin siyasi baskıdan korunma arayışı içinde ortaya çıkmıştır.¹¹² İnsan haklarının gelişim sürecinde en önemli belge 1215’de İngiliz Kralı John tarafından imzalanmış olan Magna Carta Liberatum’dur. Birçok tarihçi Magna Carta’nın tüm zamanların en önemli belgelerinden biri olduğunu ve büyük bir anayasa belgesi olduğunu belirtmektedir.¹¹³

İnsan hakları esas olarak modern bir fikirdir. Modern çağın başlarında insan hakları düşüncesini “doğal haklar” adı altında ilk defa dile getiren John Locke’dur. Locke, herkesin varlığını sürdürebilmesi ve kendini geliştirebilmesi için, doğa yasasının gereği olarak hayat, hürriyet ve mülkiyet hakkına sahip olduğunu ileri süren bir doğal haklar teorisi geliştirmişti. Thomas Paine *Rights of Man* (1791) isimli kitabında devletin amacının her insanın doğuştan sahip olduğu inkâr edilemez haklarını korumak olduğunu ilan etmişti.¹¹⁴ Felsefi kökleri çok daha eskilere gitmekle beraber 17. ve 18.yüzyıllarda gelişen ve “insan hakları doktrini” olarak ifade edilen bu düşünce akımı, sınırsız olan devlet gücünü sınırlandırmayı çalışmaktaydı. Bu doktrine göre devletler, kendi oluşturdukları hukuktan önce mevcut olan doğal hukukla bağlıydı ve insanların bu hukuktan kaynaklanan doğal

---

¹¹² Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Hukuku Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitapevi, 2012,s.24

¹¹³ Numan Hazar, *İnsan Hakları ve Diplomasi*, İstanbul: Büyükdada yayınları, 2015,s.37

¹¹⁴ Erdoğan, *İnsan Hakları Hukuku Teorisi ve Hukuku*, s.127

haklarına saygı göstermek zorundaydı. Zamanla güçlenen ve yayılan bu inanç, 18.yy sonlarına doğru ilan edilen Amerikan Haklar Bildirileri ve 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisi ile ilk resmi açıklamalarına kavuşmuş oldu.¹¹⁵

İnsan haklarının doğal hukuktan pozitif hukuka aktarılması ve küresel boyutta duyarlılık oluşmasında 20.yüzyılın ilk yarısında yaşanan olumsuzlukların rolü belirleyici olmuştur. Yaşanan dünya savaşları sonucunda bir daha aynı yıkımın yaşanmaması için Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur.¹¹⁶ Bugün anahtar niteliğindeki metin, 1948'de BM Genel Kurulu'nda onaylanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'dir.¹¹⁷

2.1.1.1. İnsan Haklarının Evrenselliği

İnsan hakları, herhangi bir gruba mensubiyetleri, doğuştan sahip oldukları ve kazanılmış donanımları ne olursa olsun bütün insanların sahip olduğu üstün haklardır. İnsan hakları, kişinin sırf insan olması nedeniyle sahip olduğu haklar olduğuna göre, evrensellik insan haklarının en belirgin özelliğidir. Evrensel olarak bütün insanlar diğer bütün kişi ve kurumlara karşı bu haklara sahiptirler. İnsan haklarının ahlaki evrenselliği olarak ifade edilen şey budur. Bu ahlaki evrensellik, insan haklarının diğer bütün ahlaki, hukuki ve siyasi taleplerden önce geldikleri anlamına da gelmektedir.¹¹⁸ İnsan hakları evrensel olmak zorundadır. Zira bütün insanlar zamana ve mekâna bağlı olmaksızın insan haklarına sahiptirler. Dolayısıyla insan doğası, dil, din, köken, cinsiyet gibi ayrımlara göre farklılaşmadığı için, insanın doğasından kaynaklanan haklar, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın tüm insanlar için aynı olmalıdır. İnsan hakları kültürel gerekçelerle göz ardı edilemez. Kültürel farklılıkların ifade edilmesi ve korunması da en başta insan haklarının korunmasına bağlıdır.¹¹⁹

2.1.1.2. Ulus Devlet ve Egemenlik

Ulus-ötesi ilişkilerin yoğunlaşması ve dünyanın insan algısında hem zaman hem de mekân olarak küçülmesini ifade eden küreselleşme; yerel, bölgesel ve dünya

---

¹¹⁵ Münci Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2011, s.19

¹¹⁶ İlyas Doğan, *İnsan Hakları Hukuku Ders Kitabı*, Ankara: Astana Yayınları, 2013, s.134

¹¹⁷ Andrew Clapham, *İnsan Hakları*, Hakan Gür(çev.), Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2010, s.42

¹¹⁸ Erdoğan, *İnsan Hakları Hukuku Teorisi ve Hukuku*, s.58-59

¹¹⁹ Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s.28

ölçeğindeki siyasal, ekonomik ve kültürel hareketliliğin ulus-devletlerce düzenlenen alanların, zamanla sınırlanmasını teşkil etmektedir. Böylece toprak ile otorite arasındaki geleneksel bağ zayıflamaktadır.¹²⁰

Yukarıda bahsi geçen küreselleşme, temel olarak dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir.¹²¹ Kavramın evrensel olarak taşıdığı anlam, Marshall McLuhan'ın “küresel köy” kavramından hareketle, özellikle iletişim teknolojilerindeki değişimin, insanlar arasındaki ilişkileri yoğunlaştıracığı ve hızlandıracağı, nihayetinde coğrafi sınırların zamanla anlamlarını kaybedecekleri fikrinden anlaşılabilir.¹²² Uluslararası hukuk açısından ise küreselleşme, ulus-devletin nüfuz alanını daraltan, buna karşılık küresel aktörlerin ulusal düzeyde daha fazla etkili olmasını sağlayan süreçtir.¹²³ Bu yönüyle küreselleşme, Westphaliacı anlayışa hâkim olan egemenlik yaklaşımını erozyona uğratmaktadır.

Nitekim Westphaliacı dünya sistemi anlayışı, doğal bir “anarşi” varsayımına dayanır. Aslında uluslararası düzeni hukukla bağlama düşüncesi bile klasik egemenlik kuramının içerik değiştirmesi gerektiğini gösterir. Uluslararası hukukun devletler bakımından bağlayıcı norm ve yasalar getirmesi, hatta bunun da ötesinde insan haklarını sürekli olarak ihlal eden devletlere karşı “uluslararası toplum” adına müdahalede bulunması, ülkelerin tek başlarına hukuk yaratıcı ve uygulayıcı egemen birim oldukları, kendi dışlarında belirlenen hiçbir ilkeye uyma yükümlülükleri bulunmadığı varsayımına terstir.¹²⁴

Ancak uluslararası politikada zamanla meydana gelen ve açıkça gözlemlenen değişim, uluslararası politika sahnesinde yer alan aktörlerin gerek sayısındaki artış gerekse de bu aktörlerin niteliğinde yaşanan çeşitlilikle beraber küresel sistemde devlet yavaş yavaş önemini yitirirken ortaya çıkan boşluk, yeni yeni ortaya çıkmaya

---

¹²⁰Berdal Aral,“Egemenlik ve İnsan Hakları Açısından Küreselleşme ve Uluslararası Hukuk”,*Akademik Araştırmalar Dergisi*, 24,2005, ss.57-78,s.57

¹²¹ Antony Giddens,*Modernliğin Sonuçları*, Ersin Kuşdil (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları,1994,s.66

¹²² Marshall McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill, 1964,s.y

¹²³ Aral, “Egemenlik ve İnsan Hakları...”,s.57

¹²⁴ Hamit Emrah Beriş, *Egemenlik Bir Kavramın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği*, İstanbul: Tezkire yayıncılık, 2014,s.136

başlayan çok sayıdaki aktör tarafından doldurulmuştur.¹²⁵ Westphalia sisteminde ilişkiler, temel aktör olarak kabul edilen devletler ekseninde yürütülür, devletin kapsamı altında bulunan bireyin sistem içinde ayrı bir aktör olarak ortaya çıktığı söylenemezdi.

Uluslararası hukukun aktörlerinden uluslararası ve bölgesel aktörlerin yanı sıra, insan hakları bir taraftan bireylerin insan hakları uluslararası ve bölgesel düzeyde koruma altına alınmış, diğer taraftan da belli insan grupları özel koruma altına alınmışlardır. Bunlardan birisi de şüphesiz mültecilerdir. Böylece “yeni” uluslararası hukuk düzeninde, bireyler, birey grupları veya sivil toplum örgütleri, iç hukuk sisteminin etkisiz kaldığı durumlarda kendi devletlerine karşı dahi uluslararası koruma altına alınmıştır.¹²⁶

Başlangıcı, Fransız Devrimi sonrasında yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi kabul edilebilen İnsan hakları, “din, dil, ırk, cinsiyet, ekonomik ve sosyal durum gibi, herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm insanların sadece insan olmalarından kaynaklı, insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gereken hakların tümü” olarak ifade edilebilir.¹²⁷

1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisine göre, her insan özgür doğar ve eşit haklara sahip olarak yaşar; özgürlük, mülkiyet, yaşam ve baskıya karşı koyma, doğal ve kaldırılamaz haklardır; her türlü egemenliğin temel kaynağı ulustadır, hiçbir kimse açıkça ondan gelmeyen egemenliği kullanamaz; bütün vatandaşlar kanun önünde eşittir. Bu ilk maddelerin ardından kanunsuz suç ve ceza olmayacağı, yurttaşların suçları sabit oluncaya dek masum sayılacağı, düşünce ve ifade özgürlüğü, inanç özgürlüğü, basın özgürlüğü, doğal bir hak olan özgürlüğün ancak ortak yarar sağlaması amacıyla ve yasayla kısıtlanabileceği, mülkiyet hakkının kutsal bir hak olduğu şeklinde bireysel haklara yer verilmektedir.¹²⁸

Fransız devriminin insan hakları konusundaki belirleyiciliği, bu sınırların ötesinde düşünülebilir. Nitekim Fransız devrimi ulusal egemenlikle insan hakları

---

¹²⁵ Cenap Çakmak, *Uluslararası Hukuk Giriş, Teori ve Uygulama*, Eskişehir: Ekin Yayınevi, 2014, s.10

¹²⁶ Aral, “Egemenlik ve İnsan Hakları...”, s.58

¹²⁷ Oktay Uygun, *Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE Yayınları, 1996, s.6

¹²⁸ Hüsnü Öndül, “1789 Fransız Devrimi ve Etkileri”, *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 1989, ss.690-692

arasında ayrılmaz gibi görünen bir bağ kurmuştur.¹²⁹ Modern devletin kuramsal meşruiyeti olan egemenlik köken olarak Latince’de “en üstte, diğerlerinin üstünde” anlamına gelen “superanus” sözcüğünden gelir. Kavramı bütünsel bir kuram çerçevesinde tanımlayan ilk düşünür olarak kabul edilen Bodin’e göre egemenlik, herhangi bir üstün güçle sınırlı olmaksızın yasa yapma ve bu yasaları değiştirebilme veya kaldırabilme erkidir. Süreklilik arz eden bu üstün erk, yönetici hükümdarın şahsından açık bir biçimde ayrıdır. Egemen, kralın ölümlü bedeninden farklı bir mekânda, krallık kurumunda vücut bulmaktadır.¹³⁰

Feodal parçalanmışlığın ortadan kalkmasıyla coğrafi ve siyasi bütünleşmenin sonucu olan ulus devlete¹³¹ mevcudiyet kazandıran temel varsayım; egemenliğin kullanıldığı toprak parçasının sınırlarının kutsal, çevrelediği bütünün ise türdeş bir ulus olduğu düşüncesidir.¹³² Modern devletin sınırları, kendisinden önceki tüm devlet tipi siyasal oluşumların sahip olmadığı ölçüde belirli olduğu gibi; verili toprak parçası üzerindeki ulus, devletle özdeş kabul edilir. Sınır kavramı, egemenliğin dış yüzünü olduğu kadar devletlerin kendi yetki alanları içinde sahip olduğu iç yüzü de ifade eder.¹³³

“Ulus”un modern devletin meşru iktidar ilkesi olarak kurgulanan egemenliği anlayabilmek için Fransız Devrimi öncesine dönmek gerekmektedir. Egemenliğin demokratik rejime temel oluşturmak üzere “monarşik egemenlik” den çıkararak “ulusal egemenlik” haline dönüştüğü ilk aşamada, “ulus” evrensel bir içeriğe sahiptir. İnsan hakları da doğası gereği evrenselci olduğu için aralarında bir kan uyuşmazlığı yoktur. Ancak Fransız Devrimi sonrasında ulusal egemenliğin salt bir kurgu olmaktan çıkarak olguya geçirildiği aşamada “ulus” evrenselci içeriğini yitirecek, yerel bir çerçeveye yerleşecektir. Evrenselci insan hakları ile yerel ulus kurgusuna dayalı ulusal egemenlik arasındaki gerilim bu noktada başlar.¹³⁴ Nitekim devletin yönetilenler üzerindeki hükmetme yetkisinin, bireylerin doğuştan sahip

---

¹²⁹ Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları 2: Emperyalizm*, Bahadır Sina Şener(çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.264

¹³⁰ Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2008, s.139

¹³¹ Poggi Gianfranco, *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım*, Çeviren Şule Kut ve Binnaz Toprak(çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss.79-85

¹³² Erözden, *Ulus Devlet*, s.116

¹³³ Christopher Pierson, *Modern Devlet*, Dilek Hattatoğlu(çev.), İstanbul: Çivi yazıları Yayınları, 2000, ss.26-32

¹³⁴ Erözden, *Ulus Devlet*, s.142

oldukları vazgeçilmez haklarla sınırlı olduğu veya başka bir ifadeyle “iktidar menzili” nin en fazla doğal haklara kadar erişebileceği fikri John Locke’a kadar gider.¹³⁵

İnsan hakları kavramı, sadece insanın insan olması nedeniyle yani kendi mevcudiyetiyle açıklanırken ve her türlü otoriteden yalıtılmış bir varlık olma konumundayken, insan halk unsurunun bir parçası haline geldiğinde bu konumunu kaybeder. Bu çelişkinin nedeni bildirinin “soyut” bir insanı göz önüne almış olmasıdır. Öyle ki eğer bir kabilenin insan hakları yoksa bunun nedeni, henüz bütün olarak ulusun egemen olduğu uygarlık aşamasına geçememesinde aranabilir.¹³⁶

Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan siyasi gelişmeler neticesinde ulus, egemenlik tacını elde etmesinin hemen sonrasında, yoğun bir içerik değişimi geçirerek, taşıdığı evrenselci öğeleri birer birer terk eder. 1792’de başlayan ve devrimci Fransa ile hanedanlar idaresindeki karşı-devrimci diğer Avrupa devletlerini karşı karşıya getiren savaş, dönüm noktasını belirleyen en önemli gelişmedir. Bu savaştan galip çıkan Fransa’nın sonradan girişeceği, devrimi yayma sonucu ortaya çıkacak yeni savaş dalgasını da kapsayan bu dönüşümde, “ulus nedir?” sorusunun yanıtı; aydınlanma felsefesinin evrenselci mirasından çok farklı bir düzlemde aranacak ve bulunacaktır. Söz konusu cevabın şekillenmesinde en önemli etkenlerden birisi “yabancı” kavramının yeniden tanımlanmasıdır.¹³⁷

Türdeş olmayan bireyleri türdeş olduklarına inandırma çabası olarak uluslaştırma, köken itibarıyla “demokrasi” adına yapılan bir uygulamadır. Ancak 1789 Devrimi öncesinde geliştirilen özgürlük ve demokrasi anlayışının, biri ulusal egemenlik diğeri ise insan ve yurttaş hakları olmak üzere iki sacayağı vardır. Üstelik doğası gereği evrensel olan “insan” kavramı yanında ulus da evrenselci bir içerikle düşünüldüğünden, bu ikisi arasında herhangi bir gerilim mevcut değildir. Fakat evrenselliğinden koparılan içeriği ile egemenliği üstlenen ulus, bazı noktalarda insan haklarıyla çatışma içine girebilecektir.¹³⁸ Başka bir ifadeyle evrensellik boyutunu kaybetmemiş ve doğası gereği asla kaybetmeyecek olan insan hakları kavramı,

---

¹³⁵ Beriş, *Egemenlik Bir Kavramın Geçmişi...*, s.134

¹³⁶ Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları 2: Emperyalizm*, ss.290-300

¹³⁷ Erözden, *Ulus Devlet*, s.142

¹³⁸ Erözden, *Ulus Devlet*, s.144

evrensellikten koparılmış ulus anlayışı üzerinde oturan egemenlik kavramıyla uzlaşmazlık içinde olabilecektir.

Egemenliğin ulusa devredilmesiyle beraber modern devlet, demokratik bir meşruiyet temeline kavuşmuştur. Ulusun siyasi düzlemde örgütlenmiş hali olarak varsayılan devlet artık bir baskı aracı olarak değil aynı zamanda insan haklarını da tanıyacak ve koruyacaktır. İnsan hakları kavramıyla paralellik içinde olan demokratik egemenliğin sahibi ulus, evrenselci bir potansiyeli içinde barındırmaktadır.

Vatandaşlığın, egemenliğin ulusa ait olmasının sonucu olarak siyasal bir olgu olması ve insan haklarının egemenliğin esas var olduğu alan olan çıplak hayatla kurduğu ilişki, sonuçta insan haklarının mevcudiyetinin ancak vatandaş olmayla mümkün olması sonucunu getirmiştir.¹³⁹

Küreselleşmenin de etkisiyle ulus-devletlerin işlevini yitireceği iddiası gerçekçi görünmemektedir. Ulus-devlet biçiminde örgütlenmiş olsun ya da olmasın en azından kısa ve orta vadede, devletlerin uluslararası hukukun en önemli aktörleri olarak varlıklarını devam ettirecekleri söylenebilir. Ancak, siyasi otoritenin “geleneksel” kullanım biçiminin önemli bir dönüşüme uğradığı da göz ardı edilmemektedir.¹⁴⁰

2.1.2. İnsan Hakları ve Sığınma Hakkı

Daha önce ifade edildiği üzere küreselleşme ve değişen uluslararası sistemde, uluslararası hukukun aktörlerinden olan bireyin temel hak ve özgürlükleri uluslararası düzeyde çeşitli mekanizmalarla korunmaktadır. Dolayısıyla evrensel insan hakları, yurttaşın ulusal sınırları aşan hakları olarak da ifade edilebilir.

Sığınma olgusu, sığınma ihtiyacı içinde olan bireyin temel haklarını ikame etmektedir ve yapısı gereği insan hakları ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Ancak uluslararası hukuk bağlamında devletin egemenlik hakkı içinde

---

¹³⁹ Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, İsmail Türkmen(çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s.168

¹⁴⁰ <http://www.liberal.org.tr/sayfa/kuresellesme-hukuk-ve-turkiye-mustafa-erdogan,242.php> (19.04.2015)

değerlendirilmektedir. Bu haliyle devletlere sığınmacıyı ülkeye kabul etme ve sığınma sağlama sorumluluğu yüklememesinin başlıca sebebidir.¹⁴¹ Sığınma hakkını bireysel bir hak olarak düzenleneme konusunda çabalar yapılmışsa da uluslararası hukuk alanında başarıya ulaşmış değildir. Gelecekte de bu konuda değişiklik olacağı az bir olasılıktır.¹⁴²

Sığınma, bir tarafın temel hakları ihlal edilen ya da ihlal tehlikesi altında kalan bireyin, kendisini bu tehlikeden korumayan ya da koruyamayan menşe ülkesinden kaçma ve kurtulma faaliyetini, diğer yandan da onun ihtiyaç duyduğu korumanın menşe devletinden farklı bir devlet tarafından karşılanmasını ifade etmektedir. Böylelikle bir “hak” olarak sığınma, bireyi ilgilendirdiği gibi devleti de ilgilendiren yönü vardır. Bireysel anlamda sığınma hakkı, birey odaklı bir bakış açısıyla sığınma sağlama anlamını ifade ederken, sığınılan devlet açısından bakıldığında daha dar bir anlamı ifade etmektedir.¹⁴³

Bireysel bir hak olarak sığınma hakkının, sığınma sağlanma anlamına geleceği düşüncesi; sığınma olgusuna, sığınan boyutundan yaklaşan insan hakları kuramı ile açıklanabilir. İnsan hakları kuramına göre sığınma, korunma ihtiyacı içerisinde olan bireyin temel haklarını ikame etmesi sebebiyle, doğası gereği insan hakları ile sıkı bir ilişki içerisinde dir.¹⁴⁴

Sığınmanın öznesi olan bireyler, temel ihtiyaçlarının karşılan(a)mamasından kaynaklı sığınma aramaktadırlar. İnsan hakları kuramına göre bireyler, aralarında bir fark olmaksızın temel haklar ile dünyaya gelirler. Bu haklara sahip olmaları için herhangi bir coğrafi sınırlama da söz konusu olamaz. Bireyler vatandaşı oldukları ya da ikamet ettikleri devletin ülkesel sınırlarının içinde olup olmadıklarına bakılmaksızın temel haklara sahiptirler. Böylece; eşitlikçi ve evrensel olan insan hakları anlayışı kapsamında bireyin ihlal edilen haklarının ikame edilmesi ya da

---

¹⁴¹ Neva Övünç Öztürk, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/2,2012,s.187.

¹⁴² Zafer Gören, “Anayasa Hukuku Açısından Sığınma Hakkı”, *Anayasa Mahkemesinin 31.Kurul Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyum*, Ankara, Nisan 1994,s.283

¹⁴³ Öztürk, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, s.196

¹⁴⁴ Bülent Peker ve Mithat Sancar, “Mülteciler ve İltica Hakkı Yaşamın Kıyısındakilere Hoş Geldin Diyebilmek”, *İnsan Hakları Derneği*, 2002,s.10

haklarının ihlal edilmesi tehlikesinden korunması, tüm insanlığı ilgilendiren bir konu olarak kendini gösterecektir.¹⁴⁵

Bu bağlamda insan hakları kuramı bakış açısıyla, sığınma hakkının bireye ait olan ve sığınma sağlama anlamına gelen bir hak olduğu düşünülebilir. Sığınma sağlama hakkının bireysel bir hak olarak kabul edilmesi halinde koruma sağlayacak devletin bazı yükümlülükleri söz konusu olacaktır. Doktrinde bu yükümlülükler şöyle sıralanabilir; sığınma talep eden kişiyi ülkesel sınırları içerisinde kabul etmesi bireyin ülke içinde kalmasına izin verme, bireyin sınır dışı edilmemesi, bireyin iade edilmemesi ve bireyin cezalandırma ya da özgürlüğünden alıkonulmamasıdır.¹⁴⁶

Sığınma hakkının diğer anlamı ise sığınılan devlet açısından şekillendirilebilir. Bu kapsamda sığınma hakkı bireyden ziyade devlete yönelik bir hak olarak değerlendirilebilir. Sığınma hakkının bir “devlet hakkı” olarak kabul edilmesi halinde bu hakkın anlamı kişi açısından artık “sığınma sağlama” içeriğini haiz olmayacaktır. Bu yaklaşımda sığınma, devletlerin egemenlik yetkisi içerisinde yer alır.¹⁴⁷

Sığınma hakkının egemenlik yetkisi kapsamında değerlendirilmesinin sonucunda, devletlerin sığınmacıları ülkesel sınırlarına kabul etme ve onlara sığınma sağlama hususunda bir yükümlülükleri olduğundan söz edilemeyecektir. Yani bu hak, devletlerin takdirine bırakılmış olmaktadır.

Uluslararası hukukta sığınma hakkına ilişkin düzenlemenin yer aldığı ilk belge, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisidir. Buna göre;

Madde 14) 1-Herkes, zulümden kurtulmak için başka ülkelerden sığınma(iltica) talep etme ve sığınmacı(mülteci) muamelesi görme hakkına sahiptir. 2-Bu hak, gerçekten siyasal nitelikli olmayan suçlara ya da Birleşmiş Milletler amaçlarına ve ilkelerine aykırı eylemlere dayanan kovuşturmalar durumunda, ileri sürülemez.

Bildiri metninde sığınma hakkı yerine sığınma arama hakkı ve sığınmadan faydalanma hakkı ifadeleri kullanılmıştır. Temelde sığınmadan faydalanma hakkı

¹⁴⁵ Öztürk, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, ss.197-198

¹⁴⁶ Öztürk, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, s.197

¹⁴⁷ Peker ve Sancar, “Mülteciler ve İltica Hakkı...”, s.8

ifadesinin tercih edilmesi, Bildiri'nin hazırlık çalışmalarına konu olan taslakta, sığınma arama ve sığınma verilme hakkı bireysel hak olarak düzenlenmişse de özellikle İngiltere'nin etkisiyle "sığınma sağlama" hakkı ifadesi yerine "sığınmadan faydalanma hakkı" ifadesi yerleştirilmiştir.¹⁴⁸ Literatürde "sığınma" kavramı çok sık kullanılsa da içeriğinin doldurulması oldukça nadirdir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi özellikle "zulümden sığınma" kavramına atıf yapmaktadır.¹⁴⁹ Elbette sığınma hakkı insani güvenlikle yakından ilişkilidir. Ülkesinde zulme uğrayan biri korkudan veya yoksulluktan azade bir hayat yaşayamaz; dolayısıyla insanların zulümden kaçıp başka bir ülkede sığınma talep etme ve sığınma hakkı ve zulüm olan ülkeye geri gönderilmeme hakkı, uluslararası toplumun herkesin haklarından (yaşama hakkı, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı gibi) yararlanmasının korunması ve geliştirilmesiyle ilgili kararlılığını yansıtır.¹⁵⁰

Neticede Bildiri'de sığınma hakkının anlamı, birey açısından sığınma arama ve sığınmadan faydalanma çerçevesine hapsedilerek, sığınma sağlama hakkına kıyasla dar bir kapsamı indirgenmiştir. Bildiri'nin düzenlendiği sığınma arama hakkı, sığınan devlete değil de, bireyin menşe ülkesinin devletine karşı sahip olduğu bir hak olarak değerlendirilmektedir. Bu şekliyle sığınma arama hakkı, sığınmacının kabul edilmesi yönünde devletlere herhangi bir sorumluluk yüklememektedir. Sığınmadan faydalanma hakkı ise sığınma talebinde bulunulan devlet tarafından sadece bu talebin kabul edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek bir hak olup, sığınma arama hakkı gibi devlete sığınmacıyı ülkesine kabul etme ve koruma sağlama yönünde bir yükümlülük öngörmemektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi hukuki olarak bağlayıcı olmasa da uluslararası hukukta önemli bir etkiye sahiptir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü sığınma hakkına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 1967 tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirgesi, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisine gönderme yapılmış, sığınma hakkı devlet egemenliği kapsamında ele

---

¹⁴⁸ Öztürk, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", s.208

¹⁴⁹ Goodwin-Gill, *The Refugee In International Law*, s.172

¹⁵⁰ Wolfgang Benedek, *İnsan Haklarını Anlamak*, Mehveş Bingöllü Kılıcı(çev.), Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2014, s.496

alınmıştır. Zira Avrupa Konseyi 1977 Ülkesel Sığınma Bildirisinde de sığınma hakkının devlet egemenliği çerçevesinde olduğundan bahsedilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ve Cartegena Deklarasyonu sığınma hakkı konusunda açıkça herhangi bir hükme yer vermeyerek sessiz kalmıştır. Altında yatan sebep devlet odaklı bir sığınma anlayışının mevcudiyetidir.

Aynı şekilde BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde de sığınma hakkı yer almamaktadır. Bu belgeler hazırlandığında 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde sığınma hakkına ilişkin bir hüküm bulunmamasına rağmen bu ihtiyacı karşılayan *lex specialis*/özel düzenleme olduğu düşünülmekteydi.¹⁵¹

Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinin 22.maddesinin 7.fıkrasında “herkesin yabancı bir ülkede sığınma arama ve sığınma sağlanma hakkı olduğu” ifade edilmiş fakat bu hak sığınma devletin kanunlarına ve uluslararası sözleşmelere bağlanmıştır. Afrika Şartının 12.maddesinin 3.fıkrasında “her bireyin sığınma arama ve sığınma sağlanma hakkına sahip olduğu” düzenlenmiş ve sığınma sağlanma hakkı, devletin kanunlarına ve uluslararası sözleşmelere bağlı kılınmıştır.

2.1.2.1. Dini Sığınma ve Sığınma Hakkının Tarihçesi

Köken itibariyle dini nitelikte olan sığınma hakkı, bu önemini koruyarak uzun süre varlığını devam ettirmiş ve mabetlere sığınan suçluları yerel otoritelerin takip edemeyecekleri esas, bazı dönemlerde itirazlara uğrasa da, kabul edilmiştir. Daimi elçiliklerin kurulmasıyla XV. asırdan itibaren daha çok dini temellere dayanan ve kuvveti kaybolmakta olan sığınma hakkı yanında diplomatik sığınma ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır.¹⁵²

Latince ve Yunanca kökenli, “*asylia*” olarak ifade edilen; masuniyet, kişisel dokunulmazlık sağlanan yer¹⁵³ anlamına gelen sığınma; bir kişinin uyuğunda bulunduğu ya da ikamet ettiği devletin ülkesini çeşitli baskılar veya ayrımcı

---

¹⁵¹ Ergin Ergül, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2012,s.176

¹⁵² Edip F. Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1956,s.7

¹⁵³ Özkan,Göç, *İltica ve Sığınma Hukuku*, s.38

kovuşturmalar nedeniyle terk ederek, yabancı bir devletin ülkesine, diplomasi temsilciliğine veya konsolosluk binalarına, savaş gemilerine veya devlet uçaklarına girmesini ve bu devletin korumasını arama¹⁵⁴ olarak da tanımlanabilmektedir.

Sığınma konusu eski medeniyetler boyunca varlığını gösteren bir konudur. Kuvvet ve şiddetten başka bir kanun tanımayan toplumlarda kan davalarını ve intikam mücadelelerini yatıştırabilecek, insanlık hissini aşılatabilecek yegâne vasıtayı din teşkil etmekteydi. Dini esaslara dayanan sığınma (asile religieux), zayıf kişileri şiddet ve intikamlara karşı korumayı amaç edinen bir müessese olarak ortaya çıkmıştır. Dini inançlar, kutsal sayılan bir yere sığınan kişiye dokunmayı reddetmekte, kutsal yere sığınan şahıs Tanrı'ya sığınmış ve böylece mevcut iktidarın sahası dışına çıkmış sayılmaktaydı.¹⁵⁵ Sadece kutsal yere sığınmak dokunulmazlık için yeterli değildir. Aynı zamanda Tanrı'ya koruma için dua edilmelidir. Tanrı her yalvaranı desteklemek zorunda değildir. Sadece haklı olanları destekler. Tanrı, hainlere yardım etmez. Çoğu başvuran yerel suçlu ya da köleler olup cezalandırılmaktan kaçmak için bu yola başvurmuş, zamanla sığınmacıların ayrıcalıklarının suiistimal edilebileceği görülmüştür.¹⁵⁶

Başlangıçta dini şekliyle en eski çağlarda dahi mevcut olan sığınma hakkı, genel olarak bir teamül veya kanunla tanzim edilmiş olabilir miydi? Bu soruya cevap verebilmek adına kadim zamanlardan beri bazı ülkelerdeki sığınma olaylarının gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

Sığınma hakkı ve kavramının ortaya çıktığı tarihi, kesin olarak saptamak mümkün olmamakla beraber, bunun prototipleri Milattan iki bin yıl öncesine uzanmaktadır. Bu tarihlerde sınırları kesin ve belirgin olmamasına rağmen, mültecilerin korunmasına dair bazı anlaşmaların yapıldığı bilinmektedir. Örneğin bir Hitit kralı bir ülke ile yaptığı anlaşmada, anlaşmaya taraf olan ülkeden kendi ülkesine gelen bir mültecinin geri gönderilemeyeceğini açıkça ifade etmiştir.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2.Kitap* (Gözden Geçirilmiş 8.Baskı),Ankara:2005,Turhan Kitapevi,ss.185-186

¹⁵⁵ Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce...*,s.8

¹⁵⁶ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, s.39

¹⁵⁷ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.6

Diğer taraftan Hindistan’da sığınma hakkı uygulanmış olmakla beraber bu uygulamanın hukuksal bir koruma kapsamına alınmadığı görülmüştür. Nitekim Hintlilerin günah, ceza ve af hakkındaki kabulleri buna engeldir. Manu kanunlarına göre “günahın kefareti ceza ile ödenmemesi haline saadet yoktur.” Dolayısıyla Hintlilerde hastanın doktora başvurması gibi suçlunun da kendisini günden kurtarması için hâkim huzuruna çıkması kendi menfaatinedir. Kutsal yerlere sığınmak, saadetin temel kaynağı olan cezadan kaçmak olur.¹⁵⁸

Mısır’da sığınmanın hukuki mahiyetinin olduğunu zayıflatan kanaatler mevcuttur. Örneğin Mısır mabetleri çok yüksek duvarlarla çevrilidir ve krallar ve büyük ruhban dışında bu mabetlere girmeye kimsenin hakkı yoktur. Diğer taraftan, Mısır halkının kanunlara riayet ve bunları ihlalleri cezalandırma noktasında gösterdiği titizlik sığınma hakkının hukuki bir kapsama alındığı iddiasını zayıflatmaktadır. Bu titizlik o derecedir ki her şeye gücü yeten Firavunlar bile af hakkına sahip değillerdir. Aynı sebepler, Asur ve İran’da da sığınmanın hukuki bir kapsamda olmadığını söylemek için geçerlidir.¹⁵⁹

Eski Yunan’da site şehirlerde pek çok sığınma yerleri olduğu bilinmektedir. Ayrıca, dışarıdan gelenlere de sığınma hakkı tanınmıştır. Tarihçi Herodot, kardeşini kaza ile öldüren ve Frigya’dan Lidya/ Sart’a kaçan Adrastus adlı bir mülteciden söz etmektedir. Bu kişinin kendini Lidya Kralı Krezus’e takdim ettiği ve Kralın onu misafirperverlikle karşılayarak ülkesinde istediği kadar kalabileceğini söylediği belirtilmektedir.¹⁶⁰ Eski Yunan’da sığınma hakkı, diğer ülkelere göre çok daha büyük rol oynamıştır. Mitoloji, şiir, tarih ve tiyatro bu konuyu teyit etmektedir. Yunan’da her şehrin bir mabedi vardır ve burası mukaddes bir sığınma yeri sayılmaktadır. Yunanlıların sığınma hakkına verdikleri anlam ve önemin yanında, suiistimalleri de beraberinde getirmiştir. Nitekim her çeşit suç failleri, masum veya suçlu olsun bu haktan faydalanmaktaydı. Yunanlılar için sığınma hakkının verilmemesi, büyük afetleri beraberinde getireceği inancı, sığınma konusuna önem vermeleri sonucunu doğurmuş olması, suiistimallerin kapısını açmıştır.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce...*, ss.8-9

¹⁵⁹ Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce...*, s.9

¹⁶⁰ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.7

¹⁶¹ Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce...*, s.10

Roma hukukunda vatandaş anlayışı sığınma hakkının oluşturulmasına imkân vermemekteydi. Zira Roma’da efendinin kölesi üzerindeki hakkının bir sınırı olmadığından; kanunu ihlal edenlere, sığınma hakkı sağlanması düşünülemezdi. Romalılar, bir hain ya da bir suçluyu iltica ettiği şehirden talep ettiğinde, şehir bunu reddederse, zorla girip alma konusunda tereddüt etmemişlerdir.¹⁶²

Yukarıda dinsel ve tarihsel arka planıyla ifade edilmeye çalışılan sığınma hakkı üzerine sonuç olarak şunlar söylenebilir ki zamanla dini sığınma hakkının sınırlanması ve özellikle kaldırılması yönünde bir fikir, hemen her yerde ortaya çıkmıştır. Hukukçular sığınma hakkının ilahi esaslara dayanmadığını ispatlamaya çalışmışlar, sığınmanın beşeri hukukun bir konusu olduğunu belirtirken, mevcut iktidarın bunu sınırlandırmaya ve ortadan kaldırmaya yetkili olduğunu savunmaktaydılar. İspanya, Latin Amerika ve İtalya’da dini sığınma uzun süre devam etmiş olsa da daimi elçiliklerin kurulmasıyla dini sığınma olgusu, etkinliğini kaybetmiştir. Dini kökenli olan sığınma hakkının adaletin sağlanması aracı olarak anlaşılması, sığınma hukukunun zaman içerisinde gelişmesiyle mümkün olmuştur.¹⁶³ Dini sığınma olgusu geçerliliğini kaybetse de bazı ülkeler tarafından dini nedenlerle sığınma hakkı verdiği görülebilmektedir.¹⁶⁴

2.1.2.2. Diplomatik Sığınma

Uluslararası hukukun gelişmesine paralel olarak, II. Dünya Savaşının sona ermesiyle diplomatik ilişkiler gelişmiştir. Temsilci sayısının artması ve yüklendikleri görevin niteliğinde meydana gelen gelişmelerin neticesinde, eski çağlardan beri diplomatik temsil ilişkilerinde uygulanan teamül hukuku kuralları 1961 Viyana Sözleşmesiyle yazılı hale getirilmiş yine aynı tarihte Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi imzalanmıştır.¹⁶⁵ Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde etkinliğin sağlanabilmesi için diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıkların gerekliliği ve zorunluluğunu vurgulayan bir mahiyete sahiptir.

¹⁶² Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce...*, s.11

¹⁶³ Gören, “Anayasa Hukuku Açısından Sığınma Hakkı”, s.283

¹⁶⁴ *Milliyet*, “İngiltere İlk Kez Bir Ateiste Sığınma Verdi” (15 Ocak 2014), s.y. ;<http://www.politicalasylumusa.com/application-for-asylum/religion/> (21.04.2015)

¹⁶⁵ Enver Bozkurt vd., *Devletler Hukuku*, (Gözden geçirilmiş 7.baskı), Ankara:Yetkin Yayınları 2012,s.207

Örneğin Viyana Sözleşmesinin 27.Maddesi diplomatik çantaların dokunulmazlığı ile ilgili, 22.Maddesi diplomatik faaliyetlerin yerli yerinde işleyebilmesi için diplomatik misyon binalarının dokunulmaz olduğu ile alakalı, hükümler içermektedir.¹⁶⁶ Bu ve benzeri hükümlerden yola çıkarak “diplomatik sığınma” konusu anlaşılabilir. Nitekim “diplomatik sığınma” konusunda küresel bir sözleşme mevcut değildir. Bölgesel olarak diplomatik sığınma bazı koşullar altında sadece Latin Amerika ülkeleri arasındaki 1954 Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi ile kabul edilmektedir.

2.1.2.2.1. 1950 Uluslararası Adalet Divanı Kararı

Diplomatik sığınma verilmesi için bazı şartların olması gereklidir. Bugün diplomatik sığınma hakkından adi suç faillerinin faydalanamayacakları genel kabul gören bir ilkedir. Diplomatik sığınma verilebilmesi için temel şart, sığınan kişinin siyasi suçlu olmasıdır. Ulusal hukukta TCK 18/1-b siyasi suçtan bahsetmiş olmasına rağmen, siyasi suça bağlı suç kavramına ayrıca yer vermemiştir. Diplomatik sığınmada asıl konu şudur ki suçun niteliğinin belirlenmesi yetkisinin hangi tarafa ait olduğu sorunudur. Uluslararası Adalet Divanı bu noktada bize ışık tutmaktadır.

3 Ekim 1948’de aynı gün içerisinde bastırılan askeri bir isyan sonucu, 4 Ekim’de Peru hükümeti tarafından siyasi bir parti olan “Amerikan İhtilalci Halk Birliği (APRA)” isyanı tetiklediği için kapatıldı. ARPA lideri Victor Raul Haya de la Torre can güvenliğinin tehlikede olduğunu düşünerek 3 Ocak 1949’da Lima’daki Kolombiya elçiliğine sığındı. Kolombiya, Torre’yi siyasi suçlu olarak kabul ederek kendisine sığınma hakkı tanımış ve Torre’nin can güvenliğinin sağlanarak ülke dışına çıkarılmasını talep etmiştir. Fakat Peru’nun ülkeden çıkış izni vermemesi üzerine, uluslararası hukuka göre sığınma hakkı tanıyabileceğini iddia eden Kolombiya Peru aleyhine Uluslararası Adalet Divanına başvurmuştur.¹⁶⁷ Gerçekleştirilen davada tarafların tezleri şu şekildedir.

Kolombiya hükümeti sığınma hakkı veren devlet olması sebebiyle, suçun niteliğini tespit etme hakkı olduğunu iddia etmekteydi. Kolombiya bu iddiasına

---

¹⁶⁶ Çakmak, *Uluslararası Hukuk Giriş, Teori ve Uygulama*, ss.140-143

¹⁶⁷ Ahmet Hamdi Topal, “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,1,2014, s.55

dayanak olarak 1911 tarihli Bolivar Anlaşması¹⁶⁸ ve 1928 tarihli Havana Sözleşmesini¹⁶⁹ göstermektedir.

Bolivar Anlaşması; suçluların iadesi konusunda, suçlunun sığındığı devletin, suçun niteliğini tek taraflı olarak tespit etmesi ilkesini ortaya koymaktadır. Aynı ilkenin diplomatik sığınma konusunda ortaya çıkacak ihtilaflara da uygulanması gerekmektedir. Nitekim anlaşmanın 18.maddesi;

“Bu anlaşmanın içerdığı hükümler dışında, imzacı devletler, Devletler Hukuku prensiplerine uygun olarak, sığınma hakkını kabul ederler.” Şeklinde düzenlenmiştir.

Kolombiya hükümetine göre suçun niteliğini belirleme hakkının devlete ait olması, sığınma hakkının temel özelliği itibariyle ondan ayrılması imkânsız olan bir prensiptir ve mültecinin hukuki güvenliği bu hakkın kullanılmasına bağlıdır. Havana Sözleşmesinin 2.maddesi bunu teyit eder niteliktedir. Bu maddenin amacı sığınma veren devletle ülke devleti arasındaki yetki karmaşasını önlemektir. Madde, suçu nitelendirme hakkının sığınma hakkı veren devlete ait olduğunu açıkça belirtmemekte ancak “riayet olunacaktır” şeklinde emredici bir ifade kullanmak suretiyle ülke devletine bir yükümlülük getirmektedir.

Sığınma hakkı veren devletin suçu nitelendirme hususundaki hakkı mültecinin hukuki emniyetinin şartıdır. Gerçekten de sığınma hakkının amacı, kişiyi bir devlet tarafından maruz kalabileceği bir haksızlığa karşı korumaktır. Hatta denilebilir ki sığınma hakkı veren devletin tek taraflı suçu nitelendirme hakkı bulunmadığı takdirde sığınma hakkının manası ve mevcudiyeti kalmaz.¹⁷⁰

Suçun niteliğinin tespit edilmesi bağlamında Peru, farklı bir görüş ileri sürmekteydi. Kolombiya’nın atıf yaptığı belgelerden birincisi olan Bolivar Anlaşması suçluların iadesine ilişkin bir anlaşmadır. 1933 tarihli Montevideo

¹⁶⁸ Isidoro Zanotti, *Extradition in Multilateral Treaties and Conventions*, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2006, ss.116-128

¹⁶⁹ Amerikan Ülkeleri Altıncı Konferansı 20 Şubat 1928 Tarihinde Havana’da yapılmış ve Konferans neticesinde Sığınma Sözleşmesi imzalanarak 21 Mayıs 1929 Tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye göre adi suçlarla suçlanan ya da kara ya da deniz kuvvetlerinden firar eden kişilere; temsilciliklerde, savaş gemilerinde veya askeri uçaklarda sığınma hakkı tanınmayacağı belirtilmiş ve bu kişilerin talep üzerine ülkelerine teslim edileceği açıklanmıştır. Bu kişiler dışında kalan kişiler ise, politik nedenlerle bahsedilen yerlere sığınmaları kabul edilmiştir. Bkz. Odman, *Mülteci Hukuku*, s.47

¹⁷⁰ Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce...*, s.107

Sözleşmesi¹⁷¹, Peru hükümeti tarafından onaylanmamıştır. Dolayısıyla bu konuda, tarafları bağlayan tek belge 1928 tarihli Havana Sözleşmesidir ve bu sözleşme suçun niteliğinin tespit edilmesi bağlamında hiçbir ilkeyi barındırmamaktadır.¹⁷²

2.1.2.2.2. Divan Kararının Değerlendirilmesi

Uluslararası Adalet Divanı, suçun niteliğini tespit etme hakkının sığınma hakkı tanıyan devlete ait olduğunu ispat için Kolombiya hükümetinin atıf yaptığı belgelerden 1911 Bolivar Anlaşmasını incelerken, suçluların iadesi ile diplomatik sığınma konuları üzerinde durmuş ve arasındaki farkları göstermiştir.

Suçluların iadesi konusunda, sığınmacı, sığınma devletinin ülkesinde bulunmaktadır. Suçlunun iadesine ilişkin bir karar mülki hâkimiyetin sadece normal kullanımından ibarettir diplomatik sığınma durumunda; sığınmacı, suçun yapıldığı devletin ülkesinde bulunmaktadır. Diplomatik sığınma hakkındaki karar bu devletin hâkimiyetine ihlal oluşturur. Suçluyu bu devletin yetkisinden çıkarır ve özellikle ülke devletinin yetkisine ait sahaya müdahale teşkil eder. Bu sebeplerden dolayı, suçluların iadesine ilişkin anlaşma maddelerinden, sığınma hakkına dair ilkeler çıkarsamak mümkün değildir.¹⁷³

Divan, Peru hükümetinin tezini benimsemiştir. Divan'ın kanaatine göre;

*1928 tarihli Havana Sözleşmesi diplomatik sığınma hakkına ilişkin bazı prensipleri benimsemekte fakat sığınma hakkı veren devlete, suçun niteliğini tespit etme hakkı tanıyan hiçbir hüküm içermemektedir. Kolombiya hükümetinin Havana Sözleşmesinde üstü kapalı bir şekilde var olduğunu iddia ettiği yetki, devletlerin 'suçun niteliğini tespit hususundaki eşit haklarına' ihlal teşkil edeceği gibi sığınma hakkından ayrılmaz bir prensip değildir.*¹⁷⁴

¹⁷¹ Politik Sığınma Sözleşmesi Amerika Ülkelerinin Montevideo'da düzenlediği 7.Uluslararası Konferans'da 26 Aralık 1933'de imzalanmış ve 28 Mart 1935'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'de 20 Şubat 1928 tarihli Sığınma Hakkına ilişkin Havana Sözleşmesi'nin 1.maddesi değiştirilmiş ve adi suçlarla suçlanan ya da hüküm giymiş kişilerle kara ve deniz kuvvetlerinden firar eden kişilere baskı ve zulüm altında bulunsalar dahi; temsilciliklerde, askeri kamplarda, savaş gemilerinde ve askeri uçaklarda sığınma hakkının tanınmayacağı ve bu kişilerin en kısa zamanda teslim edilecekleri hükme bağlanmıştır. Ayrıca sözleşmede politik sığınmanın insancıl yönü üzerinde durulmuş ve bu konuda mütekabiliyet ilkesinin kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır. Bkz. Odman, *Mülteci Hukuku*,s.48)

¹⁷² Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce...*, s.108

¹⁷³ Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce...*, ss.90-120

¹⁷⁴ <http://www.refworld.org/docid/3ae6b6f8c.html> (31 Ağustos 2015)

Kolombiya, aynı zamanda sözleşme metinlerinin yanında Amerikan Devletler Hukukuna ve sığınma hakkına ait Latin Amerika'sı devletlerine mahsus, yerel ölçekte bir örf ve adet ilkesine dayanmaktaydı. Divan, bu nitelikte bir teamülü ortaya koyan tarafın bu kuralın yerleşmiş bir kaide olduğunu ispat etme gerekliliğini belirttikten sonra Kolombiya'nın örnek olarak gösterdiği diplomatik sığınma olaylarını incelemiş ancak bunların sabit ve yeknesak bir teamül kuralını çıkarsamanın mümkün olmadığına karar vermiştir.

Neticede divan şu sonuca varmıştır: Kolombiya'nın sığınma hakkı veren devlet olarak sığınma başvurusunda bulunan kişinin işlemiş olduğu suçun niteliğini, tek taraflı bir kararla belirleme hakkı yoktur. Nitekim diplomatik sığınma olgusunun gerçekleşmesinde suçun siyasi nitelikte olması esastır. Burada Divan, devletin ülkesel egemenlik hakkını gözeterek, suçun siyasi bir suç olup olmadığının tespitinin, diplomatik sığınma veren devletçe gerçekleştirilmesini kabul etmemektedir. Öte yandan Divan, davaya ilişkin olarak 'ivedilik' konusunu da sığınma hakkının en önemli şartı olarak görmektedir. Zira sığınma hakkını meşru kılan başlıca husus sığınmacının şahsı için mevcut, mutlak ve yakın bir tehlikedir. Kitlesel sığınma durumlarında grup üyelerinin bireysel olarak işlemlerinin gerçekleştirilememesi sebebiyle, grup değerlendirmesi yoluyla geçici koruma statüsü sağlanmaktadır. Sürecin bu şekilde uygulanması, sığınma hukukunun ivedilik gerektiren acil bir insani koruma olduğunu işaret etmektedir.

Sığınma, insan hakları ile bir bütünlük oluşturan ve bu temel hakların korunmasını sağlayan bir olgudur. Bugün insan temel hak ve özgürlüklerine karşı her türlü ihmal, devletler hukukuna aykırıdır. Kolombiya ve Peru arasında çıkan ihtilafta, Kolombiya başından beri, yargılamanın hem yazılı hem sözlü safhalarında, sığınma hakkını daima insan hakları çerçevesinden ele alarak iddialarını savunmuştur. Bunun karşısında Peru ise daima, devletin hâkimiyetini ihlal eden bir müdahale olarak savunmasını temellendirmiştir. Divan, Peru tezini benimsemiştir.¹⁷⁵

Sonuç olarak Divan, diplomatik sığınma hakkının uluslararası hukuktaki yerini belirlemek adına, önüne gelen fırsat karşısında dikkatli bir karar vermiş;

---

¹⁷⁵ Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce*..., ss.138-139

sığınma talebinin yöneltildiği devletin diplomatik sığınma hakkı tanımaya karar vermesinin diğer devletin iç işlerine müdahale teşkil ettiğini ve devletin egemenlik haklarını ihlal ettiğini ifade etmiştir. Divan, her iki ülkenin de taraf olduğu 1928 tarihli Havana Sözleşmesi'nin siyasi suçluların elçiliklere sığınması ve bu kişilere sığınma hakkı tanınmasına saygı duyulmasını öngörmesine rağmen Kolombiya'nın sözleşmede öngörülen fakat zorunlu hallerde bu yola başvuruabileceğine ve söz konusu kişinin güvenliğinin temini için gereken süre için sığınma hakkı tanınabileceğine dair şartlara uygun davranmadığı tespitinde bulunmuştur. Sığınma hakkı tanınmasına dair kararın suçluyu ülke devletinin yargı yetkisi dışına çıkardığına ve münhasıran devletin yetki sahasında olan konulara müdahale teşkil ettiğini işaret eden Divan, devlet egemenliğine yönelik böyle bir ihlalin somut her bir olayda ortaya konulan hukuki bir dayanak olmadıkça kabul edilemeyeceğine hükmetmiştir. Divan, hem uluslararası hukukun hem de bölgesel örf ve âdetin Kolombiya tarafından tanınan diplomatik sığınma hakkı için hukuki bir zemin oluşturmadığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Diplomatik sığınma uygulamasına ilişkin belirsizlik ve farklılıklar olduğunu belirten Divan, devletlerin uygulamalarına bakıldığına bu konuda bir yeknesaklık olmadığına işaret etmiştir. Sorunun her iki tarafın da nezaket ve iyi komşuluk ilişkileri kapsamında çözüme kavuşturulması gerektiğini belirten Divanın, devletin ülkesine sığınma ile diplomatik sığınma arasında farklılığa dikkat çektiği de görülmektedir.

2.1.2.3. Ülkesel Sığınma

Küresel çağda, ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelere paralel olarak ticari, ekonomik, siyasi nedenler, savaşlar, insan hakları ihlalleri ve iç karışıklıklar gibi nedenler insanların bulundukları yerleri değiştirmelerini kolaylaştırmıştır. Ülkesel sığınma, bir devletin doğrudan ülkesine sığınmayı ifade etmekte olup, ülke devletinin ülkesel egemenliğinin olağan kullanımının sonucudur. Bir kişiye, ülkesinden sığınma istenmesi durumunda, bir devletin bu hakkı tanıyıp tanımaması, ülke devletinin takdirine bağlıdır.¹⁷⁶

Diplomatik sığınmadan ziyade, devletin ülke sınırlarına doğru gerçekleşen sığınma olgusudur. Dini temelli sığınma olgusuyla paralellik gösterse de, dini

---

¹⁷⁶ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2.Kitap*, s.191

sığınma olgusu sığınma hukukunun modern öncesi gelişimine ışık tutması açısından önemlidir. Günümüzde 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamında hukuksal statüleri belirtilen mülteci hareketleri, ülkesel sığınma başlığı içerisinde değerlendirilebilir.

2.1.2.3.1. Kitlesele Sığınma

Mülteciler, tabiiyetleri olan ülkeden bireysel olarak kaçabildikleri gibi toplu olarak, kalabalık gruplar halinde de kaçabilmektedir. Bu kaçıının nedeni, menşei devletin insan hakları ihlallerine karşı, asgari düzeyde bile olsa koruma sağla(ya)mamasıdır. Kitlesele kaçış, güvenli bir devletin ülkesel sınırlarına yapılan ani yığılmalar ve bu yığılmaların neticesinde yasal veya yasadışı olarak sınırların geçilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁷

Ülkesel sığınma olgusunun diğere bir ayağını oluşturan bireysel nitelikteki sığınma hareketleri, sığınma hukuku içerisinde tanımlanmış bir hukuki statü olarak “mülteci hukuku” çerçevesinde, ayrı bir başlıkta ele alınacaktır.

2.2. Uluslararası Koruma

Uluslararası hukukta mülteci olgusu, bir yandan devletin kendi ulusal çıkarlarını koruması ve ülkesel egemenlik ile bağlantılı ilkeler, diğere taraftan anlaşmalardan ve genel uluslararası hukuktan kaynaklanan insancıl ilkelerle yarışarak yasal bir alan oluşturmaktadır. Ancak mülteci hukuku, korumanın nasıl sağlanabileceğı noktasında eksik kalan hukuki bir rejimdir. Mülteci hukuku, bir ülke içerisinde meydana gelen devrim sonrasında ve toplum düzeninin çökmesiyle veya iç çatışmaların getirdiğı insan hakları standartlarının ihlali sonucundaki kötü durumu; geçici koruma, güvenli eve dönüş sağlama gibi yöntemlerle, hafifletmek için kullanılan hukuki yollardan birisidir.¹⁷⁸

Bu kapsamda uluslararası koruma, geçici nitelikte olan ve vatandaşlık koruması yerine ikame edilen bir koruma biçimi olup; ulusal korumayı yeniden tesis

---

¹⁷⁷ İhsan Dağı, “İnsan Hakları, Sığınmacılar Sorunu ve Uluslararası Güvenlik”, *Yeni Türkiye*, 22, (Temmuz-Ağustos 1998), s.1250

¹⁷⁸ Goodwin-Gill, *The Refugee In International Law*, s.V

etmeyi amaçlayan, mülteci ve sığınmacıların güvenliğini sağlama faaliyetlerinin toplamı şeklinde ifade edilebilir.¹⁷⁹

2.2.1. Uluslararası Koruma Kavramının Tarihsel Gelişimi

İnsanların bir arada yaşaması; baskı, şiddet ve zulüm olgusunu da beraberinde getirmiş, bu olgu kaçan ve daha güvenli sığınak arayan insan yığınlarını oluşturmuş, dolayısıyla bu insanlara yardım amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sığınma hakkı ve kavramının ortaya çıktığı tarihi, kesin olarak tespit etmek mümkün olmamakla birlikte mültecilerin korunmasıyla ilgili bazı anlaşmalar yapıldığı bilinmektedir.

Örneğin, bir Hitit Kralı, bir ülke ile yaptığı anlaşmada, anlaşmaya taraf olan ülkeden kendi ülkesine gelen bir mültecinin geri gönderilmeyeceğini ifade etmiştir. Günümüzde uygulanan ve teamül olarak kabul edilen “geri göndermeme” prensibi ile kurumsallaşan bu şartın derin bir tarihsel geçmişe sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Tarih boyunca insanlar zulüm, silahlı çatışma, siyasi şiddet gibi nedenlerle yaşadıkları yerleri bırakarak başka bölgelerde güvenli bir hayat aramak zorunda kalmışlardır. Binlerce yıldır devam eden bu geleneğin, dinsel ahlaki ve insancıl yönleri bulunmaktadır. Dinlerin birçoğunda “sığınma”, ”mülteci” ve “sıkıntısındaki insanlara misafirperverlik gösterme” kavramların yer alması bu sosyal olgunun tarihsel yönünün derin olduğunu göstermektedir.¹⁸⁰

Çağdaş sığınma hukuku sistemine benzer şekilde ilk düzenlemeleri yapan kişi, (M.S.527-565) I.Jüstinyen’dir. Hukuk bilginlerinden oluşan bir kurul tarafından Roma Hukuku derlenip düzenlenmiş ve ciddi suçlarla suçlanmayan kişilere sığınma hakkının tanınmasıyla ilgili hükümler oluşturulmuştur.¹⁸¹ Modern dönemde ise ilk örnekler, dinsel kaynaklı gibi görünen ancak temelde siyasal egemenlik mücadelesinden kaynaklanan 30 yıl savaşlarında (1618-1648) ve Fransa’daki Huguenott katliamında yaşanmıştır. 30 yıl savaşlarında yaklaşık 150 bin protestan yurtlarını terk etmek zorunda kaldı; Huguenott katliamında ise bu sayının iki katı

---

¹⁷⁹ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.15

¹⁸⁰ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.20

¹⁸¹ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.8

kadar insanın yer deşiştirdiği tahmin edilmektedir.¹⁸² 1789 Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımı, ulusların ayaklanmasına ve bağımsızlık savaşlarına neden olmuş, ulus devletleri inşa etmek amacıyla gerçekleşen bu mücadelelerde kitlesel sığınma hareketleri yaşanmıştır.

Diğer taraftan 20.Yüzyılın başına dek iltica eden kişilerin korunmasına yönelik evrensel standartların mevcudiyetinden söz etmek mümkün değildir. Daha öncesine kadar bu gibi düzenlemeler yerel boyutta ve tepkisel nitelikteydi. Örneğin Milletler Cemiyeti'nin 1933 tarihli “Mültecilerin Uluslararası Statüsü” ve 1938 tarihli “Almanya'dan Gelen Sığınmacıları Statüsü” bu alanda ilk uluslararası antlaşmalardır. Ancak az sayıda devlet tarafından imzalanması ve çok fazla çekinceye uğraması nedeniyle dar kapsamlı kalmıştır. Burada temel amaç güvenlik ve yardım konularından ziyade uluslararası yasal sistemi oluşturarak işler haline getirmektir.

Temmuz 1947'de geçici nitelikteki Uluslararası Mülteci Örgütü(International Refugee Organization) kurulmuştur. Görev alanına sadece Avrupalı mülteciler girmekle beraber mülteci sorunun her safhası ile ilgilenen ilk uluslararası örgüt olan IRO, başlangıçta üç yıl süreyle sınırlı görev yapması tespit edilmesine rağmen 1952'ye kadar faaliyetini sürdürmüştür. IRO Anayasası “mülteci” kavramını ilk defa kodifiye eden uluslararası sözleşme olmuştur.¹⁸³

Özetle 1920-1951 tarihleri arasında geçen süreç iki dönemden ibarettir. Bunlardan birincisi Milletler Cemiyeti ikincisi ise Birleşmiş Milletler Dönemidir. Milletler Cemiyeti Döneminin başlangıcında, mültecilerle ilgili yardım ve koruma sağlayacak organize kuruluşların bulunmayışı, bu konuda bazı kuruluşların oluşturulmasına ve mülteci sorunun geniş ölçekte değerlendirilmesi ile sonuçlanmıştır. Mülteciler Yüksek Komiserliği, Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi, Hükümetler arası Mülteciler Komitesi ve Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılanma Yönetimi kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Döneminde de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi yayımlanmış, Uluslararası Mülteci Örgütü, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği oluşturulmuş ve 1951 Tarihli Mültecilerin

---

¹⁸² Peker ve Sancar, “Mülteciler ve İltica Hakkı...”,s.3

¹⁸³ Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma...*, s.8

Hukuki Durumuna Dair Sözleşme hazırlanmıştır.¹⁸⁴Sonuçta 1951 Cenevre Sözleşmesi, mülteci hukukunun temel uluslararası belgesi olduğundan “*Mültecilerin Magna Cartası*” olarak ifade edilmektedir.¹⁸⁵

2.2.2. Mülteci Statüsünün Belirlenmesi ve Sona Ermesi

1951 Cenevre Sözleşmesine göre, kişinin mülteci statüsüne girebilmesi için ırk, din, milliyet, belirli bir siyasal düşünceye ya belirli bir sosyal gruba mensup olma nedenlerine bağlı olarak zulme uğrama korkusunu yaşaması ve bunu haklı bir neden dayandırması gereklidir. Bu korkunun, sayılan nedenlerden biri ya da bir kaçından kaynaklanması da önemli değildir. Asıl kaynak noktası haklı korkunun mevcudiyetidir.

Bir kimse mülteci tanımında belirtilen esaslara uyduğu andan itibaren mülteci sayılmakta ve mülteci statüsü yasal olarak tanınmadan önce ilgili kişi bu statüyü *de facto* elde etmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla mülteci statüsünün tanınması kişiye mültecilik sıfatını kazandıran “*kurucu*” nitelikte bir işlem olmayıp, sadece statünün varlığını açıklayan “*bildirici*” nitelikte işlemidir. Söz konusu kişi mülteci statüsü verildiği için değil, tersine mülteci olduğu için bu statü verilmektedir. Mülteci statüsünün belirlenmesi iki aşamadan ibarettir. Birincisi iltica talebi ile bağlantılı tüm somut olgular saptanmakta, ikincisi elde edilen somut olguların mülteci tanımına uygunluğu ortaya konmaktadır.¹⁸⁶

Mülteci statüsü, ulusal yetkililer veya BMMYK tarafından belirlenmektedir. Böylelikle devletçe tanınan mülteciler ve BMMYK’nın tanıdığı mülteciler olmak üzere iki grup ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁷ 1951 Sözleşmesine taraf devletler, mülteci

---

¹⁸⁴ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.15

¹⁸⁵ Vincent Chetail, *The Principle of Non-Refoulement and the Refugee Status in International Law*, Bruxelles: Bruylant, 2001,s.3

¹⁸⁶ BMMYK, *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkına Elkitabı*, 1998, paragraf.28

¹⁸⁷ BMMYK’nın bir yabancının sığınma başvurusunu reddetmiş olması ulusal makamların işlemlerine haklılık kazandırmaz. Zira D.vd/Türkiye başvurusunda Türk hükümeti savunmasında İranlı başvuranların Avrupa dışından geldiklerini, Türkiye’nin coğrafi sınırlandırması nedeniyle bir sorumluluğunun olmadığını, konuyla alakalı BMMYK’nın başvurana verilen kırbaç cezasının ertelenmesi ve sembolik nitelikte görülmesi nedeniyle başvuruları reddettiğini, Türkiye’nin uluslararası sorumluluklarını göz ardı etmediğini ileri sürmüştür. Ancak Mahkeme, hem BMMYK hem de Türk hükümetinin konuyu yeterince değerlendirmedeği sonuca ulaşarak ihlal kararı vermiştir.

statüsünü kimlere tanıyacağı konusunu belirlemek için kendi ulusal mevzuatlarına uygun prosedürler hazırlamıştır. BMMYK'nın asıl fonksiyonu 1951 Sözleşmesinin 35.maddesi gereği mülteci statüsünün belirlenmesi sürecini denetleme sorumluluğudur. Aynı maddeye göre devletler de işbirliği yapmak durumundadırlar. Bu durum, yasal mevzuatları gereği çekinceleri olan ya da sözleşme kriterlerine bağlılığı zayıf olan devletlerde, BMMYK'nın mülteci statüsünü belirlemesine engel değildir.¹⁸⁸

Mülteci statüsü tanınacak olan kişi, ülkesine dönmesi durumunda temel hakları ve özgürlüğü gerçekten zarar görecektir olan kişi olmalıdır. Kişinin görmesi muhtemel zarar ciddi olmalı ve zarar riski gösterilebilmelidir. Menşei devlet, kişiyi bu zarardan koruyamayacak durumda veya korumayacak olmalıdır.¹⁸⁹

Kitlesel olarak kişiler ülkelerini terk edebilmektedir. Böyle bir durumda kitleyi oluşturan grup üyelerinin durumu grubun bütünüyle bağlantılı olarak incelenmelidir. Zira grubun her bir üyesinin durumunu bireysel olarak incelemek mümkün olmayabilir. Tüm gruba mülteci statüsü tanımak şeklinde, grubun her bir üyesinin, aksi ispatlanmadıkça ilk bakışta (prima facie) mülteci sayılması tercih edilen bir yoldur.¹⁹⁰

2.2.2.1. Mülteci Statüsünün Kazanılması

1951 Cenevre Sözleşmesinin 1A(2) Maddesi; “ırk, din, uyrukluk, belli bir toplumsal guruptan olma, siyasal görüşlerinden ötürü gerçek bir zulüm korkusuyla uyruğunda olduğu ülkeden ayrılan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da böyle bir korkudan ötürü istemeyenler ya da uyrukluğun bulunmayan ve daha önce oturma geldiği ülkenin dışında bulunup da bu ülkeye geri dönme olanağından yoksun olan ya da dönmek istemeyenler;” olarak mülteciyi tanımlamaktadır.

Bir kimse Sözleşme dâhilinde yukarıda belirtilen mülteci tanımındaki koşullara sahip olduğu andan itibaren mülteci sayılır. Bu koşulların incelemesinin

---

Bkz. Levent Korkut, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Ankara Barosu Dergisi*, 66/4, s.32

¹⁸⁸ Çiğdem Altınışık ve Mehmet Şahin Yıldırım, “Mülteci Haklarının Korunması”, *Ankara Barosu Yayınları*, 2002, s.19

¹⁸⁹ Peker ve Sancar, “Mülteciler ve İltica Hakkı...”, ss.15-16

¹⁹⁰ BMMYK, *El Kitabı*, 1998, paragraf 44

nasıl yapılacağı her ülkenin kendi ulusal sığınma usulüne göre farklılık gösterebilecektir.

2.2.2.1.1. Haklı Nedenlerle Zulüm Korkusu

Devletler, egemenlik haklarına dayanarak menşei ülkesinde zulme uğrayan yabancıları kabul etmek zorunda değildir. Hiçbir devlet, uluslararası hukuk bağlamında, karşılıklı bir antlaşma ile yükümlülük altına girmediyse, bir yabancıyı ülkeye kabul veya ret konusunda sınırlanamaz.

Mülteci statüsünün kazanılmasında önemli bir yer teşkil eden bu koşul iki temel unsuru içinde barındırmaktadır. Bunlardan ilki kişinin ruh halini ifade eden “korku” diğeri bu korkunun “haklı nedenlere dayanması” gerekliliğidir. “Haklı nedenlere dayanan korku” mülteci statüsünün belirlenmesinde hem öznel durumların hem de başvurunun nesnel koşullarının beraber ele alınması gereklidir.¹⁹¹

“Zulüm” kavramı, mülteci tanımının çekirdeğini oluşturmaktadır. Ancak zulüm kavramı bilinçli olarak Sözleşmede tanımlanmamış, zaman için ortaya çıkabilecek farklı zulüm biçimlerini içerecek esnekliğe sahip olması istenmiştir. Hangi eylem ve tehditlerin zulüm oluşturup oluşturmayacağı problemi, öznellik göstermektedir. Ağır insan hakları ihlalleri, sistematik şekilde zararlar, öldürme, işkence, fiziki saldırı, haksız hapis, siyasi ve dinsel faaliyetlerinin sınırlandırılması zulme örnek olarak gösterilebilir.¹⁹² Zulüm nedenleri çoğu zaman birbiri içine geçmiş ve birden fazla neden tek bir kişide toplanabilir. Örneğin dinsel veya etnik gruba veya her ikisine aidiyet veya siyasi muhalif olma gibi unsurların birleşmesi haklı neden dayanan zulüm korkusunun değerlendirilmesinde etkili olabilecektir. Ancak kitlesel sığınma olaylarında BMMYK’nın haklı nedenlere dayanan zulümden ziyade menşei ülkede ulusal korumanın noksanlığını esas alması yönünde öneriler mevcuttur.¹⁹³

¹⁹¹ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.52

¹⁹² Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, s.86

¹⁹³ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.43

2.2.2.1.2. Irka Dayalı Zulüm

Mülteci hukuku alanına giren ayrımcılığın ilk şekli olan ırk ayrımcılığı, zulmün varlığını kanıtlamada en önemli unsurdur. Irk ayrımı çoğu kez 1951 Sözleşmesi'ndeki anlamda zulümle sonuçlanır.¹⁹⁴ Elbette belirli bir ırka mensup olma tek başına belirleyici bir faktör olmayıp; bu, mensubiyetle alakalı bir baskı ve zulmün oluşması ile mülteci statüsü kazanılmaktadır. 1951 Sözleşmesi'nde ırk, kavram ve kapsam olarak tanımlanmamıştır. Ancak burada ifade edilen ırk kavramı, bilimsel kategori içindeki temel etnik grupları değil fiziksel ve kültürel farkları olan diğer grupları da kapsamaktadır. Bir diğer ifadeyle burada esas olan, bilimsel kategoriler değil daha çok ön yargılardır.¹⁹⁵

2.2.2.1.3. Dine Dayalı Zulüm

Din, tarih boyunca en önemli zulüm nedenlerinden birini oluşturmaktadır.¹⁹⁶ 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 18.maddesinde;

Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir. Şeklinde düzenlenmiştir.

Din, inanç ve bu inançlardan kaynaklanan davranışları kapsadığından mülteci statüsü ile ilgili iki boyutu vardır. Bunlardan birincisi, belirli bir dine mensup olduğu için ciddi tehlike riski içinde olan kişilerin korunmasıdır. Bu risk daha çok totaliter veya ateist ülkelerde yaşayan ve belirli bir dine sahip kişiler için söz konusu olabilmektedir. Yahudiler, Yehova Şahitleri ve Burma'daki Müslümanlar ile İran'daki Bahalar buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca mensup olduğu dini inanç sisteminin gereklerini ve yükümlülüklerini yerine getirmekten alıkonulan, ayrımcı önlemler uygulanan kişilerin durum da konunun diğer bir boyutunu oluşturmaktadır.¹⁹⁷

¹⁹⁴ BMMYK, *El Kitabı*, 1998,s.23

¹⁹⁵ Hathaway, *The Law of Refugee Status*, s.141

¹⁹⁶ Goodwin-Gill, *The Refugee In International Law*, s.71

¹⁹⁷ Odman, *Mülteci Hukuku*,s.108

2.2.2.1.4. Milliyete Dayalı Zulüm

Milliyet, kişiyi millete, yani din, dil, ırk, toprak ve kültür bakımından mütecanis bir topluluğa bağlayan bağıdır.¹⁹⁸ Ancak ırk kavramında olduğu gibi, milliyet(tabiiyet) kavramı da 1951 Sözleşmesi’nde tanımlanmamıştır. Tanıma açıklık getirilmemiş olması nedeniyle literatürde bu konuda farklı yorumlar yerine, bazı hukuki görüşler ileri sürülmektedir.¹⁹⁹ Nitekim Uluslararası Adalet Divanı, Nottebohm Davası’na İlişkin 06.04.1955 tarihli kararında milliyeti;

*...milliyet, temelinde bir toplumsal bağlılık olgusu, karşılıklı hak ve görevlerle birlikte gerçek bir varlık, çıkar ve duygu dayanışması yatan hukuksal bir bağıdır.”*²⁰⁰ Şeklinde tanımlamıştır.

Diğer taraftan tabiiyet kavramı ile milliyet kavramı birbirinden farklıdır. Tabiiyet(uyruklu), kişiyi ve şeyi(gemi,uçak) devlete bağlayan hukuki ve siyasi bağ olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan tabiiyet “vatandaşlık” kavramından farklıdır. Vatandaşlık sadece gerçek kişiyi devlete bağlayan siyasi ve hukuki bağıdır. Dolayısıyla tabiiyet kavramı bir üst kavram olup gemiler, uçaklar ve tüzel kişileri de kapsamaktadır. Devlet, vatandaşlığın hangi şartlarda kazanılacağını veya sona ereceğini kanunla düzenlediğinden vatandaşlık “hukuki bir bağıdır”. Vatandaşlığın aynı zamanda “siyasi bir bağ” olmasının sonucunda vatandaş, ülkesinde yabancıların yararlanamadığı siyasi haklardan faydalanır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Milliyet, kişiyi millete, yani din, dil, ırk, toprak ve kültür bakımından mütecanis bir topluluğa bağlayan bağıdır. Buna karşın tabiiyet ya da vatandaşlık, kişiyi devlete bağlayan bağıdır.²⁰¹

1951 Sözleşmesinde yer alan “milliyet” ifadesi, belirli bir kültür, etnik grup veya dil grubuna mensup olma şeklinde yorumlanmakta, ırk terimi ile anlam olarak

---

¹⁹⁸ Turgut Turhan ve Feriha Bilge Tanrıbilir, *Vatandaşlık Hukuku Ders Notları*, Ankara:Yetkin Yayınları, 2010,s.21

¹⁹⁹ Odman, *Mülteci Hukuku*,s.105

²⁰⁰ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II.Kitap*, Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1989,s.58

²⁰¹ Turhan ve Tanrıbilir, *Vatandaşlık Hukuku Ders Notları*,s.21

paralellik göstermektedir. Sonuç olarak milliyet kaynaklı zulmün etnik ve dil yönünden belli bir gruba yöneltilmesi söz konusudur.²⁰²

2.2.2.1.5. Belli Sosyal Gruba Aidiyet

Mülteci statüsünün kazanılmasında en fazla başvuralan ve çerçeve neden olarak nitelendirilebilecek bir sebeptir. BMMYK sosyal grup olarak nitelendirdiği tanımı şu şekilde yapmıştır: “Geçmişine ait ve yaşadıkları, alışkanlıkları, kimlikleri gibi nedenlerle benzer bir geçmişi, alışkanlıkları ya da toplumsal statüleri ile toplumun geri kalan kısmından ayıran belli özellikler paylaşan ya da paylaştığı düşünülen kişi toplulukları sosyal gruptur.” Sosyal grup ifadesi, çok geniş bir kavramı barındırdığından bazen ırk, bazen din ve inanç olgusu çerçevesinde algılanıp yorumlanabilir.²⁰³

Özetle belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti ortaya koyan özellikler üç kategoride incelenebilir. 1)cins, renk gibi doğuştan kaynaklı ve değiştirilmesi imkânsız olan özellikler,2) kişinin kendi iradesi ile geçmişte almış olduğu ama istese de kendi iradesi dâhilinde terk edemeyeceği özellikler ve 3) iradi olarak belirlenmekle beraber insan onuru ile ilgili olan özellikler.²⁰⁴

2.2.2.1.6. Siyasi Görüş Nedeniyle Zulüm

1951 Sözleşmesi, siyasal düşünce nedeniyle de iltica talebinde bulunulabileceğini hükme bağlamıştır. Fakat bu gerekçe ile başvuran bireyin mülteci statüsüne kabul edilebilmesi için bazı koşullar gereklidir. Bunun için kişinin siyasal iktidarın kabul ettiği resmi siyasal ideolojiden farklı bir görüşe sahip olması ve bu durumun resmi makamlar tarafından bilinmesi ve bu görüşünden dolayı zulme uğrama tehlikesi ile karşılaşmalıdır.²⁰⁵

2.2.2.2. Mülteci Statüsü Dışında Bırakma

Sözleşmede belirtilen mülteci tanımındaki şartlara bir kişinin sahip olması mülteci statüsünü elde etmesi için yeterli değildir. Bir kişinin mülteci statüsü dışında

---

²⁰² Odman, *Mülteci Hukuku*, s.106

²⁰³ BMMYK, *El Kitabı*, 1998, s.20

²⁰⁴ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.58

²⁰⁵ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.109

bırakılması 1951 Cenevre Sözleşmesinin aşağıdaki maddelerinde genel olarak ele alınmıştır.

1(D).Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Sığınanlar Yüksek Komiserliği dışında, öteki bir Birleşmiş Milletler organ ve kuruluşundan korunma ya da yardım sağlayan kimselere uygulanmaz.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ilgili kararlar uyarınca, bu gibi kişilerin durumu kesin olarak çözüme bağlanmaksızın bu koruma ya da yardım herhangi bir nedenle kesildiğinde, bu kimseler kendiliğinden bu Sözleşmeden yararlanır.

1(E).Bu Sözleşme, oturageldiği ülkenin yetkili makamları tarafından, bu ülkenin yurttaşlarının hak ve yükümlülüklerine sahip sayılan bir kimseye uygulanmaz.

1(F).Bu Sözleşme hükümleri;

a.Barişa ve insanlığa karşı işlenen suçları hükme bağlamak üzere hazırlanan Uluslararası belgelerde tanımlandığı üzere barişa karşı bir suç işlediği, savaş suçlusu olduğu ya da insanlığa karşı suç işlediği;

b.Sığındığı ülkeye kabulünden önce bu ülkenin dışında, siyasal olmayan ağır bir genel suç işlediği;

c.Birleşmiş Milletlerin amaçları ve ilkelerine aykırı davranışlardan ötürü suçlu olduğu yolunda, hakkında ciddi gerekçeler bulunan bir kimseye uygulanmaz.

2.2.2.2.1. Barişa Karşı Suç, Savaş Suçu ve İnsanlığa Karşı Suç

Londra Şartına göre; barişa karşı suç; “bir saldırı savaşının ya da uluslar arası antlaşmaları, sözleşmeleri ya da güvenceleri ihlal eden bir savaşın planlanması, hazırlanması, başlatılması ya da ilan edilmesini veya bunlardan birinin gerçekleştirilmesi için ortak bir plan ya da komploya katılma eylemlerini” kapsamaktadır.²⁰⁶

Gerçek anlamda veya dar anlamda uluslararası suç olarak ifade edilen bu fiiller yapıları itibariyle özel bir ağırlık taşıdıklarından bir bütün olarak insanlığı

---

²⁰⁶ BMMYK,*Statü Dışında Bırakma İlkeleri*,2003, paragraf 11

ilgilendirir. Zira sadece doğrudan bireylere değil uluslararası toplumun barış ve güvenine zarar verirler. BM Uluslararası Hukuk Komisyonuna göre bu fiiller;” ırk ayrımcılığı(apartheid), soykırım, esaret yasağı gibi, insan varlığının korunması için temel önem taşıyan uluslararası yükümlülüklerin ağır ve geniş çaplı ihlalidir.” Hatta bazı uluslararası suçlara ilişkin normlar “jus cogens” düzeyine ulaşmıştır. Bunlar; saldırı suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, korsanlık, kölelik ve bu benzer uygulamalar ve işkencedir.²⁰⁷

1951 Sözleşmesi’nin hazırlandığı tarihlerde II.Dünya Savaşı suçlularının yargılanması olgusu henüz yeni olduğu için, savaş suçu işleyen kişiler olarak tanımlanan barışa veya insanlığa karşı veya savaş hukukun teamül ve kurallarına karşı suç işleyen kişilerin herhangi bir şekilde mülteci sıfatıyla uluslararası korumadan yararlandırılmamaları konusunda fikir birliğine varılarak nihayetinde Sözleşme’nin 1F(a) bendinde hüküm düzenlenmiştir.

2.2.2.2.2. Siyasi Olmayan Ağır Suçlar

Siyasi suçun ne olduğu üzerindeki konu tartışmalıdır. Bu konuda *objektif teori* ve *sübjektif teori* olmak üzere iki teoriden söz edilebilir. Objektif teoriye göre siyasi suçu belirleyen suçun hukuki konusu olup, siyasi iktidara ve işlevlerine, bireylerin siyasi haklarına yönelik suçlar siyasi suçlardır. Sübjektif teori ise, faili suç işlemeye yönelten saiki esas alır. Bu saik siyasi ise suç da siyasi niteliktedir. Buradan hareketle objektif teorinin daha belirleyici olduğu söylenebilir. Buna göre; siyasi iktidarın elde edilmesine, devletin çıkarlarına ve temel varlığına ilişkin suçlar siyasi suçtur.²⁰⁸

Bir eylemin siyasi suç olup olmadığının belirlenmesinde eylemin nitelik ve amacının bilinmesi, eylemin gerçek siyasi amaçla mı yoksa sadece kişisel nedenlerle ya da kazanç sağlama amacıyla mı işlendiğinin saptanması gereklidir. Bir suçun siyasi suç olarak nitelenebilmesi için işlenen suç ile iddia edilen siyasi amaç arasında yakın ve doğrudan bir nedensellik bağının olması ve eylemlerin siyasi niteliğinin adı niteliğine göre baskın olması gereklidir.²⁰⁹

---

²⁰⁷ Tezcan vd., *Uluslararası Ceza Hukuku*, s.41

²⁰⁸ Veli Özer Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011, s.160

²⁰⁹ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.68

Siyasi olmayan ağır nitelikli suçlara örnek olarak, öldürme, ırza tecavüz, silahlı soygun gösterilebilir. Belçika kuralı olarak anılan devlet başkanının görevde olduğu sırada kendisi ile yakınlarına yönelen kasten öldürme ve yaralama suçları siyasi suç kapsamında görülmeyen eylemlerdir.²¹⁰ Yine uçak kaçırmak 1F(b) anlamında statü dışında kalmayı gerektiren ağır bir suçtur.²¹¹ 1F(b) esnek, dinamik ve gelişmeye açık bir şekilde uygulanmalıdır. Nitekim bu madde kesin olmadığından mülteci statüsü ile zulüm korkusu arasında denge kurulmalıdır.²¹²

2.2.2.2.3. Birleşmiş Milletler Amaç ve İlkelerine Aykırı Eylemler

BM Antlaşması I. Bölüm Amaçlar ve İlkeler Madde 1'e göre; "Birleşmiş Milletler' in amaçları şunlardır:

1. Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak; ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;

2. Uluslararası halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak;

3. Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak ve

4. Bu ereklere ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olmak”

---

²¹⁰ Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.161

²¹¹ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, s.110

²¹² Geoff Gilbert “Current Issues in the Application of the Exclusion Clauses” *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Erika Feller, Volker Türk and Frances Nicholson(eds.), London: Cambridge University Press,2003,ss.425-479,s.452

Cenevre Sözleşmesi'nin 1F(c)'de düzenlenen eylemlerin ne olduğuna dair belirsizlik hâkimdir. Uluslararası anlamda kabul edilmiş bir tanım bulunmadığından, devletlerin suiistimaline açıktır.²¹³ Aslında bu bend ile Sözleşmeye yeni bir hüküm getirmemiştir. Zira bu bendin; Sözleşme'nin 1F(a)'da yer alan barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlık suçlarını da içerdiği açıktır. Ancak (a)bendine girmeyen durum ve eylemlerin, Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine genel bir gönderme yapılmak suretiyle kapsam içinde alınmaya çalışıldığı görülmektedir.²¹⁴

2.2.2.3. Mülteci Statüsünün Sona Ermesi

Mülteci statüsü, baskı ve zulümden kaçmış insanların yasal olarak uluslararası korumadan faydalanmaları, kabul eden ülkede birtakım haklara sahip olmaları anlamına gelmektedir. Fakat bu durum mülteciler için çok uzun süre devam etmeyen, belirli koşullarda sona eren bir yaşam biçimi olmaktadır. Bu kişiler çoğu zaman kabul eden ülkeye uyum sağlayamamakta bu durum, zincirleme olarak diğer başka sorunların kapısını açmaktadır. Bu olumsuzlukların giderilmesinde çözüm, özetle üç farklı şekilde kendisini gösterebilir. Bunlardan birincisi kendi istekleriyle ülkelerine geri dönmeleri; ikincisi, bulundukları ülkeye yerleşmeleri, diğeri ise üçüncü bir ülkeye giderek yerleşmeleridir.²¹⁵

Cenevre Sözleşmesi 1(C) maddesinde mülteci statüsünü sona erdiren nedenler sayılmıştır. Buna göre;

“1.Kendi isteğiyle vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yeniden yararlanırsa; ya da

2.Vatandaşlığını yitirdikten sonra, kendi isteğiyle yeniden kazanırsa; ya da

3.Yeni bir vatandaşlık kazanır ve vatandaşlığını kazandığı yeni ülkenin korumasından yararlanırsa;

4. Kendi isteği ile zulme uğrama korkusundan ötürü, ayrıldığı ya da dışında kaldığı ülkeye kendi isteğiyle yeniden yerleşirse;

---

²¹³ Gilbert “Current Issues in the Application of the Exclusion Clauses”,s.457

²¹⁴ Hathaway, *The Law of Refugee Status*, s.144

²¹⁵ Peker ve Sancar, “Mülteciler ve İltica Hakkı...”,s.28

5. Sığınmacı olarak tanınmasına neden olan koşulların ortadan kalkmasından ötürü, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmayı geri çevirmeye artık devam etmezse;

6. Uyruksuz bir kimse olup sığınan olarak tanındığı koşulların ortadan kalkmasından ötürü daha önce ikamet ettiği ülkeye geri dönebilirse.” mülteci statüsü sona erecektir.

Sona erme nedenlerini, kişinin kendisinden kaynaklı ve dış etkenler kaynaklı nedenler olarak nitelemek mümkündür. Mülteci statüsü, geçici bir dönemi kapsamı ve istisna olması sebebiyle sona erme nedenleri ayrıntılı düzenlenmiştir. Temel amaç, mülteci statüsündeki kişilerin sürekli koruma arayışında kalmalarını engellemektir. Dolayısıyla sona erme nedenleri dar yorumlanmalı ve kıyas yoluyla başka nedenlere dayanmamalıdır.²¹⁶

2.2.3. Mülteci ve Sığınmacıların Hak ve Özgürlükleri

Mülteci hakları uluslararası hukukta ele alınmış bir konudur. Ancak ulusal hukuk sistemlerindeki uygulama devletin takdirindedir. Uluslararası hukukta “takdir marjı” olarak bilinen ve anlaşmaların yorumlanmasındaki ulusal farklılık düşüncesi, orantılılık ve gereklilik şeklinde iki farklı noktada sınırlamaya izin vermelidir.²¹⁷

Uluslararası hukuk, devletlere yabancıları ülkelerine kabul etme zorunluluğu yüklememektedir. Yabancıların kabulü tamamen devletlerin iradesindedir. Bu temel ilkeyle uyumlu şekilde bir devletin yabancılara ülkesinde sığınma tanıyıp tanımaması o devletin uluslar arası yükümlülükleri ve ulusal mevzuatı kapsamında ele alınacak bir konudur. Şayet bu konu üzerinde bir andlaşma ile yükümlülük altına girmişse söz konusu andlaşma koşulları çerçevesinde sığınma hakkını tanımak zorundadır. Böyle bir andlaşma yükümlülüğü yoksa, mevcut uluslar arası hukuka göre uluslar arası yapıla geliş kuralı veya hukuk genel ilkeleri bulunmamaktadır.²¹⁸ İnsan hakları Evrensel Bildirisi 14.madde ve 1967 Ülkesel Sığınma Bildirisi’nde sığınma hakkından söz edilse de uluslararası hukuk açısından bağlayıcılığı olmadığından

---

²¹⁶ Çiğdem Altınışık ve Mehmet Şahin Yıldırım, *Mülteci Haklarının Korunması*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, Ocak 2002, ss.25-26

²¹⁷ Susan Kneebone, *Refugees, Asylum Seekers and the Rule of Law Comparative Perspectives*, London: Cambridge University Press, 2009, s.1

²¹⁸ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2.Kitap*, ss.189-190

yabancılar için evrensel bir hukuk kuralının olduğundan bahsetmek zordur. Fakat devletlerin kendi ülkelerinde bulunan yabancılar karşı kötü muamele etmemesi yükümlülüğü vardır. Aksi bir durumda ise devletin, uluslar arası yükümlülüğünü ihlal etmesi bakımından sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Öyle ki yabancıların bulundukları ülkede en temel insan haklarına saygı gösterilmesi hususu, Birleşmiş Milletler tarafından 1985 tarihli Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Bireylerin İnsan Hakları Bildirgesi'nde teminat altına alınmıştır. Bu çerçevede yabancıların bulundukları ülkenin yasalarına uymaları ve ülkenin gelenek göreneklerine saygı duymalarını, ülkelerin de mahkemeler karşısında eşitlik hakkını ve ayırım gözetmemesi beklenmektedir.

Mülteci haklarının çok iyi tanımlanmamış olması nedeniyle çok iyi korunamadığı söylenebilir. Açık bir hüküm olmadığı sürece, mülteciler genel çerçevede en az, yabancıların sahip olduğu haklardan faydalanır. Mültecilerin vatandaşlık bağı ile herhangi bir koruma elde edemediğinden geleneksel yabancılar hukukunun ötesinde bazı ayrıcalıkların sağlanabilmesi için BMMYK, mülteciler lehine eşit bir diplomatik koruma sağlamaya çalışır.²¹⁹

Mülteci hakları çoğunlukla devletlerin inisiyatifinde bulunmaktadır. Ancak küresel olarak kabul görmüş olan bazı sözleşmeler, mülteciler için de geçerli olduğu varsayılmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, bu sözleşmelerin başında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gelmektedir. Zira bu belgedeki hakların, taraf devletlerin ülkelerinde bulunan tüm insanlar için ırk, renk, dil, din gibi özellikleri gözetmeden, her türlü ayrımcılıktan uzak olarak geçerli olması gerekmektedir. Dolayısıyla kabul eden devletin kendi vatandaşlarının sahip olduğu tüm insan haklarının, mülteciler için de mevcut olduğu söylenebilir. Bu Beyannamenin yanı sıra, mültecilerin haklarını düzenleyen temel belge 1951 Cenevre Sözleşmesidir. Bu sözleşmeye taraf devletler ülkelerinde bulunan mültecilere asgari standartlarda bir güvenceyi garantilemektedir.²²⁰

---

²¹⁹ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, s.299

²²⁰ Jean-Luc Mathieu, *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, Galip Üstün(çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, ss.68-69

1951 Cenevre Sözleşmesinin 12.maddesine, mülteciler bulundukları ülkenin yasalarına tabidirler. Mültecinin daha önceden kazandığı ve bireysel statüye ilişkin hakları ve evlilik sözleşmesinden doğan haklara saygı gösterilecektir. 13.madde, taşınır ve taşınmaz mülklerin mülkiyet hakları, kira, satış sözleşmesi yapma hakkını, devletlerin yabancılara sağladığı ölçülerle vereceğini ifade etmektedir.14.madde, sınai mülkiyet hakkı, edebi, artistik, ilmi çalışmalarla ilgili hakları ele almakta, bu konularda ülke vatandaşlarıyla mültecilerin eşit haklara sahip olduğunu belirtmektedir. 15.maddede, dernek ve sendika hakkı düzenlenmekte, siyasi amaç ve kar amacı taşımayan dernekler ve meslek sendikalarına üye olma bağlamında mültecilere, devletin yabancılara uyguladığı haklar verilmektedir. 16.madde, mültecilerin bulundukları devletin mahkemelerine kolayca ve serbestçe ulaşabilecekleri ve devletin vatandaşlarıyla aynı muameleye tabi olacakları konusunu düzenlemektedir. Mülteciler, ücretli bir işte çalışma hakkı açısından madde 17'ye göre, diğer yabancılarla aynı haklara sahiptir. 18. ve 19. Maddeler, ücretli olmayan işler konusunu, kendi işyerlerini açma ve diplomasına sahip olduğu ihtisas mesleğini yapma bağlamında yabancılara tanınan hakların aynısının tanınması gerektiğini belirtmektedir. 22.madde temel eğitimi, 23.madde sosyal yardımı, 24.madde sosyal güvenlik ve kazanılmış hakların korunmasını 26.madde ise mültecilere, devletin ülke sınırları içerisinde özgürce seyahat etme ve ikamet edeceği yeri seçme hakkını, düzenlemektedir. Son olarak 28.madde ise, herhangi bir ulusal güvenlik problemi olmadığı müddetçe, devletlerin mültecilere kendi toprakları dışında seyahat etmeleri için gerekli belgeleri vereceği ve önceden yapılmış anlaşmalar dâhilinde diğer devletlerin bu belgeleri tanıyacağını ifade etmektedir.

2.3. Geri Gönderilmeme İlkesi (Non-Refoulement)

2.3.1. Non-refoulement İlkesinin Kapsam ve İçeriği

Sığınma hakkı, insan hakları hukukunun bir parçasını oluşturmaktadır. Herhangi bir uluslararası koruma statüsünü elde edemeyen sığınma arayanların, temel hak ve özgürlüklerini korumak adına, “geri göndermeme” olarak Türkçe’ye çevrilen Non-refoulement ilkesi, tamamlayıcı koruma biçimlerinin temelini oluşturmaktadır.

Sığınma konusunda, güvenli bir ülkeye kabul ve geri göndermeye karşı “non-refoulement” ilkesi uluslararası korumanın temel taşı niteliğindedir.²²¹ Ve sığınma hakkının doğal bir sonucudur. Literatürde suçluların iadesi ve Non-refoulement ilkesi, birbiriyle çelişen iki kavram gibi görünmektedir. Nitekim birisi iadeyi düzenlerken diğeri iade etmemeyi öngörmektedir. Uluslararası hukuk açısından temel insan haklarını konu alması nedeniyle Non-refoulement ilkesinin öncelikle dikkate alınması gereklidir.

Non-refoulement ilkesi, bir mültecinin ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayat ya da özgürlüğünün tehdit altında olacağı ülkelere her ne şekilde olursa olsun geri gönderilmesini veya iade edilmesini yasaklamaktadır. İnsan hakları prensiplerinin güçlenmesi ile bu ilkenin bir uluslararası hukuk yükümlülüğü getirdiği söylenebilir

İlke, pek çok uluslararası andlaşma ve belgelerde bulunmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi 33. Maddesi;

“1. Hiçbir Sözleşmeci Devlet, sığınan bir kimseyi ne yolla olursa olsun, ırkı, dini, uyrukluğı, özel bir toplumsal grup üyeliğı ya da siyasal görüşünden ötürü yaşam ve özgürlüğünün tehdit altında bulunduğu ülkelere sınır dışı edemez ya da geri veremez.

2. Bununla birlikte, içinde bulunduğu ülkenin güvenliğı için tehlikeli sayılması için gerekçeler bulunan ya da özellikle ağır bir suçtan kesin bir hüküm giydikten sonra bu ülke halkı için bir tehlike oluşturan kimse yukarıdaki hükümden yararlanamaz.” Şeklinde düzenlemiştir.

Sığınma Hukukunda, kendi istekleri dışında geri gönderilmeleri durumunda yaşam ve özgürlüğü tehlikeye girebilecek kişilerin geri gönderilmemeleri kabul edilmiştir. Geri göndermeme, uluslararası korumanın temel ilkesidir²²² ve 1984 Cartegan Bildirisi’nde İsveç, geri göndermenin *jus cogens* olarak tanınması ve

---

²²¹http://www.ipw.uni-hannover.de/fileadmin/politische_wissenschaft/Dateien/luise_druke/schneider_541_570.pdf s.545 (21.02.2015)

²²² Odman, *Mülteci Hukuku*, s.155

kabulü gereğini ifade etmiştir.²²³ Nitekim 1984 Cartagena Bildiri III.Bölüm, 5.paragrafı şu şekildedir;

Zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesinin (sınırdaki geri çevirmenin yasaklanmasını da içerecek şekilde), mültecilerin uluslararası korumasının bir parçası olarak önemini ve anlamını vurgulamak. Bu ilke mülteciler için çok önemlidir ve uluslararası hukukun şimdiki durumunda bir jus cogens kuralı olarak kabul edilmeli ve uygulanmalıdır.

BM Genel Kurulu'nun 2132(XXII) sayılı 14 Aralık 1967 tarihli kararın 3. Maddesi,²²⁴

“1) 1. maddenin 1. paragrafında sözü edilen(zulme karşı sığınma arayan) hiç kimse, sınırda reddedilme, ya da sığınma hakkı aradığı ülkeye daha önce girmiş ise sınır dışı edilme ya da zulme uğrayabileceği herhangi bir ülkeye zorla geri döndürülme gibi önlemlere maruz kalmayacaktır.

2) Bu ilkeye istisna, ancak olağanüstü nedenler olan ulusal güvenlik ya da kitlesel nüfus akışı durumunda olduğu gibi nüfusun korumasını sağlama amacıyla tanınabilir.

3) Bir Devlet herhangi bir durumda bu maddenin 1. Paragrafında belirtilen ilkeye istisnanın haklı çıkarılabileceğine karar verirse, ilgili kişiye uygun gördüğü koşullarda, geçici sığınma ya da başka yollarla bir başka ülkeye gitme olanağını tanıma olasılığını değerlendirecek.” şeklinde düzenlenmiştir.

Devletler kitlesel mülteci akınları gerçekleştiğinde, uluslararası toplumdan ve ülke içinden gelen baskıları karşılama adına, sözleşmeden kaynaklı uygulamaları gerçekleştirme yerine kendi özelliklerine göre çözümler üretmektedirler. Bunun sonucunda devlet uygulamaları hukuki olmaktan ziyade siyasi nitelik arz etmektedir.²²⁵

---

²²³ Deniz Kızılsümer Özer, “Denizden Gelen Sığınmacılar ve Uluslararası Hukuk”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3/10, 2007, s.80

²²⁴ http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin_ant4.pdf (21.02.2015)

²²⁵ Jean-François Durieux ve Jane McAdam, “Non-Refoulement through Time: The Case for a Derogation Clause to the Refugee Convention in Mass Influx Emergencies”, *International Journal of Refugee Law*, 16/1, 2004, s.8

1951 Cenevre Sözleşmesi, bireysel mülteci üzerinde yoğunlaşması nedeniyle, kitlesel mülteci akınlarında uygulanmayacağı görüşü hâkimdir. Fakat Sözleşme’de kitlesel mülteci akınlarında uygulanmayacağına dair bir görüş bulunmamaktadır. Aynı şekilde Sözleşme’nin hazırlık çalışmalarında; kitlesel mülteci akınlarında, toplu olarak zulme uğrama ihtimalinde, bunun sözleşmenin dışında tutulmasına ilişkin herhangi bir fıkırsel yaklaşım mevcut değildir.

Sonuç olarak uluslararası hukukta gerek mahkeme kararları gerekse de uygulama bakımından zulüm korkusu altında olanların bu korkunun kaynağına gönderilmemesi yönündeki eğilim, yani geri gönderilmeme ilkesi *jus cogens* niteliğindedir ve bu hükme aykırı andlaşmalar yapılabilmesi mümkün değildir.²²⁶

2.3.2. Non-refoulement İlkesinin İstisnaları

2.3.2.1. Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni

Milli güvenlik; devletin anayasal düzeni, milli varlığını, bütünlüğünü, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bütün çıkarlarının yanı sıra, uluslararası antlaşmalarla kararlaştırılan haklarını, her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunmak ve kollamak üzere gerçekleştirilen faaliyetlerin bütünü²²⁷ olarak tanımlanmaktadır. Burada temel amaç devletin devamlılığını ve bağımsızlığını sağlamaktır. Bu başlık içinde dikkate alınması gereken tek husus; kabul eden devletin ülke güvenliği ile mültecinin ortaya koyduğu tehdit arasında dengenin kurulabilmesidir. Bu tehdidin ülke güvenliği için kabul edilebilir bir mahiyette olması esastır.²²⁸

1951 Cenevre Sözleşmesi 33/2 maddesi, milli güvenlik istisnasını oluşturacak eylemleri belirtmemiş, bu kavram daha çok devletlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Ancak bu inisiyatif sınırlı olmakla beraber, devletlerin milli güvenliğe tehlike oluşturması yönünde kabul edilebilir sebepler sunması gerektiği belirtilmektedir. Fakat devletlere göre öznellik ifade eden bu durum, eleştiriye açıktır. Non-

---

²²⁶ Non-refoulement ilkesinin *jus cogens* nitelikte olduğuna dair diğer bir kanıt 1984 tarihli Cartagena Mülteciler Bildirisi’dir. Bildiri’de açıkça ilkenin *jus cogens* niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Bkz. Taneri, *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi İlkesi*, ss.30-33

²²⁷ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), *Milli Güvenlik Bilgisi 1 Ders Kitabı*, Ankara: Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, s.6

²²⁸ Alice Farmer, “Non-refoulement and Jus Cogens: Limiting Anti-Terror Measures that Threaten Refugee Protection”, *Georgetown Immigration Law Journal*, 23/1, s.10

refoulement ilkesinin istisnasını oluşturan milli güvenliğe tehlike oluşturan eylemlerin belirlenmesinde, eylemin niteliği, suçun işlenmesine ilişkin şartlar, bireyin davranışları, suç için öngörülen ceza gibi somut olaylara ilişkin bütün koşulların dikkate alınması gereklidir. Bu belirlemede; geri gönderilmenin, mülteci için doğuracağı tehlikenin, ülkede kalmasına izin verilmesi durumunda, milli güvenlik açısından oluşturacağı tehlikeden daha ağır olup olmadığına bakılmalıdır.

1951 Cenevre Sözleşmesi 33/2 maddesi gereğince, tehlike ve geri göndermeme hakkı arasındaki “orantılılık ilkesi” şu hususlar dikkate alınarak uygulanmalıdır:

- 1) Milli güvenliğe yönelik tehlikenin ciddi olması,
- 2) Bu tehlikenin gerçekleşme olasılığı ve yakınlığı,
- 3) Milli güvenliğe yönelik tehlikenin, ilgilinin gönderilmesiyle giderilip giderilmeyeceği veya önemli ölçüde azaltılıp azaltılamayacağı,
- 4) Gönderme işleminin oluşturacağı tehlikenin niteliği ve ciddiliği,
- 5) Geri Göndermeme yasağına aykırılık oluşturmayan alternatiflerin hem kabul eden ülkede hem de güvenli üçüncü ülkede mevcut olup olmadığı ve bunları takip edilip edilemeyeceği.²²⁹

1967 Ülkesel sığınma Bildirisi de, resmi olarak milli güvenlik ilkesinin özellikle yoğun mülteci akınlarında, çekince olarak gösterilmesini resmi olarak kabul etmesine rağmen, bu durumun yoğun mülteci akınlarında uygulanması bağlamında, bir uzlaşma söz konusu değildir.²³⁰

Uluslararası hukuk yönünden milli güvenlik kavramı içerik itibarıyla farklı tanımlarla ifade edildiğinden, devletlerin hangi eylem ve işlemleri milli güvenliği tehdit olarak algıladığı öznellik göstermektedir. Dolayısıyla devletler kendi güvenlikleri söz konusu olduğunda güvenlik merkezli olarak kararlar alabilmektedir.

2.3.2.2. Topluma Yönelik Tehlike Nedeniyle Geri Gönderme

Geri gönderme yasağının diğer istisnası Sözleşmenin 33/2 maddesinde;

“...özellikle ağır bir suçtan kesin bir hüküm giydikten sonra bu ülke için bir tehlike oluşturan kimse ...” şeklinde ifade edilmiştir.

²²⁹ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, ss.92-93

²³⁰ Farmer, “Non-refoulement and Jus Cogens...”, s.14

Bu hükmün uygulanması iki unsuru içinde barındırmaktadır. Bunlardan birincisi “kesinleşmiş bir mahkeme kararı”, diğeri de “kabul eden devletin ülke halkına gelecek için tehdit oluşturma”dır.

Bu hükmün, Sözleşmeye konulmasının amacının, Sözleşme’nin 1(F)maddesinin (b) bendinde yer verilen mülteci statüsünün kaybedilmesi ile alakalı “Mülteci sıfatıyla kabul edildiği memlekete ilticadan evvel iltica memleketi dışında ağır bir genel suç işlediği” şeklindeki hükme paralellik sağlanması ve bu suretle bu gibi kişilerin, uluslararası koruma layık olmayan kişiler arasına alınarak, ülkelerin iç huzur ve güvenliklerinin korunması olduğu düşünülebilir.²³¹ Yine sığınma hakkını düzenleyen İnsan Hakları Evren Bildirisinin 14/2 maddesinde; herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma hakkı tanımış olmakla beraber, siyasal nitelik taşımayan suç işleyenlerin bu haktan yararlanamayacakları belirtilmiştir.

Topluma yönelik tehlike istisnası sadece mülteci olarak kabul edildikten sonra sığınma ülkesinde veya başka bir yerde işlenen özellikle ciddi bir suçtan verilen nihai mahkûmiyet kararı için geçerli olacaktır. Dolayısıyla bir devlet, bireyin mülteci olarak kabul edilmesinden önce menşei ülkede veya başka bir yerde işlemiş olduğu suçtan almış olduğu mahkûmiyet kararı nedeniyle geri göndermeme ilkesinin istisnasına dayanak oluşturmayacaktır. Zira 33(2) maddenin metni özellikle ciddi suç kavramına atıf yaptığı için ancak en istisnai koşullarda uygulanması gerekmektedir. İstisna kapsamında değerlendirilen suç türleri arasında; cinayet, ırza geçme, silahlı soygun, kundaklama gibi suçlar sayılmaktadır. Asıl belirleyici olan husus şudur ki işlenen suç ve alınan mahkûmiyet kararı kapsamında mültecinin ilgili ülke toplumuna yönelik tehlike oluşturup oluşturmadığıdır.²³²

2.3.3. Kitlesele Sığınma Akınlarında İlkenin Uygulanması

Kitlesele mülteci akınları söz konusu olduğunda devletler, uluslararası ve ülke içerisinden gelen baskıları karşılamak için koruma sağlamak adına, sözleşme gereği yapılması gereken uygulamalar yerine kendi özelliklerine uygun çözümler getirmektedirler. Mülteci tanımıyla uyumlu olarak, problemlerin tespiti niceliksel

²³¹ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.160

²³² Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.93

olmaktan ziyade niteliksel olmaktadır. Dolayısıyla koruma sağlanması mülteci tanımlamasının içeriğini doldurmakla gerçekleştirilmektedir.²³³

Sözleşmenin kitlesel sığınma durumlarına uygulanması bağlamında yanlış anlamalar mevcuttur. Örneğin sözleşme, bireysel mülteci olayları üzerine yoğunlaşması nedeniyle, kitlesel sığınma akınlarında uygulanmayacağı görüşü hâkimdir. Fakat sözleşmenin kendisinde, kitlesel sığınma akınları söz konusu olduğunda uygulanmayacağı gibi bir hüküm yoktur. Ayrıca zaten birey belli bir grubun içerisinde ve bireysel tanımlamanın grubu kapsam dışı bırakması mantıklı değildir. Aynı şekilde sözleşmenin hazırlık çalışmalarında da kitlesel sığınma akınlarında, toplu olarak zulme uğrama ihtimali bulunduğu, ilkenin kitlesel sığınma olaylarına uygulanmaması gerektiğine dair görüşler dile getirilmiş olsa bile Sözleşme metninde ve sonraki devlet uygulamalarında bu görüş destek bulmamıştır.

Yukarıda değinildiği üzere non-refoulement ilkesinin istisnalarının uygulanmasında bazı koşullar mevcuttur. Bu koşullar meydana geldiğinde devletler sözleşme yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmek zorunda değildirler. Örneğin kamu güvenliği kavramı, uluslar arası hukukta kaçınılmazlığın gerektirdiği ve güvenlik gereği sınırlanması beklenen haklar üzerinde makul sınırlamaları ifade eder ve bu ancak belli olaylarda kabul edilebilir.

Uluslararası mülteci hukuku; kitlesel sığınma olaylarında, geri göndermeme ilkesi uygulamasının hukuksal çerçevesinin belirlenmesi bakımından yeterli değildir. Burada asıl belirleyici olan, uluslararası insan hakları hukukunun mevcut eksikliği giderici rolü ortaya çıkmaktadır.

2.3.4. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Tamamlayıcı Koruma

Literatürde ikincil koruma, dolaylı koruma, yedek koruma, yardımcı koruma ve paralel koruma kavramlarıyla da ifade edilebilen²³⁴ tamamlayıcı koruma, uluslararası hukuktaki Non-refoulement ilkesinin genişletilmiş anlamını ifade etmek

---

²³³ Durieux ve McAdam, “Non-refoulement Through Time...”,s.8

²³⁴ Selvet Çetin, *İnsan Hakları Araştırmaları Derneği 2010 Yılı Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı İzleme Raporu*, Ankara:2011,ss.3-24; Uzun,“Geri Göndermeme(Non-Refoulement) İlkesinin...”ss.25-58; Ergül, *AİHS ve Türk Hukuku’nda Sınır Dışı Etme...*,ss.1-350

için kullanılan bir terimdir. Tamamlayıcı koruma; yaş, sağlık, aile bağları gibi sırf insani nedenlerle ya da seyahat belgesi elde edememe gibi pratik nedenlere dayalı korumadan ayırt edilmesi gereken, hukuksal bir kavram olarak nitelendirilmektedir. 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlanan tamamlayıcı koruma kavramı, aynı zamanda devletlerin, *ikincil koruma*, *insani koruma*, *geçici koruma* gibi başlıklar altında isimlendirdikleri çeşitli koruma biçimlerini ifade etmektedir.²³⁵ AB müktesebatında, AİHM standartlarından kaynaklanan koruma ikincil koruma şeklinde ifade edilmektedir. Bu koruma AİHM standartlarının üye ülke mevzuatlarına aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Ancak bir görüşe göre ikincil korumanın mülteci korumasını tamamlayıcı şeklinde nitelendirilmesi uygun değildir.²³⁶

Tamamlayıcı korumanın insani düşüncelerle sağlanan bir koruma olmanın ötesinde, birey tarafından devletlere karşı talep edilebilecek bir hak haline dönüşümü özellikle insan hakları hukukunun mülteci korumasının bütün alanlarına uygulanmasıyla gerçekleşmiştir. Zira AİHS yabancıyı klasik yabancılar hukukunun konusu olan yabancı olarak değil de, bir insan olarak korumaktadır.

Tamamlayıcı korumaya ilişkin uluslararası yasal çerçeve çok farklı uluslararası hukuk kaynaklarına dayandırılabilir. Bağlayıcı nitelikte ilk uluslararası düzenleme, bölgesel düzeyde çıkarılan 2004 tarihli Avrupa Birliği Vasıf Yönergesidir. Diğer uluslararası hukuk kaynakları arasında İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi, 1977 tarihli Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası belgeler yer almaktadır.

AİHS, sığınma arama hakkını garanti etmemektedir. Sözleşmenin bu alandaki eksikliği daha sonra hazırlanan 4 ve 7 nolu Protokollerin ilgili maddeleri ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu hükümler de ihtiyaca cevap vermekten uzaktır. Zira yabancıların toplu sınır dışı edilmesinin yasaklanması ve ülkede usulüne göre ikamet

---

²³⁵ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.94

²³⁶ “AİHS ve diğer insan hakları belgelerinin bu korumasının mülteci hukuku açısından ‘tamamlayıcı’ ya da ‘ikincil koruma’ gibi terimlerle ifadesi kısmi ve yetersiz bir yaklaşımdır. Bu korumayı ‘genel uluslar arası koruma’ ya da ‘uluslararası insan hakları koruması’ olarak ifade etmek bütüncül ve doğru bir yaklaşımdır.” Bkz. Ergül, *AİHS ve Türk Hukuku’nda Sınır Dışı Etme...*, s.336

eden yabancılara usule ilişkin garantiler dışında doğrudan bir koruma sağlamamaktadır. Diğer taraftan AİHM, AİHS'nin önemli maddelerinden olan adil yargılanmaya ilişkin 6.maddesinin gönderen ülkede sınır dışı, geri gönderme ve geri verme davalarına uygulanmasını kabul etmeyerek, yabancıları bu maddenin korumasından mahrum bırakmaktadır. Dolayısıyla AİHS korumasının birçok yönden eksik ve yetersiz olduğu söylenebilir.²³⁷

Ancak AİHS, birçok yönüyle diğer tamamlayıcı koruma sözleşmelerine ve Non-refoulement ilkesinin temel kurucu normu olan 1951 Cenevre Sözleşmesine kıyasla daha geniş bir koruma sağlamaktadır. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir;²³⁸

a) AİHS, sebepten soyut koruma sağlar. Örneğin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde kişi ırk, din, tabiiyet, belli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi fikirleri nedeniyle zulüm korkusu içinde olduğunu ispatlamalıdır. AİHS sisteminde kişilerin sadece sözleşmede belirtilen hakların tehlikede olduğunu ispatlaması yeterlidir.

b) Diğer sözleşmelerden farklı olarak AİHM, AİHS ile tanınan hakların sağlanması konusunda ciddi bir güvencedir.

c) AİHM dinamik yorumla, sözleşmeyi değişen dünya şartlarına uygun yorumlamakta, bu sözleşmeyi yaşayan bir hukuk metni²³⁹ haline getirmektedir.

d) AİHS'nin uygulanmasına dair, AİHM kararlarıyla oluşmuş ciddi bir içtihat hukuku bulunmakta, bu da hakların sağlanması hususunda AİHS'ne, diğer sözleşmelere kıyasla üstünlük vermektedir.

AİHS'nin değişik maddeleri, mülteciler ve sığınmacılar için koruma sağlayan hükümler olarak değerlendirilmektedir. Non-refoulement ilkesi AİHS'nde doğrudan yer almamış, fakat mahkemenin yorumuyla özellikle 3.madde kapsamında, yani

---

²³⁷ Ergül, *AİHS ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme...*,s.4

²³⁸ Korkut, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği",s.24

²³⁹ Mehmet Semih Gemalmaz, "Ulusalüstü İnsan Hakları Işığında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Madde 3/İşkence Yasağı)Analizi", *Ankara Barosu İnsan Hakları Hukuku Merkezi*,2006,ss.182-183

işkenceyi yasaklayan hükümlerle dolaylı olarak uygulanmaktadır. Hatta denilebilir ki göç ve sığınma konularında AİHM, zaman içerisinde temyiz mahkemesi niteliğine kavuşmuştur.

Mülteci ve sığınmacılar tarafından Türkiye'ye karşı yapılan AİHM başvurularının bazıları 2010 yılında sonuçlanmıştır.²⁴⁰ Kişilerin gönderilmek istendikleri ülkede işkence riski ile karşılaşma ihtimali nedeniyle yapılan başvurularda mahkeme; Jabari / D. ve diğerleri /Türkiye, Mamatkoulov / Askarov / Türkiye, Abdoukhani / Karimnia / Türkiye, ZNS / Türkiye, Charahili / Türkiye, Ranjbar / Türkiye, Keshmiri / Türkiye ve Tehrani / Türkiye kararlarında Türkiye'nin sözleşme hükümlerini ihlal ettiğine karar vermiştir. Görüldüğü üzere Türkiye, sıklıkla iltica hukukunun temel koruma ilkelerinden biri olan "geri göndermeme" prensibini ihlal etmekten mahkûm olmaktadır.²⁴¹

---

²⁴⁰ Türkiye'nin geçmişte Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gibi bir kanuni düzenlemenin olmaması mülteci ve sığınmacı kategorisindeki yabancıların Türkiye'ye karşı AİHM'ye çok sayıda başvuruda bulunmalarına zemin hazırlamıştır denilebilir.

²⁴¹ Çetin, *İnsan Hakları Araştırmaları Derneği 2010 Yılı Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı İzleme Raporu*, s.20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KİTLESEL SİĞİNMA VE TÜRKİYE

3.1. Uluslararası Hukukta Kitlemel Sığınma ve Geçici Koruma

Genellikle savaş veya iç çatışmanın sonucu olarak ortaya çıkan kitlesel sığınma ve geçici koruma bir bütünün parçalarını oluşturmaktadır. Devletin ülkesel sınırlarında toplu bir şekilde gerçekleşen sığınma olaylarında devlet, ulusal çıkarları adına ve 1951 Sözleşmesine taraf olup olmadığına bakılmaksızın uluslararası teamül niteliğinde olan geri gönderilmeme(non-refoulement) ilkesinin, yerine getirilmesi çerçevesinde geçici koruma sistemi oluşturmuştur. Nitekim büyük kitle hareketlerinde devletler güvenliklerini ön plana almaktadır.

3.1.1. Kitlemel Sığınma

Sığınmacılar, vatandaşlık bağı ile bağı oldukları ülkelerden bireysel olarak kaçabildikleri gibi toplu bir şekilde, kalabalık bir grup halinde de kaçabilmektedir. Devletin ülkesel sınırlarına ani yığılmalar şeklinde ortaya çıkan bu zorunlu göçün nedenleri arasında en dikkat çeken unsur; bağı bulundukları ülkede asgari standartlarda dahi insan hakları çerçevesinde bir koruma sağlanamamasıdır.

Uluslararası toplum için sığınmacıların korunması noktasında temel prensiplere ve insan haklarına saygı göstermek, uluslararası barışı ve güvenliğı sağlamak için bir zorunluluktur. Ancak Uluslararası göçün ve sığınmanın bir parçası olan kitlesel sığınma olgusu; stratejik olarak ülkesel yeri olan devletler için güvenlik bakımından önemlidir. Devletler kitle halinde sınırlarına gelen sığınmacılara karşı isteksizce davranabilmektedir. Sığınmaya ilişkin yoğun hareketliliğin ve belirsizlik algısının artmasına dayalı olarak, devletlerin kültürel, sosyal ve ekonomik

tedirginliği artmakta, güvenlik eksenli politikalar daha baskın gelmektedir.²⁴² Uluslararası mülteci hukukunun temel kaynağını/dayanağını oluşturan uluslararası sözleşmelerde, bu tedirginliğin yansımaları görülebilmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi 1967 Protokolü ve 1969 Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sözleşmesinde kitlesel sığınma tanımı söz konusu değildir. 1984 Cartagena Mülteciler Bildirisinde toplu sığınmadan söz edilse de bunun ne olduğu tanımlanmamıştır.

Madde 3. Orta Amerika bölgesindeki kitlesel mülteci akınından edilen tecrübeler göz önünde bulundurularak uygun ölçüde ve bölgede devam eden durum akılda tutularak...

Diğer taraftan 14 Aralık 1967’de 2312(XXII) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı, Devlete Sığınmaya İlişkin Bildiride bahse konu olmuş olmasına rağmen tanımı yine yapılmamıştır.²⁴³

Madde 3(2)... ancak olağanüstü nedenler olan ulusal güvenlik ya da kitlesel nüfus akışı durumunda olduğu gibi nüfusun korumasını sağlama amacıyla tanınabilir.

Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesinde;

belirli bir ülke veya coğrafyadan gelen yerinden edilmiş çok sayıda kişinin topluluğa ulaşması olarak tanımlanmıştır.

BMMYK’ya göre kitlesel sığınmanın sayılar bazında tespiti ölçülebilir bir olgu değildir. Nitekim bu durum, ülkelerin kapasiteleri çerçevesinde değerlendirilebilir bir durumdur. Eğer devletin gücü, bireysel sığınma taleplerini karşıladığı ölçütte kitlesel sığınmaları da karşılayabilir nitelikteyse burada kitlesel bir durumun varlığından söz edilememektedir.²⁴⁴ Kitlesel sığınmanın niceliksel çerçeveye ifade edilememesinin sebebi, dünya üzerinde göreceli olarak devletlerin farklı özelliklere sahip olmasıdır. Örneğin sadece ekonomik gücü ve yüz ölçümü büyüklüğü ile karşılaştırıldığında, Monako Prensliği ile Rusya Federasyonu

²⁴²Myron Wiener, “Security,Stability and International Migration”, *International Security*,1990,ss.91-92

²⁴³ http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin_ant4.pdf (09.03.2015)

²⁴⁴ UNHCR, *Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework*, 2001,paragraf.14.

uluslararası hukuk açısından eşit statülere sahip olsalar bile, farklılık arz etmektedirler.

2004 tarihli 100 No'lu Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi kararına göre, kitlesel sığınma tanımlanırken, bir takım unsurlar göz önünde tutulmalıdır. Buna göre kitlesel sığınmanın unsurları;²⁴⁵

- 1)Uluslararası bir sınıra ulaşan insan varlığının önemli sayıda olması;
- 2)Bu varışın hızlı olması;
- 3)Özellikle olağanüstü hal durumunun devam ettiği süreçte ev sahibi ülkenin bu sayıları kabul kapasitesinin yetersizliği;
- 4)Bireysel sığınma usullerinin bu kadar çok kişiden dolayı uygulanabilirliği noktasında imkânsızlığın mevcudiyeti.

Bu unsurların uluslararası sınıra göç akını gerçekleştiren toplulukta bulunması halinde, kitlesel sığınmadan söz edilebilir. Sayısal faktörün tanımlanmamış olması ve yoruma açık bir durum arz etmesi sebebiyle kitlesel sığınmanın tanımlanmasında öznellik güçlü bir yer tutmaktadır.

Kitlesel sığınma durumlarında, söz konusu mülteci akımlarının çok büyük olması ve ani gerçekleşmesi nedeniyle, kişilerin bireysel olarak statülerinin belirlenmesi usullerinin uygulanması imkânsız hale gelmekte, aynı zamanda kabul eden devletin ulusal gücü ve kaynakları bakımından problemlere yol açmaktadır.²⁴⁶ Coğrafi konumu ve diğer nedenlerle geniş çapta kitle akınlarına maruz kalan devletler eşit yük paylaşımı için diğer devletlerden acil yardım istemektedir. Bu devletler, kişilerin tam korunmasını sağlamak adına BMMYK ile iletişim halinde olmak durumundadır.²⁴⁷ Zira kitlesel sığınma olaylarında uluslararası dayanışma, sorumluluk ve yük paylaşımı esastır. Sorumluluk kapsamında yükü paylaşmak sığınmacılar için olumlu bir gelişme olacağı gibi uluslararası ortamda meydana gelen birlikteliğin de güçlü bir yansıması olacaktır.²⁴⁸ Nitekim bu yansımanın zincirleme etkisi kaçınılmazdır. Uluslararası mülteci hukukun yerleşmesi ve devletin mevcut durumu yönetebilmesi için iyi bir gelişmedir. Aksi takdirde meydana gelen orantısız

---

²⁴⁵ UNHCR, *Conclusion on International Cooperation and Burden and Responsibility Sharing in Mass Influx Situations*,2004,paragraf(a)

²⁴⁶ Goodwin-Gill, *The Refugee in International Law*, s.335

²⁴⁷ UNHCR, *Refugees Without an Asylum Country*,1979 ,paragraf(f)

²⁴⁸ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*,s.371

nüfus artışı sonucu kabul eden devlet; ekonomik, sosyal, siyasal ve güvenlik gibi birçok ulusal sorunla karşılaşacak ve sonrasında problemlerin yoğunluğuna göre, olumsuz durumların uluslararası topluma ihracı söz konusu olabilecektir.

Ancak uluslararası mülteci hukukunun temelini oluşturan 1951 Cenevre Sözleşmesinde mültecilik konusunun bireysel olarak değerlendirilmesi ve kitlesel sığınma konusunda bir boşluğun olduğu düşüncesi doğru değildir.²⁴⁹ Hazırlık aşamasında olsun veya metnin kendisinde olsun, kitlesel sığınma olaylarının uygulanamayacağına ilişkin bir esas bulunmamaktadır. Devletler, kitlesel sığınma hareketlerinde Cenevre Sözleşmesinin çözümü noktasında yeterli olacağına inanmışlardır.²⁵⁰

3.1.1.1. Dünya’da Kitlesel Sığınmaya İlişkin Örnekler

Yoğun ve ani göç karşısında, bir koruma aracı olarak belirtilen geçici korumanın hem teorik hem pratik olarak gelişiminin izlendiği en yoğun bölge Afrika Kıtası’dır. Zira Afrika Kıtası’nda yıllardır silahlı çatışmalar devam etmekte, isyanlar ve yoğun şiddet sonucu yaşanan zulümden insanlar kaçmaktadır. Bu kaçışlar, zorla yerinden edilme, ülke içinde yerinden edilme, uluslararası sınırlara kitlesel akın, şeklinde ifade edilmektedir. Bu durum 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi’nde kendisini göstermektedir. Nitekim 1969 tarihli ABÖ Sözleşmesiyle, özellikle iç savaşın nüfusun tamamı üzerinde doğurduğu etkiler nedeniyle ülkesinden kaçmak zorunda kalan kişileri de mülteci tanımına dâhil edilmiş böylece uluslararası korumanın kapsamı genişletilmiştir.²⁵¹

Örneğin Cezayir Bağımsızlık Savaşı sonrası 1978-1989 yılları arasında Afrika’daki diğer devletlerin bir kısmının bağımsızlıklarını kazanmalarının devamında, Afrika’nın güneyinden kuzeyine kitlesel akınlarda artışlar meydana gelmiştir. Bu akınlara sonucu, artan mülteci sonucunda külfet paylaşımları tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Yine Asya’daki savaşlar yüzünden yaklaşık

---

²⁴⁹ Durieux ve McAdam, “Non-refoulement Through Time...”,ss.9-10

²⁵⁰ UNHCR, *Mechanisms of International Cooperation to Share Responsibilities and Burdens in Mass Influx Situations*, February,2001,s.18

²⁵¹ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*,s.45

60 milyon insan sığınmacı durumuna düşmüş yerlerinden edilmiştir.²⁵² Asya’da meydana gelen en büyük kitlesel sığınma örneği, Pakistan’ın bölünmesiyle Bangladeş Devleti’nin bağımsızlığı sırasında 10 milyon kişinin Hindistan’a sığınması durumudur.²⁵³

Uluslararası mülteci hukukunun gelişimi açısından dönüm noktası olan, 1951 Cenevre Sözleşmesinin zeminini oluşturan II. Dünya Savaşı, Avrupa Kıtasında yoğun nüfus hareketliliğine sebep olmuştur. Nitekim 1942’de Avrupa’da 21 milyon kişi sığınmacı ve mülteci durumuna düşmüştür.²⁵⁴ Sadece Bosna-Hersek’teki çatışmalar, 1945 sonrasında Avrupa’da yaşanan rekor sayıda insanın mülteci olmasına örnektir. 4,4 milyonluk nüfusa sahip Bosna-Hersek’te 2 milyondan fazla insan mülteci konumuna düşmüştür.²⁵⁵

Kitlesel sığınma örneklerine bakıldığında; 1956’da Macar Buhranı zamanında 180.000 sığınmacı Avusturya’ya, 20.000 sığınmacı Yugoslavya’ya kaçmış, aynı tarihlerde Afrika’da da benzer olaylar yaşanmıştır. Cezayir’in bağımsızlık savaşında binlerce Cezayirli komşu ülkelere sığınmak için ülkelerinden zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmışlardır. 1958’de Tunus ve Fas’ta korunma arayışı içinde olan 20.000 kişi vardır. 1959-1961 arasında ortalama 60.000 Tutsi etnik grubu, Zaire’ye sığınma talebinde bulunmuştur. Güney Afrika’da, Zimbabwe(Rodezya) ve Namibialı binlerce kişi ırk ayrımı gerekçesiyle sığınma istemişlerdir.²⁵⁶

3.1.1.2. İlk Bakışta Tanıma (Prima Facie)

Mülteci hukukunun temel problemlerden birisi kitlesel sığınma olgusudur. “prima facie(varışta mültecilik)” statüsü temeline dayalı, kitlesel sığınmaya cevap verebilecek bir mekanizma tasarlanmıştır. Göç veren kaynak devletteki objektif koşullar göz önünde tutularak geri gönderilmemesi veya insani ihtiyaçları çözmek için geliştirilen Prima facie, ilk bakışta bir grubun tespiti, kolayca görünür ve

---

²⁵² Özlen Çelebi, “Kuramların Sessizliği: Liberalizm, Realizm ve İltica Rejiminin Kuruluşu”, *UNHCR İltica, Uluslar arası Göç ve Vatansızlık:Kuram,Gözlem ve Politika*,Ankara:Anıl Reklam Matbaacılık,2011,s.14

²⁵³ BMMYK, *Dünya Mültecilerinin Durumu 2000,İnsani Yardımın Elli Yılı*, 2001,s.61

²⁵⁴ Çelebi, “Kuramların Sessizliği: Liberalizm, Realizm ve İltica Rejiminin Kuruluşu” s.14

²⁵⁵ Hüseyin Bağcı,”Bosna-Hersek:Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş”,*DTCF Dergisi*,16/27, 1994, s.268

²⁵⁶ Odman, *Mülteci Hukuku*,ss.43-44

anlaşılabilir zeminde mülteci statüsünün bir devlet tarafından tanınması anlamına gelir.²⁵⁷

3.1.1.2.1. Prima facie durumunun hukuki niteliği

Mülteci hukukunda, uygulanabilir olan ve uluslararası enstrümanlara uygun bir terim olarak tanımlanan kişi, mültecidir. Bu temel prensipler ve bir mültecinin evrensel tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesinde ve 1967 Protokolünde mevcuttur. Bu sözleşmelerde tanımlandığı gibi toplu bir şekilde sınıra gelen kişileri ayrı ayrı bireysel olarak aynı ölçütlerde “prima facie” temelinde mülteci statüsünün tanınıp tanınmayacağı farklı görüşlere maruz kalan bir sorudur.

“Prima facie” kazanımı üzerinde tanınan mülteci statüsünün doğası ile ilgili olarak iki düşünce okulu vardır. George Okoth-Obbo’nun savunuculuğunu yaptığı birinci okula göre; mülteci statüsüne karar vermek için bir araç niteliğinde olan “prima facie” ifadesi, mülteci statüsünü belirleme işlemlerini gereklerini tamamlamadan, mülteci olarak geçici gözlem altında tutulmasıdır.²⁵⁸ Aksine belirli bir karar olana dek bu varsayımın devam etmesine rağmen “prima facie” üzerine inşa edilmiş mülteci statüsü, varsayıma dayanır. Bu, şunu göstermektedir ki grup statüsünün belirlenmesinden sonra, sığınma elde eden kişilerin mülteci statüsü elde edip edemeyeceği kesin değildir.²⁵⁹

İkinci okul görüşünü savunan Ivor Jackson’un kapsamlı mülteci çalışmasına göre, grubun statüsünün belirlenmesi şu şekildedir: “prima facie” grubu mülteci grubudur, grup üyelerinin geniş ölçüde, uluslararası toplum adına BMMYK’nin yardımından ve uluslararası korumadan faydalanabilir durumda olması mülteci olması ihtimalini artırır. Mülteciler olarak düşünülmemesi için güçlü işaretler olmadıkça grup üyelerinin, mülteci karakteri devam eder.²⁶⁰

---

²⁵⁷ Odman, *Mülteci Hukuku*, s.44

²⁵⁸ George Okoth-Obbo, “Thirty Years On: A Legal Review of the 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee problems in Africa”, *Refugee Survey Quarterly*, 20/1, UNHCR 2001, paragraf 85

²⁵⁹ Bonaventure Rutinwa, “New Issues in Refugee Research, Prima Facie Statüs and Refugee Protection”, Faculty of Law University of Dar es Salaam, October 2002, s.5

²⁶⁰ Ivor J. Jackson, *The Refugee Concept in Group Situations*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1999, s.4

Temelde, her iki okul için cevap verilmeye çalışılan; mülteci hukuku çerçevesinde, ilgili kişilerin statüleri hakkında kararın “prima facie” değerinin veya kanıtının ne olduğu sorusudur. Bu nedenle, iki okulun hangisinin doğruluğuna karar vermek için, hukuktaki büyük detayları ve “prima facie” kavramının mülteci hukuku altındaki rolünü arayıp taramak gereklidir.

Özellikle Afrika ülkelerinde kitlesel sığınma olayları karşısında, varışta mültecilik (prima facie) denilen usul çerçevesinde uygulamalar gerçekleşmektedir.²⁶¹ Burada kişilerin mültecilik statüsü kitlesel olarak yer değiştirmeye neden olan objektif durumları dikkate alınarak belirlenmektedir. Varışta mültecilik statüsünün belirlenmesi, grubu meydana getiren bireylerin uluslararası korumadan faydalanması noktasında bir karine oluşturmaktadır.²⁶² Netice itibariyle varışta mültecilik statüsü hakkında, devlet tarafından bireysel temelde inceleme yapılarak sığınmacı aleyhine karar verilmediği sürece kesin sonuç doğurmaktadır.

Kitlesel sığınma olayları neticesinde varışta mülteci olarak kabul edilen kişilerin, bireysel olarak mültecilik statüsü kabul edilen kişilerle aynı haklara sahip olacağı devletlerce ilan edilmektedir.²⁶³ Varışta mültecilik statüsü, kişilere Sözleşmeciler devletlerde tam mültecilik statüsünden ve Sözleşmenin şartlarındaki temel standartlardan yararlanma hakkı sağlamaktadır.

3.1.1.3. Kitlesel Sığınma Durumlarında Çözüm Yolları

Kitlesel göç durumlarında en iyi çözüm gönüllü geri dönüştür. Elde edile koruma geçici nitelikte olduğundan tercih edilmektedir. Fakat şartlar ve mülteci hakları mültecileri geri göndermeye teşvik etmemektedir. Yerel bütünleşme diğer çözüm yolu olarak kendisini gösterebilmektedir.²⁶⁴

Kitlesel sığınma halinde asıl önemli konu, yük ve sorumluluk paylaşımıdır. Kitlesel sığınma olaylarının ilk zamanlarında uygun materyaller ve gerekli eğitime sahip kişi yardımları hayati bir önem taşır. İlk sığınma ülkesinin artan masraflarını

---

²⁶¹ Durieux ve McAdam, “Non-refoulement Through Time...”, ss.4-24

²⁶² Jackson, *The Refugee Concept in Group Situations*, s.4.

²⁶³ Durieux ve McAdam, “Non-refoulement Through Time...”, s.10

²⁶⁴ <http://www.unhcr.org/3db9636c4.pdf> (09.10.2015)

azaltmaya yardımcı olmak amacıyla diğer devletlerden veya ulusal/uluslararası örgütlerden gelen mali destek, yük ve sorumluluk paylaşımı için önemlidir.²⁶⁵

Kitlesel sığınma durumlarında; sığınma hakkı tanımak veya kalıcı olarak sığınmayı reddetmek, devletler tarafından hala sürdürülen bir tutumdur, ancak bazı istisnai şartlar dışında, örneğin tehlikeli durum veya zulüm söz konusuysa; devletler, sığınmacıları geri çevirme hakkına sahip değildir. Ani gelişen bir duruma karşı koruma ilk sığınma ülkesi sorumluluğundadır. Ancak uluslararası sistemde üçüncü ülkeye yerleşme, yerel entegrasyon veya gönüllü geri dönüş içeriğinde olan uygun çözümler getiren devletler arası anlaşmalara ihtiyaç vardır. Nitekim birçok devlet, mültecilerin statülerinin düzenlenmesi konularından ziyade uluslararası boyutta yükü paylaşmayı vurgulamak için çaba harcamaktadır.

BMMYK Yürütme Komitesi'nin 1979'da aldığı, Sığınacak Bir Ülkeleri Olmayan Mülteciler isimli 15 (XXX) Numaralı Kararı'nın (f) ve (g) bentlerinde yer alan "Sığınmacıların Kitle Halinde Bulundukları Durumlar" başlıklı bölümünde; kitlesel sığınma durumlarında, sığınma arayan kişilere en azından geçici sığınma hakkı verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Fakat coğrafi konumu itibarıyla ya da başka bir nedenle ilgili olarak gerçekleşmiş geniş çaplı mülteci hareketine maruz kalmış devletlerin talebi üzerine, eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi doğrultusunda diğer devletlerden derhal yardım alması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca bu devletlerin bireysel ya da ortak olarak BMMYK Yüksek Komiseri veya diğer uluslararası organlar eliyle gerekli önlemlerin alınması ve ilk sığınma ülkesinin yükünün eşit olarak dağıtılmasının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.²⁶⁶

3.1.1.4. Kitlesel Sığınmanın Güvenlik Açısından Önemi

Uluslararası göçün ve sığınma hukukunun bir parçası olan kitlesel sığınma olgusu; Türkiye gibi jeostratejik açıdan önemli olan devletlerin güvenliklerinde oldukça etkilidir. Devletler, kitlesel olarak ülkelerine sığınan sığınmacılara karşı temkinle yaklaşmakta, isteksiz davranabilmektedir. Sığınmaya ilişkin bu yoğun hareketlilik, belirsizliklerden kaynaklanan tedirginlikleri artırmaktadır. Devletler, bu

---

²⁶⁵ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, ss.372-376

²⁶⁶ BMMYK, Mültecilere Uluslararası Koruma Sağlanmasına İlişkin BMMYK Yürütme Komitesi Kararları, 1998b, s.30

sığınmacıları güvenlik tehdidi olarak görmelerinin yanı sıra ekonomik ve sosyal yönden de problem olarak algılayabilmektedir.²⁶⁷ Özellikle 1990’ların ortalarından bu yana Doğu Avrupa ve Afrika’dan Avrupa ülkelerine olan mülteci akını, belirli bir kesim tarafından “yoksulların işgali”, ”Avrupa’nın saldırıya uğraması” şeklinde değerlendirilmektedir. Bu tanımlamalara “Göçmenler ücretleri düşürür, yerli nüfus arasında işsizliği yükseltir, doğurganlıklarıyla sosyal sistemi çökertir ve ulusal kimliği tehlikeye düşürürler” gibi ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yeni argümanlar da ilave edilmektedir.²⁶⁸ Bunlar, Batı toplumlarında göçmenler, mülteciler ve sığınmacılara karşı önyargılar, korkular ve nefret duygusunun giderek artmasının sonucudur.

3.1.1.5. Sınır Güvenliği ve Kitlese Sığınma Hareketleri

Milyonlarca insan; savaş, iç çatışma, baskıcı rejimler, insan hakları ihlalleri gibi sebeplerle ülkesini terk etmek zorunda kalmaktadır. Meydana gelen kontrolsüz kitlese göç, neticesi itibariyle insanlık tarihine bıraktığı derin izlerin yanı sıra ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenliği de tehdit edebilmektedir.

Özellikle 11 Eylül Saldırıların ardından değişen güvenlik algılamaları nedeniyle, uluslararası göç neticesinde ABD, Kanada, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Hollanda gibi devletlerde sayısı artmaya başlayan mültecilere karşı “ giriş ve yaşama koşullarını zorlaştırıcı ama ülkeden sınır dışı etmeyi kolaylaştırıcı” sert kanunlar içeren önlemler alınmaktadır. Bu şekilde caydırma amaçlı önlemler neticesinde mülteciler ulaşmak istedikleri ülkelere giriş konusunda, zorunlu olarak yasa dışı göç örgütlerinin ağına düşerek bu uğurda paralarını, canlarını kaybedebilmektedir.²⁶⁹ Nihayetinde; kitlese nüfus hareketleri, devletlerin mutlak egemenlik algısı ile insan haklarını koruma sorumluluğu arasında bir gerilim yaratmaktadır.

Türkiye AB mevzuatına uyum sağlamak amacıyla “Türkiye’de Dış Sınırların Korunmasına Yönelik Strateji Belgesi” oluşturmuştur. Buna göre; siyasi otorite tarafından dış sınırların korunmasına dair teşkilatlanmaya gidilmesine karar

²⁶⁷ Weiner, “Security, Stability and International Migration”, ss.91-95

²⁶⁸ M.İnanç Özekmekçi, “Tehdit Sınırını Geçemeyen Göçmen”, *Hayat Sağlık Dergisi*, 2, 2010, s.44

²⁶⁹ Taşkın Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18/1, (Nisan 2014), ss.178-179

verildiğinde; AB müktesebatının gerektirdiği bu teşkilat, İçişleri Bakanlığı bünyesinde “Sınır Emniyeti Genel Müdürlüğü” olarak kurulacaktır. Bu birim kara ve deniz sınırları ile hudut kapılarında; önleyici ve caydırıcı amaçlı olarak kaçakçılık ve yasadışı geçişlerle mücadele faaliyetleri ile hudut kapılarının güvenliği, yolcu giriş-çıkış, pasaport kontrol ve sahteciliğin önlenmesi işlemleri, geri gönderme ve sınır dışı işlemleri, sınırın güvenliği ve fiziki tedbirlerin alınması gibi görevleri yerine getirecektir.

Nitekim TBMM’nin, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Gerektiği Takdirde Sınır Ötesi Harekât ve Müdahalede Bulunmak Üzere Yabancı Ülkelere Gönderilmesi ve Aynı Amaçlara Yönelik Olmak Üzere Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye’de Bulunma, Bu Kuvvetlerin Hükümetin Belirleyeceği Esaslara Göre Kullanılması ile Risk ve Tehditlerin Giderilmesi İçin Her Türlü Tedbirin Alınması ve Bunlara İmkân Sağlayacak Düzenlemelerin Hükümet Tarafından Belirlenecek Esaslara Göre Yapılması için Anayasanın 92.nci Maddesi Uyarınca Hükümete Bir Yıl Süreyle Sizin Verilmesine Dair Kararında, şu ifadelere yer verilmiştir:

*Türkiye’nin güney kara sınırları boyunca ulusal güvenliğimize dönük risk ve tehditler, son dönemde yaşanan gelişmeler neticesinde ciddi biçimde artmıştır. Bugüne kadar Suriye kaynaklı saldırılarda çok sayıda vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. Rejimin şiddet politikası ile terörist unsurların baskısı arasında sıkışan sivil halkın güvenli bir sığınak arayışı çerçevesinde ülkemize yönelme istidadı devam etmektedir. Suriye’deki çatışma ortamının seyrine bağlı olarak göç hareketinin kapsamının genişleyerek kitlesel boyuta ulaşması ihtimal dâhilindedir.*²⁷⁰

Güvenliğin tam anlamıyla mevcut olmadığı ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan kitleler, geldikleri ülkenin güvenlik, ekonomik, sosyal, politik ve çevresel yapılarını olumsuz etkileyebilmektedir. Ekonomik yönden değerlendirildiğinde mülteciler, çoğunlukla gelişmekte olan veya geri kalmış ülkelerin vatandaşlarıdır. Bu insanların gittikleri ülkede yapmaları gerekenlerin başında iş bulmak gelmektedir. Dolayısıyla ülkede iş bulmak isteyenlerin oranı artacağından, iş bulma yönünden zorluklar yaşanacak ve yaşam standartlarının düşmesine sebep olacaktır.

²⁷⁰ https://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar1071.html (06.08.2015)

Mülteciler, uluslararası ilişkilerin aktörü olabilmekte ve bir araç olarak kullanılabilir. Uluslararası göç hareketleri uluslararası ilişkilerde güvenliği farklı düzeylerde etkilemektedir. Örneğin; Göç alan ve transit ülkeler kitle halindeki insan hareketlerini, ekonomik, refah, sosyal düzen, kültürel ve dini değerler ve politik istikrarlarına bir tehdit olarak algılanmaktadırlar. Sınırlar arası hareketlerin ikili ilişkilerdeki tansiyonu ve yükü artırması nedeniyle uluslararası ve bölgesel ilişkilerin dengesi etkilenmektedir. Düzensiz göç akını ve nüfusun hesap edilmeyen yer değişimi göçmen ve sığınmacıların bireysel güvenliği ve değeri üzerinde ciddi etkiler oluşturmakta ve onları uluslararası ilişkilerin ne olacağı ve ne yapacağı bilinmeyen aktörleri haline getirmektedir.²⁷¹

Öte yandan mülteciler, menşei ülke ile kabul eden ülke arasındaki ilişkileri etkileyebilmektedir. Bu etkileme bazen parlamentoya seçilerek, bazen siyasi partiler içerisinde faaliyet göstererek, bazen de sivil toplum kuruluşları yoluyla kendini gösterebilmektedir. Örneğin 1990'lı yıllarda Almanya'nın Türkiye'ye silah ve tank satışı, orada bulunan Kürt grupları tarafından engellenmiştir.²⁷²

Ayrıca mülteci olarak gelen insanların kültürel bağ ve benzerliklerinin yüksek olması, mültecilerin geldikleri ülkeye adaptasyonu kolaylaştırmakta ve sorunları en aza indirmektedir. Örneğin Türkiye yıllarca Bulgaristan'dan gelen Türk kökenli mültecileri kabul etme ve onlara kolaylık sağlama politikasını takip etmiştir.²⁷³ Diğer taraftan mülteciler bazen geldikleri ülke için faydalı da olabilmektedirler. Beyin dolaşımı olarak ifade edilen beyin göçü buna en güzel örnektir. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan sonra baskıcı otoriter rejime sahip Almanya'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan bilim insanları, çeşitli eğitim öğretim kurumlarında görev alarak yeni nesillerin yetişmesine katkıda bulunmuşlardır.²⁷⁴

---

²⁷¹ Oğuzhan Türkoğlu, "Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik", *Uludağ Üniversitesi İİBF*, 30/2 2011, s.112

²⁷² Turgut Göksu, "Göç ve Türkiye'nin Güvenliği", Tülin Günşen İçli ve Fatih Karaosmanoğlu(drl.), *Uluslararası Polislik ve İç Güvenlik*, Ankara: Nobel Yayınları, s. 266

²⁷³ İhsan Dağı, *İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye*, İstanbul: Boyut Kitapları, 2000, s.86

²⁷⁴ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s.52

3.2. Geçici Koruma

Geçici koruma genel itibariyle yoğun sığınma olaylarında acil çözümler üretmek üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. Burada amaç, sığınmacı ve mültecilerin acil olarak güvenli bir ortama erişimlerini sağlamak ve temelde geri gönderilmeme ilkesiyle temel insan haklarını koruma altına alabilmektir. Geçici koruma kavramı, geri gönderilmeme ilkesine netlik kazandırarak kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere belirli haklar sağlamayı hedefleyen pragmatik bir çözüm yoludur.²⁷⁵

Geçici korumanın unsurları, kitlesel sığınmanın olması ve kısa vadede çözüm olmasıdır. Dolayısıyla bu korumaya sebep olan olayların gerçekleşmemesi durumunda normal sığınma prosedürü uygulanabilmektedir.

Geçici korumadan yararlananlara mültecilere tanınan hakların tamamı tanınamayabilir ancak geçici koruma sağlanmış insanlara, insan hakları ilkeleri çerçevesinde ve insani standartlara uygun olarak davranılmalıdır. Geçici koruma kısa ve sınırlı bir süreye dayanmasına rağmen, bu korumadan faydalananlara resmi bir yasal statü, açıkça tanımlanmış oturma hakkı, toplumsal yardımlar sağlanmalıdır.²⁷⁶

3.2.1. AB Hukukunda Kitlesel Sığınma ve Geçici Koruma

1999'da Kosova krizinden sonra yerlerinden edilmiş kişilerin ülkelerine geri dönememesi ve kitlesel sığınma aramak amacıyla AB ülkelerine gelmeleri, AB açısından sığınma ve göç politikalarında önemli sorunlara sebep olmuştur. Bu çerçevede yurdundan ayrılmaya zorlanmış kimselerin kabul edilmesi sonucu meydana gelen külfetin üye ülkeler arasında adil olarak paylaştırılması için gerekli önlemlerin alınması gerekmekte olduğundan Amsterdam Antlaşması ile bu konudaki eksiklerin giderilmesi için bazı düzenlemeler yapılmıştır.²⁷⁷

9 Bölüm ve 34 maddeden oluşan Geçici Koruma Yönergesinin 1.maddesi Yönergenin amacını belirtmektedir. Buna göre; “üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönemeyen yurdundan ayrılmaya zorlanmış kimselere kitlesel

---

²⁷⁵ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.117

²⁷⁶ UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Bir İnsanlık Sorunu*, ss.210-212

²⁷⁷ Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, s.160

sığınma durumunda geçici koruma sağlamak için asgari standartlar oluşturmak ve bu tür yurdundan ayrılmaya zorlanmış kimseleri kabul etmenin doğuracağı sonuçları kabullenmek ve bunlara katlanmak konusunda üye ülkeler arasında sarf edilecek çabada bir denge sağlanmasına katkıda bulunan önlem almak” Yönergenin amacını teşkil etmektedir.

Geçici Koruma Yönergesinin 2.maddesinde “geçici koruma” kavramı tanımlanmaktadır. Buna göre geçici koruma;

“üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönemeyen, yurdundan ayrılmaya zorlanmış kimselerin kitlesel sığınması durumunda, özellikle de sığınma sisteminin bu akınla, etkili işleyişi olumsuz bir şekilde etkilenmeksizin başa çıkabileceğine dair bir riskin bulunması durumunda, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere acil ve geçici koruma sağlanması” olarak tanımlanmaktadır.

Yine Geçici Koruma Yönergesi 2.maddesinin (d) fıkrasında kitlesel sığınmayı; “yurdundan ayrılmaya zorlanmış, özel bir ülke ya da coğrafi alandan gelen çok sayıda kişinin, ulaşmaları ister kendiliğinden ister yardım sonucu olsun örneğin bir tahliye programı aracılığı ile Topluluğa ulaşması” şeklinde tanımlamıştır.

Yönerge aynı zamanda geçici durumun oluşması halinde geçici korumanın oluşması için asgari ölçütleri ve geçici düzenlemeleri ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin yönergeye dair yaptığı yorumda, toplu sığınmadan anlaşılması gerekenin, bireysel sığınma işlemlerinin yapılamayacak kadar çok sayıda sığınma durumunun ortaya çıkması anlaşılmaktadır.

3.3. Türk Hukukunda Sığınma Hakkına Dair Yasal Düzenlemeler

Ülkeler arasında yoğun bir şekilde artan insan hareketleri, göç olgusunu siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla önemli bir politika alanı haline getirmiştir. Türkiye, stratejik, kültürel ve siyasi konumu sebebiyle tarih akışında önemli göç akınlarıyla karşılaşmıştır. Türkiye’nin ekonomik gücü, coğrafi bölgesindeki diğer ülkelere nispeten istikrarlı konumu, kendisini transit ülke konumundan hedef ülke konumuna dönüştürmüştür.

Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılara dair ilk genel düzenleyici belge 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu'dur. Kanun, Türkiye'ye sığınma ve göç hareketleriyle ülkemize gelenlerin ülke içerisinde iskânlarını düzenlemektedir. 2006'da 2510 sayılı Kanunun yerini 5543 sayılı aynı kanuna bırakmıştır. 5543 sayılı İskân Kanunu göçmen, serbest göçmen, iskânlı göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen gibi çeşitli göçmen türlerini tanımlamış olsa da soydaş odaklı düzenlemelerle sınırlı bir yapı öngörmektedir. Dolayısıyla günümüz koşullarında düzenli, düzensiz göç ve uluslararası koruma alanlarını içeren göç kavramlarından uzak kalmıştır. Uluslararası koruma alanına bakıldığında iç hukukumuzda ilk düzenleyici belgenin 1994 yönetmeliği olarak bilinen "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" olduğu görülmektedir.

Bu düzenlemelere ek olarak çeşitli kanunlarda kısmen ve dağınık olarak düzenlemiş göç alanına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerin anayasalarında sığınma hakkına yer verilmesine rağmen Türkiye'de bu alanda ihtiyaç duyulan kanun düzeyindeki mevzuat eksikliği, çoğunlukla idari düzenlemelerle giderilmeye çalışılmıştır.

Ancak göç alanı, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği ve koordinasyon gerektiren, çok boyutlu, Türkiye'nin ekonomik, sosyo-kültürel ve demografik yapısını, kamu düzeni ve güvenliğini derinden ilgilendiren dinamik bir konudur. İnsan hakları temelli, özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas dengeyi koruyarak hayata geçirilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu; Türkiye'de, uluslararası insan hakları standartları çerçevesinde, sığınma hukukunun temelini oluşturmaktadır.

3.3.1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

İnsan haklarının korunması, devletlerin sorumluluğu altındadır. Başta Birleşmiş Milletler Sözleşmesi olmak üzere uluslararası düzenlemelerin yanı sıra ulusal düzenlemelerle de bu hakların tanınması ve korunması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası temel hak ve özgürlüklerin tanındığı ve

korunduğu bir anayasadır. Anayasanın “Temel Haklar ve Ödevler” başlığını taşıyan İkinci Kısımında sığınma hakkı yer almamaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğü girene kadar, Türk hukukunda mülteci statüsünün hangi ölçütler çerçevesinde verileceğine dair ayrı ve kapsamlı bir iç hukuk düzenlemesi bulunmamaktaydı.

Ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Anayasanın 90.maddesi çerçevesinde iç hukukun bir parçası olup kanun hükmündedir. Zira Anayasa’nın 90.maddesinde yer verilen;

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” İfadesi, uluslararası andlaşmaların normlar hiyerarşisindeki yerini, kanunun üstüne taşımaktadır.

3.3.2. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK)

11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Kanunda getirilen düzenlemeler, üç başlık altında sıralanabilir; Yabancıların ülkeye giriş ve ülkeden çıkışları ve ülkede ikametleri, uluslararası koruma, teşkilat.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, yabancılarla ilgili iş ve işlemleri; sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumayı, ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye’ye gelen yabancılara acil olarak sağlanacak geçici korumayı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını kapsar. Bu Kanunun uygulanmasında, Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalar ile özel kanunlardaki hükümler saklıdır.

Yabancılar hukuku alanında Türkiye birçok uluslararası andlaşmaya taraftır. İkamet, seyahat, vize, konsolosluk, çalışma, göç ve iltica gibi konular üzerine yapılan uluslararası andlaşmalar, yabancılar hukuku alanında önemli bir yere sahiptir. Yukarıda madde metninde ifade edildiği gibi YUKK’un düzenlediği bir konu

açısından uluslararası bir andlaşma varsa uygulanacaktır. Nitekim mültecilerle alakalı hükümler içeren 1951 Cenevre Sözleşmesini Türkiye 1961’de onaylamıştır. Dolayısıyla 1951 Cenevre Sözleşmesi YUKK’a nazaran öncelikle uygulanacaktır. Yine YUKK’a göre özel kanun niteliğinde olan 5543 sayılı İskan Kanunu, Türk soyundan ve Türk kültüründen olup da Türkiye’ye yerleşmek için gelen yabancılarla ilgili konularda öncelikle uygulama alanı bulacaktır.

YUKK, yabancılara dair tüm konuları kapsamamaktadır. Yabancılarla ilgili bir takım konularda mevcut özel hükümler göz önünde tutularak bu konular YUKK’un kapsamı dışında bırakılmıştır. Örneğin yabancıların Türkiye’de taşınmaz iktisabı, 2644 sayılı Tapu Kanunu’nun 35.maddesinde düzenlendiğinden YUKK’da bu konuda hüküm yoktur. Yabancıların çalışma izinleri, 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunu ile düzenlenmiştir. Yabancıların çalışma izinleri, Türkiye’de dernek ve vakıf kurması, sermaye yatırımları YUKK’un uygulama alanı dışındadır.

3.3.2.1. YUKK’un Kapsamı ve Bu Kapsama Giren Yabancılar

Bulunduğu ülkenin vatandaşı olmayan kişi olarak tanımlanan yabancı, YUKK’un 3.maddesi (ü)bendinde tanımlanmıştır. Buna göre; yabancı: Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi ifade eder. Yabancı kavramı Türk vatandaşlığı dışında birden fazla devletin vatandaşlığına sahip olanları da kapsamaktadır. Kişinin birden fazla vatandaşlığa sahip olması mümkündür. Birden fazla vatandaşlık durumunda, uygulama ve doktrinde mahalli vatandaşlığın yabancı vatandaşlığa tercih edileceği genellikle kabul edilmektedir. Birden fazla vatandaşlığa sahip olan ve bu vatandaşlıklardan biri Türk vatandaşlığı olanlar, Türkiye’de bulundukları sürece yabancı muamelesi görmezler.²⁷⁸

Vatansızlık *de jure* olabileceği gibi *de facto* da olabilir. *De Jure* vatansızlık, hiç bir devletin vatandaşlığına sahip olmamayı ifade eder. *De facto* vatansızlık durumunda ise, kişi belirli bir devletin vatandaşı olmakla beraber ya siyasi nedenlerden vatandaşı olduğu devlet ona diplomatik koruma sağlamayı reddetmektedir

---

²⁷⁸ Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 2014, ss.36-37

ya da kişi, vatandaşı olduğu devletten koruma talep etmek istememektedir.²⁷⁹ YUKK'un 3.maddesi (ř) fıkrasına göre; vatansız kişi: Hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağılı bulunmayan ve yabancı sayılan kişiyi ifade eder.

Uluslararası toplum, vatansızlık konusuna çözüm getirmek amacıyla, uluslararası araçları harekete geçirme çabasında olmuştur. Zira vatandaşlık ve buna bağılı olarak bir vatandaşın sahip olduğu haklardan yararlanma; istikrara katkı sağılayıcı ve devletlerarası gn engellenmesine yardımcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.²⁸⁰ Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve 1954 de imzalanıp 1960 tarihinde yrrlge giren Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme Türkiye tarafından onaylanmamıştır. Vatansızlara, Türkiye'de bulunan diğerk yabancılarla aynı muamele yapılmaktadır. Ayrıca mütekabiliyet şartı da uygulanmamaktadır. YUUK'un 50-51 maddeleriyle Türk yabacılar hukukunda ilk defa vatansızlara dair özel bir düzenleme yapılmıştır.²⁸¹ YUKK'un 50.maddesine göre vatansızlığın tespiti Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce yapılmaktadır.

Türkiye'nin taraf olduğu Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mültecinin tanımı yapılmıştır. Buna göre;

"1 Ocak 1951 tarihinden önceki olaylar sonucu olarak ve ırk, din, uyrukluk, belli bir toplumsal guruptan olma, siyasal görüşlerinden ötürü gerçek bir zulüm korkusuyla uyruğunda olduğu ülkeden ayrılan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da böyle bir korkudan ötürü istemeyenler ya da uyrukluğ bulunmayan ve daha önce ikamet ettiğı ülkenin dışında bulunup da bu ülkeye geri dönme olanağından yoksun olan ya da dönmek istemeyenler." şeklinde tanımlanmıştır.

1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olma şartı olmadan, doğrudan katılabilecekleri 1967 Protokolü ile 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1(A) 2.bendinde yer alan *1 Ocak 1951 'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve... ve söz konusu olaylar sonucunda* ifadeleri çıkarılmıştır.

---

²⁷⁹ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s.37

²⁸⁰ Aydoğın Asar, *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı Hakları*, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları,2004,s.9

²⁸¹ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, ss.38-39

1951 Cenevre Sözleşmesi ile ilgili olarak Türkiye'nin beyan ettiği ilk konu tarihe ilişkin bir sınırlamadır. Buna göre Türkiye, sadece 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle mülteci statüsü tanıyacaktır. 1967 Protokolü ile zaman kısıtlaması kaldırıldığından ve 1968 tarihinden itibaren zaman kısıtlaması Türkiye açısından ortadan kalkmıştır.

Türkiye'nin beyan ettiği ikinci konu, Cenevre Sözleşmesinin hiçbir hükmünün Türkiye'de Türk vatandaşlarına verilen haklardan daha fazlasını mültecilere verdiği şeklinde yorumlanamaz.

Son beyan ise coğrafi alan/mekân kısıtlamasına ilişkindir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 42.maddesinde, taraf devletlerin, imza, onay veya katılma sırasında 1,3,4,16(1),33,36-46. Maddeleri hariç diğer maddelerine çekince koyabilecekleri ifade edilmiştir. Bu maddeye uygun olarak Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulama alanını coğrafi açıdan sınırlamıştır. Buna göre Türkiye, sadece Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci statüsü tanıyacaktır.

Özellikle Avrupa Birliği olmak üzere birçok batılı devlet Türkiye'nin coğrafi sınırlandırmayı kaldırmasını talep etmektedir. Bu bağlamda Türkiye, "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Eylem Planı'nda coğrafi kısıtlamanın kaldırılabilme şartlarını açıklamıştır. Buna göre;

Türkiye bunu içtenlikle istemektedir. Her zaman yoğun nüfus hareketlerine sahne olan Türkiye" nin tek başına AB" nin aldığına eşit olabilecek iltica, sığınma ve düzensiz göç konularının üstesinden gelmesi beklenmemelidir. Coğrafi durumu nedeniyle Türkiye" ye yönelik olası bir toplu nüfus akınının söz konusu olduğu durumlarda, Türkiye"nin talebi üzerine eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi doğrultusunda diğer devletlerin, özellikle AB üyesi devletlerin, bireysel veya ortak olarak BMMYK veya diğer uluslararası kuruluşlar aracılığı ile gereken önlemleri alarak ilk sığınma ülkesi olan Türkiye'nin yükünün eşit bir biçimde dağıtılması sağlanmalıdır. BMMYK, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasını takiben bir müddet daha külfet paylaşımı çerçevesinde statü verilen mültecilerin yeniden yerleştirme çalışmalarına devam etmelidir. Diğer taraftan BMMYK, entegrasyona tabi tutulacak mültecilerin entegrasyon programına katkıda bulunmalıdır. Bu dağıtım mali yükün paylaşımı ile birlikte ülkelerin milli gelir ve nüfus yoğunluğu gibi parametrelerine

göre mültecilerin/sığınmacıların da paylaşımı şeklinde olmalıdır. Diğer taraftan, Avrupa Birliğini oluşturan ülkeler, iltica ve göç konularında özellikle son dönemlerde sert uygulama ve politikalar oluşturma çabası içinde iken ve henüz ortak bir Avrupa iltica ve göç sistemi gerçekleştirilmemiş ve güvenli üçüncü ülke konusundaki tartışmalar halen sürerken²⁸², buna karşılık Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada özellikle Orta Doğu ve Kafkaslarda olası birtakım karışıklıkların çıkması durumunda, geçmiş dönemlerde olduğu gibi, Türkiye'ye yarım milyonu bulan insan akınının gelebileceği ve sınırlarını zorlayacağı göz önüne alındığında, Türkiye'nin külfet paylaşımı konusunda ileri sürdüğü endişelerin ne kadar geçerli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, Avrupa Birliği üyesi ülkelerinin de bu endişeleri aynı içtenlikle kabul etmelerini ümit etmekte ve somut, inandırıcı yaklaşım ve destek beklemektedir.²⁸³

YUKK'a göre Avrupa devletleri, Avrupa Konseyi üyesi olan devletler ile Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek olan devletleri kapsayacaktır. Dolayısıyla Avrupa Konseyi üyesi olan devletlerin yanı sıra Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen devletlerde meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkından, dininden, vatandaşlığından, belirli bir gruba ait olmasından veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağı için kaçıp Türkiye'ye gelenlere mülteci statüsü tanınacaktır.

Sonuç olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamına giren yabancılar; vatansızlar, mülteciler, şartlı mülteciler, İkincil korumadan yararlanalar, geçici korumadan yararlananlar kişilerdir. Türkiye'de şu anda çok sayıda Pakistan'dan, Afganistan'dan, Somali'den, Eritre'den, İran'dan, Irak'tan ve Arap Baharı'nın etkisiyle Mısır'dan ve ardından da kitlesel olarak Suriye'den gelenler mevcuttur. Avrupa dışından gelenlere uygulanacak olan statü, idari yapıya ve personele ilişkin hükümler YUKK'da belirtilmiştir.

---

²⁸² Zira sığınmacılar, güvenli üçüncü ülke kavramına bağlı temel olarak bazı tehlikelerle karşılaşmaktadır. Kendilerini güvenli üçüncü ülke denilen bir ülkeden bir diğerine gönderilme (ping-pong etkisi veya zincirleme geri gönderme) talebinin esasını incelemeyi bazı devletler reddetmektedir. Bu durum Cenevre Sözleşmesini ihlal etmese de AIHS bakımından problemler oluşturmaktadır."Dolaşım halindeki/yörünge üzerindeki mülteciler" olarak değerlendirilen bu durum Sözleşmenin 3.maddesi bağlamında probleme yol açabilir. Bkz. Ergül, *AIHS ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme...*, ss.173-174

²⁸³ [http://goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) (11.04.2015)

3.3.2.2. YUKK'un Kapsamı ve Bu Kapsama Girmeyen Yabancılar

3.3.2.2.1. Türkiye'de Bulunan Yabancı Askeri Personel

Türkiye'de bulunan yabancı askeri personelin statüsü uluslararası andlaşmalarla düzenlenmiştir. YUKK'un 2.maddesinde Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası andlaşmalar ile özel kanunlardaki hükümler saklı tutulmuştur. Türkiye'de bulunan yabancı askeri personel statüsüne dair Adalet Bakanlığı tarafından bir genelge hazırlanmıştır.²⁸⁴

3.3.2.2.2. Elçilik ve Konsolosluklar

Türkiye'de bulunan elçilik ve konsoloslukların statüsü uluslararası andlaşmalarla düzenlenmiştir. Türkiye, Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Anlaşması²⁸⁵ ve Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesine²⁸⁶ taraftır. Ayrıca Türkiye, birçok devletle konsolosluk antlaşmaları yapmıştır. Adalet Bakanlığı, elçilik ve konsoloslukların statüsüne ilişkin genelge²⁸⁷ hazırlamıştır.

3.3.2.2.3. Göçmenler

Göçmenler, ülkede bulunan tüm yabancıları kapsayan genel bir kavram olmakla beraber Türk hukukunda farklı bir anlam taşımaktadır. Göçmenler 5543 sayılı İskân Kanunu ile düzenlenmiştir. 5543 sayılı Kanun, göçmenlerin ülkeye kabulü noktasında münferit göçmen kabulü ve toplu göçmen kabulü olmak üzere ikili ayırım yapmıştır. Münferit göçmen kabulünü düzenleyen 5.maddeye göre, Türkiye'de yerleşmek isteyen Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunan kimselerden, Türk uyruklu ve Türkiye'deki birinci veya ikinci derecede bir yakını tarafından referans verilen ya da bulundukları ülkedeki konsolosluk temsilciliklerimize bizzat müracaat eden ve Dışişleri, İçişleri Bakanlıkları'nca yapılacak incelemelerden sonra uygun görülerek serbest göçmen vizesi alanlar, Hükümetten hiçbir iskân yardımı istememeleri şartıyla İçişleri Bakanlığı'nca serbest göçmen olarak kabul edilirler.

---

²⁸⁴ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s.53

²⁸⁵ http://www.gib.gov.tr/fileadmin/CifteVergilendirme/Konsolosluk_viyana_anlasma.htm (26.03.2015)

²⁸⁶ http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf (26.03.2015)

²⁸⁷ <http://www.uhdgm.adalet.gov.tr/genelgeler/72.1.pdf> (07.04.2015)

Toplu göçmen kabulü 5543 sayılı Kanun'un 6.maddesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda, yabancı ülkelerle yapılan anlaşmalar gereğince Türkiye'ye gelmek isteyen Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı kimseler, anlaşma hükümlerine göre ve Dışişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca verilecek karar uyarınca İç işleri Bakanlığınca serbest göçmen olarak kabul olunurlar.²⁸⁸

YUKK' un 2.maddesinde özel kanunlar saklı tutulmuştur. Bu maddeye göre 5543 sayılı İskân Kanunu, özel kanun niteliğindedir. Şu halde 5543 sayılı Kanunla düzenlenen göçmenlere öncelikle bu kanun uygulanacaktır.

3.3.2.2.4. Mavi Kart Sahipleri

Türk vatandaşı olup da izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanlara daha önceki adıyla “Pembe kart” sonraki adıyla “Mavi Kart” verilmektedir. Mavi kart sahibi kişilerin, seçme ve seçilme, muaf olarak araç ya da ev eşyası ithal etme hakları ile askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü yoktur. Fakat mavi kart sahipleri, Türkiye'ye izin almadan girerler; Türkiye'de kalış süreleri ne olursa olsun ikamet tezkeresi almak zorunda değildir.²⁸⁹

3.3.2.2.5. KKTC Vatandaşları

YUKK'un 2.maddesinde Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası andlaşmalar ile özel kanunlardaki hükümler saklı tutulduğundan YUKK'da mevcut hükümlerin önemli bir kısmı KKTC vatandaşlarına uygulanmayacaktır. Türkiye ve KKTC arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşmaya istinaden KKTC vatandaşlarının ikamet izni alma zorunluluğu yoktur. Fakat talep etmeleri durumunda öğrenim ve oturma amaçlı olarak pasaport sürelerine bakılmaksızın 5 yıl süreli ikamet tezkeresi düzenlenmektedir.²⁹⁰

1951 Cenevre Sözleşmesi 1(E) maddesi; Bu sözleşme, ikamet ettiği ülkenin yetkili makamları tarafından, bu ülkenin yurttaşlarının hak ve yükümlülüklerine sahip sayılan bir kimseye uygulanmaz. Şeklinde ifade edilmektedir. Bu kapsamda

---

²⁸⁸ Necla Öztürk Yılmaz, “5543 Sayılı İskan Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 68,2007,ss.255-256

²⁸⁹ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s.62

²⁹⁰ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s.62

KKTC vatandaşları fiili olarak vatansız olduklarından uluslararası hukuk bakımından herhangi bir devletin koruması altında değillerdir. KKTC vatandaşlarına pasaport verme ve diplomatik koruma sağlama Türkiye Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirildiğinden, KKTC vatandaşlarının YUKK dışında tutulduğu söylenebilir.

3.3.2.3. YUKK’da Yer Alan Temel İlkeler

6458 YUKK’da kullanılan ifade “uluslararası koruma” olmasına rağmen, Uluslararası korumanın en önemli ayağını oluşturan ve Türkiye’nin taraf olduğu Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesine bakıldığında, o dönemde uluslararası koruma diye bir kavram olmadığından sadece mülteci kavramı olduğundan “mülteci” kavramı kullanılmıştır.²⁹¹

YUKK’dan önce sığınma amacıyla Avrupa’dan gelenlere “mülteci”, Avrupa dışında başka ülkeden gelenlere, 1994 Yönetmeliği kapsamında “sığınmacı” denilmekteydi. Ancak “sığınmacı” kavramını YUKK oradan kaldırmış yerine “şartlı mülteci” kavramını koymuştur.

YUKK’un 62.maddesine göre;

Şartlı mülteci, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.

“Mülteci” ile “şartlı mülteci” arasında üç fark vardır. Bunlardan birincisi, mülteci statüsü Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle tanımlanırken, şartlı mülteci statüsü, Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle tanınmaktadır. İkincisi, şartlı mülteci statüsü elde edenler güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilirler.

---

²⁹¹ Nuray Ekşi, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Düzenlenen Uluslararası Koruma Türleri”, *Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu’nun Değerlendirilmesi Sempozyumu*, İstanbul:19 Mayıs 2014, s.45

Sonuncusu ise şartlı mülteci statüsü anlara, üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmaları için geçici ikamet izni verilir.

YUKK 61.maddesiyle “mülteci”,62.maddesiyle de “şartlı mülteci” statüleri tanımlanmıştır. Bu noktada uluslararası koruma talep edenleri ülkeye ayırarak “mülteci” ve “şartlı mülteci” olarak nitelendiren Türkiye’nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14.maddesi ile güvence altına alınan ayırım yasağını ihlal ettiği söylemek mümkün değildir. Nitekim AİHM’ne konuyla ilgili daha önceden üç dava gelmiştir. Bu davaları İran’dan gelen, Türkiye’den uluslararası koruma talep eden, bu talepleri reddedilen ve dolayısıyla sınır dışı edilen kişiler açmıştır. AİHM’e göre Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nden kaynaklı hakkını kullanmakta ve uluslararası andlaşmadan doğan hakkı kapsamında Avrupa’dan gelenlere mülteci, Avrupa dışından gelenlere ise şartı mülteci statüsü vermektedir. Dolayısıyla bu ayırım Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14.maddesine aykırı değildir.

Diğer koruma ise 63.maddede düzenlenen “ikincil koruma”²⁹² şeklinde ifade edilen korumadır. Buna göre;

Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilmeyen, ancak menşei ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

*a)Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,*²⁹³

b)İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak,

olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

Kanun metninde geçen “yabancı ya da vatansız kişiye” ifadesi önemlidir. Türkiye, bulunduğu coğrafyanın genel durumunu göz önünde tutarak a,b ve c

²⁹² “Bu kavram, Sözleşme mültecisi olarak nitelendirilmemesine rağmen, uluslararası korumaya gereksinimi olduğu kabul edilen kişiler açısından bir çeşit ‘güvenlik ağı’ olarak nitelendirilmektedir.”Bkz. Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*,s.108

²⁹³Türkiye mevzuatından ölüm cezasını kaldırmış ve ölüm cezasının savaş halleri dışında kaldırılmasına ilişkin 6 ve her durumda kaldırılmasına ilişkin 13 nolu Protokolleri onaylamıştır. Dolayısıyla ölüm cezası riski olan bir ülkeye uzaklaştırma gerçek bir risk halinde ise Türkiye açısından AİHS’nin ek 6 ve 13 nolu Protokollerin ihlali söz konusu olacaktır.

bentlerinde yer verilen sebeplerden kaynaklı, kitlesel bir çekim merkezi haline dönüşmek istememektedir.

Bireysel bazda düşünüldüğünde ise AİHM, AİHS'ne taraf bir devletin bir kişiyi işkence veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da cezaya maruz kalması tehlikesi olduğuna inanmak için esaslı sebepler bulunun bir başka devlete bilerek teslim etmesini, Sözleşmenin Başlangıç bölümünde ifade edilen siyasi gelenekler, idealler, özgürlük ve hukukun üstünlüğü ortak mirası şeklindeki unsurlarla bağdaştırmanın mümkün olmadığını Soering/Birleşik Krallık kararında teyit etmiştir.²⁹⁴

Başka bir görüşe göre ikincil korumayı kabul eden Türkiye'nin bu kararı radikal bir karardır. Nitekim ikincil koruma sağlamak için gerekli şartların yerine gelmesi neticesinde, ilgili maddenin kapsamının da geniş olduğu göz önüne alındığında, Türkiye'de bulunan hiçbir yabancıyı Türkiye'den göndermek mümkün değildir.²⁹⁵ Buradan hareketle ikincil koruma uygulamasının daha belirgin olması için çıkarılacak bir yönetmelik konuya ışık tutması bakımından önemlidir.

Mülteci ve ikincil korumadan yararlananlar arasındaki fark zulümlerin(mülteciler için) veya ihlallerin(ikincil korumadan faydalananlar için) ağırlığına dayalı değildir. İkincil koruma nedenleri arasında yer alan ölüm cezası ya da infazından daha ağır ihlal olmaz. Fakat ikincil koruma mülteci statüsüne kıyasla daha zayıf bir koruma sağlamaktadır. Koruma ihtiyacı açısından ise her iki grubun da korumaya ihtiyacı vardır. Sadece hukuki dayanaklar farklıdır: mülteci statüsü için Cenevre Sözleşmesi iken ikincil koruma için AİHS'nin 3.maddesidir.²⁹⁶

Mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, tamamıyla "bireysel" başvuruları esas almaktadır. Kitlesel başvurularda mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma uygulama alanı bulunmamaktadır. Dolayısıyla Suriyeliler ikincil koruma tanımına girseler bile kitlesel olarak geldikleri için onlara ikincil koruma sağlanmaz. Kitlesel olarak sığınma gerçekleştiğinde sağlanacak olan korumanın adı "geçici koruma" dır.

---

²⁹⁴ Ergül, *AİHS ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme...*, s.125

²⁹⁵ Ekşi, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Düzenlenen Uluslararası Koruma Türleri", s.45

²⁹⁶ Ergül, *AİHS ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme...*, s.266

Geçici koruma 91.maddede şu şekilde ifade edilmiştir:

1)Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

2)Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

AIHS'in 3.maddesine ek olarak birçok uluslararası anlaşmada da yer alan geri göndermeme(non-refoulement), YUKK'da temel ilke olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda YUKK'un 4.maddesine göre; Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.

YUKK'da non-refoulement ilkesinin, temel bir ilke olarak kabul edilmesinin yanında, uluslararası koruma dair hükümler arasında da bu ilkeye yer verilmiştir.

Nitekim YUKK 63. Maddesi bu yöndedir. Buna göre;

Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir. Şeklinde düzenlenmiştir.

YUKK'un 51/1-c maddesinde vatansızlar ve 88/1 maddesinde ise uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler, karşılıklılık şartından muaftır. Dolayısıyla karşılıklılık ilkesinden muaf olma durumu yalnızca vatansızlara ve uluslararası koruma statüsü elde edenlere tanınmıştır. Uluslararası koruma statüsü elde edebilmek için başvuranlara, henüz statü verilmediğinden karşılıklılık şartı uygulanmaya devam edecektir.

Yine YUKK'un 88/2 maddesine göre, uluslararası koruma başvuru sahibine, başvurusu reddedilen ya da uluslararası koruma statüsü sahibi kişilere sağlanan haklar ve imkânlar, Türk vatandaşlarına sağlanan haklardan ve imkânlardan fazla olacak şekilde yorumlanamaz.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Türk yabancılar hukukuna getirilen başlıca yenilikler genel hatlarıyla incelendiğinde;²⁹⁷ AIHS'in 3.maddesi ve 1951 Cenevre Sözleşmesinin 33.maddesi olmak üzere Türkiye'nin taraf olduğu bazı uluslararası andlaşmalarda yer alan geri gönderme yasağı, temel ilke olarak kabul edilmiştir. Sığınmacı kavramı yerine, Avrupa dışından gelen ve uluslararası koruma talep eden yabancılar için "şartlı mülteci" kavramı kullanılmıştır. *Geçici koruma*, *ikincil koruma* ve *uluslararası koruma* müesseseleri kabul edilmiştir. Vatansızlara dair özel düzenleme yapılmıştır. Sınırdışı edilecek yabancıların idari gözetimine dair esaslar düzenlenmiştir. İdari gözetim kararına karşı kanun yoluna başvuru, avukatla temsil edilme, maddi durumu iyi olmayan yabancılar adli yardımın yapılması kabul edilmiştir. Ayrıca uluslararası korumadan yararlanacaklar için hızlandırılmış prosedür öngörülmüştür. Ekonomik ve mali imkânlar ölçüsündeki yabancılarla uluslararası koruma başvurusu yapan veya koruma statüsü alan kişilerin toplumla entegrasyonuna ilişkin esaslar belirlenmiştir. İnsan ticareti mağdurların ikamet izinleri ve ikamet süreleri özel olarak düzenlenmiştir. Göç ve iltica alanına ilişkin işlemlerin sivil personel tarafından gerçekleştirilmesi için Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş; Müdürlüğün merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatı oluşturulmuştur. Şartlı mültecilerin, önceki adıyla sığınmacıların, güvenli üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri esastır. Ayrıca YUKK'un 74.maddesine göre, güvenli üçüncü ülkeden gelenlerin yaptıkları uluslararası koruma başvuruları kabul edilmeyecektir. Gerek şartlı mültecilere koruma statüsü verildikten sonra BMMYK tarafından güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri gerekse güvenli üçüncü ülkeden gelenlerin uluslararası koruma talep edememeleri sebebiyle "*güvenli üçüncü ülke*" kavramının açıklığa kavuşturulması önem taşımaktadır. Bu öneminden dolayı YUKK'un 74.maddesine, bir ülkenin güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan şartlar sıralanmıştır.

---

²⁹⁷ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, ss.64-66

3.4. Türkiye’ye Kitlesele Göç Akınları

3.4.1. Türk Hukuk Tarihinde Kitlesele Sığınma Hareketleri

Türkiye; Osmanlı’nın dağılma ve çökme, Cumhuriyet’in ise kurulma ve yükselme süreçlerine paralel olarak iki yüzyılı aşan bir süreyle çevre bölgelerden “kitlesele” göçlerin hedefi olmuştur. Özellikle Balkanlar’ın Anadolu’dan Türkmen gruplarının gelerek yerleştiği topraklar olduğu göz önüne alındığında; bu göçleri, hareketlilik tipi bakımından kısmen de olsa “vatana dönüş” veya “dönüş göçü” olarak nitelemek mümkündür.²⁹⁸

Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu bir İslam Devleti olması nedeniyle İslam dini geleneğinde yer alan sığınma ve göç olgusunu benimsemiş ve uygulamıştır. Nitekim İslam dini ve geleneğinde sığınma ve göçün önemli bir yeri vardır. Hz.Muhammed, İslamiyeti yaymaya başladığında, Kureyşlilerin kendisine ve inanlara büyük eziyet ve baskılarıyla karşılaşması nedeniyle bazı Müslümanlar Hz.Muhammed’in izniyle Habeşistan’a gitmek zorunda kalmışlar, sonrasında kendisi ve beraberinde olan diğer inananlar 15 Temmuz 622’de Medine’ye göç etmişlerdir. Böylece, Medine Hz.Muhammed’in ve yanında bulunanların sığınmasını garanti altına alan şehir olmuş göç tarihi ise Müslümanlar için takvimin başlangıcı kabul edilmiştir. Sığınanlara yardım ve konukseverlikle ilgili olarak Kuran-ı Kerim’de pek çok ayet bulunmaktadır.²⁹⁹ Ayrıca İslam geleneğinde bugün mülteci hukukunun temel ilkesi olan geri göndermeme “non-refoulement” ilkesinin ilk uygulamaları görülmektedir.³⁰⁰

3.4.1.1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Kitlesele Sığınmalara Örnekler

Osmanlıların 1299’da bağımsızlığını ilan etmesinden sonra ilk kez Moğol İstilasından kaçan Müslümanlar, Osmanlı Beyliği’ne sığınmışlardır. İstanbul’un

---

²⁹⁸ Halim Çavuşoğlu, “Yugoslavya-Makedonya’dan Türkiye’ye 1952-67 Kitlesele Göçü ve Bursa’daki Göçmen Kesimi”, *Karadeniz Araştırmaları, Karam Araştırma ve Yayıncılık*, 3/10,2006,,s.108

²⁹⁹ Örneğin Enfal Suresi’nde; Onlar ki inandılar, hicret ettiler Allah yolunda mallarıyla,canlarıyla savaştılar ve onlar ki yurtlarına göçenleri barındırdılar ve yardım ettiler; işte onlar birbirinin velisi dostu ve koruyucusudur.”,”Onlar ki inandılar hicret ettiler,Allah yolunda savaştılar;onlar ki göç edip gelen müminleri barındırdılar ve onlara yardım ettiler, işte gerçek müminler onlardır. Onlar için bağış ve bol rızık vardır.”,”Onlar ki sonradan inandılar hicret ettiler, sizinle beraber savaştılar,işte onlar da sizdendi...” Süleyman Ateş, Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali,Ankara:Hayat Yayıncılık,2012,ss.184-185

³⁰⁰ Odman, *Mülteci Hukuku*,ss.12-13

fethiyle Osmanlı İmparatorluğu büyük bir güç haline gelmiş, bu durum bazı kurumların oluşumunu beraberinde getirmiştir. Osmanlı tebaası olarak yaşayan gayri Müslümlerin sosyal statüsü ve hukuklarının belirli bir düzene kavuşturulması gerekliliği ortaya çıkmış, Piskopos ve metropolitlere yargı imtiyazından faydalanma hakkı verilmiştir. Her türlü dini ibadetin serbestçe yerine getirilebileceği, hiç kimsenin ve kurumun Ortodoksları rahatsız etmeyeceğinin karara bağlanmasıyla, Rumlar, Sırlar, Romenler, Bulgarlar ve bazı Arnavutlardan oluşan Ortodokslar, Katolik Kilisesi'nin baskısından, Osmanlı İmparatorluğuna sığınmışlardır.³⁰¹

Yine, Poltava Savaşında Ruslara yenilerek Osmanlı'ya sığınan İsveç Kralı 12.Karl olayı ilginç bir sığınma olayıdır. Uzunca bir süre Osmanlı topraklarında kalması sebebiyle "Demirbaş Şarl" lakabıyla anılan sığınmacıyı Osmanlılar iade etmeyince Rusya, Osmanlı'ya savaş ilan etmiş ve 1711'de yapılan Prut Antlaşmasında İsveç Kralının ülkesine dönebilmesi ve Rusların engel olmaması özel bir madde ile garanti altına alınmıştır.³⁰²

Osmanlı İmparatorluğu döneminde din ve ırk ayrımı yapılmaksızın gelenlere hoşgörüyle yaklaşıldığı bilim adamları tarafından ifade edilmektedir. Bu dönemde bir çok kitlesel ve bireysel sığınma hareketlerinin öne çıktığı belirtilmektedir.³⁰³

3.4.1.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Kitlesel Sığınmalara Örnekler

İkinci Dünya Savaşında Hitlerin zulmüne uğrayan binlerce Alman Türkiye'ye sığınmıştır. Hitler döneminde ırkından, siyasi düşüncelerinden sebeple, ayrımcılığa uğrayan ve hayatları tehlikeye giren Yahudi kökenli veya farklı siyasi düşünceye sahip Almanlar, 1933'ten itibaren bilim adamı, mimar vb. meslek sahibinin içinde olduğu topluluk, kitlesel olarak Türkiye'ye sığınmıştır. Alman mültecilerin çoğu üniversitede önemli görevlere yerleştirildiler. Türkiye'ye sığınan Alman mültecinin üçte ikisi İkinci Dünya Savaşından sonra Amerika ve İngiltere'ye yerleşmiş, bir bölümü Almanya'ya geri dönmüş, 28 Alman da Türkiye'de vatandaşlık almıştır.³⁰⁴

---

³⁰¹ Stanford J. Shaw, *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, New York:MacMillian Yayınları,1991,ss.33-34

³⁰² <http://www.hyd.org.tr/multecielkitabi/kitap5.asp?idm=mands> (14.08.2015)

³⁰³ Ayrıntılı bilgi için; http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 (17.08.2015)

³⁰⁴ <http://arsiv.ntv.com.tr/news/380836.asp> (14.08.2015)

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle beraber sınırları yeniden oluşturulan ulus devletlerin homojen nüfus oluşturmaya yönelik politikaları zorunlu insan hareketliliğine sebep olmuştur. Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla iki kutuplu uluslararası sistemde mücadeleler farklı bir nitelik göstermeye başlamıştır. Örneğin Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesinin ardından birçok Afganlı ülkelerinden kaçmak zorunda kalmıştır. 1980'den sonra Afganistan'dan kaçan yaklaşık beş bin mülteci Türkiye'ye sığınmıştır.

İran'da devrimden sonra Humeyni'nin iktidara gelmesiyle ülkelerini terk eden bir buçuk milyon civarında İranlı, kitleler halinde Türkiye'nin Doğu sınırlarını aşmıştır. Bu sığınmacılar içerisinde, Kürtler, Yahudiler ve Bahailer de yer almıştır. Bu kişilerden, ulusal güvenlik ve kamu düzeni bakımından sakıncalı olmayanların, Türkiye'ye ikametlerine izin verilmiştir. Bu izin, başlarda geçici olarak düşünülmüş ancak uygulamada sürekli hale dönüşmüştür. Günümüzde halen bir kısım İranlı Türkiye'de yaşamaktadır. Diğer bir kısmı ise BMMYK aracılığı ile üçüncü güvenli ülkeye gitmiştir. Türkiye'nin karşılaştığı diğer önemli göç hareketi de 1989'da Bulgar yetkililerin Türk soyundan gelenleri sınır dışı etmeye başlamasıyla yaklaşık 311 bin kişi Türkiye'ye sığınmıştır. Bu sığınmacılar öncelikle Edirne ve Kırklareli çadır kentlerine yerleştirilmiş, sonrasında Türkiye'nin bazı yerlerinde yerleşik akrabalarının yanlarına gitmelerine izin verilmiştir³⁰⁵

Ülkemize yönelik kitlesel göç hareketleri Cumhuriyet'in kuruluş süreci ve sonrasında da devam etmiştir. Bu hareketlerin en somut örnekleri şu şekilde özetlenebilir.³⁰⁶

1922-1938 Yunanistan'dan 384 bin, 1923-1945 Balkanlar'dan 800 bin, 1933-1945 Almanya'dan 800, 1988 'de Irak'tan 51.542, 1989'da Bulgaristan'dan 345 bin, 1991'de Körfez Savaşından sonra Irak'tan 467.489, 1992-1998 Bosna'dan 20 bin, 1999'da Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişinin ve Nisan 2011'den beri sayıları sürekli artan Suriye'den kaçan kişilerin Türkiye'ye gelişi.

---

³⁰⁵ Kemal Kirişçi, "UNHCR and Turkey: Cooperating for Improved Implementation of the 1951 Convention Relating to Status of Refugees", *International Journal Refugee Law*, 13, 2001, ss. 71-98

³⁰⁶ http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 (17.08.2015)

3.4.1.2.1. Suriye’den Gelen Kitlesel Göç Akımları

Tunuslu genç Muhammed Buazizi’nin 17 Aralık 2010’da kendisini yakmasıyla Arap Baharı’ nın fitili ateşlenmiştir. Tunus’da başlayan Mısır, Libya ve diğer arap ülkelerine sıçrayan “Arap Baharı” olarak tanımlanan kitlesel gösteriler, uluslararası alanda yakından takip edildi. Çok bilinmeyenli bu denklemin uluslararası ortamda yarattığı tartışmaların rengi büyük oran dış politika meselesi olarak görüldü. Ta ki Suriye’de ayaklanmalar çatışmaya dönüşünceye kadar. Arap Baharı’nın Suriye yansımaları Esed rejiminin sert müdahaleleriyle insani bir krize dönüştü.³⁰⁷

Mart 2011’de Suriye’de başlayan olaylar nedeniyle Suriye içinde çok ciddi sayıda insan yer değiştirmiş, Suriye’ye komşu ülkelerde de ciddi problemlere yol açmıştır.³⁰⁸ Mülteci kamplarında yaşayanların en temel sorunu; geçirdikleri travma sonucunda normal yaşama dönebilme yeteneklerinin körelmesi hatta normal yaşama dönebilecekleri umudunu yitirmeleridir. Bu durum sorunun vahametini gözler önüne sermektedir.

3.4.1.2.1.1. Türkiye’deki Suriyelilerin Genel Durumu

İç karışıklıklar başlamadan önce 20 milyon civarında bir nüfusa sahip olan Suriye’de bugün ortalama 12,2 milyon kişi, acil insani yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bu süreçte yaklaşık 7.65 milyon Suriyeli evini terk etmek zorunda kalmış, 3 milyonu aşkın Suriyeli de kurtuluşu komşu ülkelere sığınmakta bulmuşlardır. Türkiye, uyguladığı “Açık Kapı Politikası” çerçevesinde giriş yapan hiçbir Suriyeliyi geri göndermemiş, onlara “Geçici Koruma Statüsü” vermiştir.

Türkiye, Suriye’deki olaylardan siyasi, toplumsal ve ekonomik yönden etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye’deki Suriyelilerin sorunlarına veya ihtiyaçlarına dair çalışmalar temel olarak Başbakanlık Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) tarafından yürütülmektedir. AFAD, bu çalışmalarını Dışişleri Bakanlığı ve yerel mülki amirliklerle beraber gerçekleştirmektedir. Bu nedenle

---

³⁰⁷ Mehmet Güçer, Sema Karaca ve Osman Bahadır Dinçer, “Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı; Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması”, *USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 2013,s.7

³⁰⁸ Seyfi Kılıç, “Suriyeli Sığınmacılar ve Sınır İllerindeki Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz*, 6/61, 2014,s.46

Türkiye'deki Suriyelilerin sayısına ilişkin resmi veriler AFAD tarafından yayınlanmaktadır.³⁰⁹

Öte yandan İçişleri Bakanlığı'nın ilgili kurumlara 22 Nisan 2015 tarihli yazısı ile Geçici koruma sağlanan Suriyeli yabancılara yönelik, kişisel verileri toplamayı da içeren saha çalışmaları İçişleri Bakanlığının iznine bağlanmıştır.³¹⁰ Buna göre; "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde ülkemizden uluslararası koruma talebinde bulunan yabancıların iş ve işlemlerinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütüldüğü, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında iltica iş ve işlemlerinde gizlilik ilkesi çerçevesinde başvuru sahibinin uluslararası koruma talebinde bulunmuş olduğu bilgisi de dâhil olmak üzere, kişisel verilerin veya, başvuru sahipleri ile ilgili diğer bilgilerinin menşe ülke yetkilileri ve 3. şahıslarla paylaşılmasının mevzuata aykırı olduğu, bu mevzuat hükümlerine rağmen bazı yabancı ülke temsilcilerinin, üniversitelerin/ akademisyenlerin, uluslararası kuruluşların, ulusal/uluslararası sivil toplum kuruluşlarının, bakanlıklarının bilgisi ve onayı olmadan uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancılar ile ilgili yönetmelik kapsamında geçici koruma sağlanan Suriyeli yabancılara yönelik kişisel verileri toplamayı da içeren, saha çalışmaları yaptıkları, bu kapsamda bilgi topladıkları ve arşiv oluşturdukları konularında duyurular alındığı, yabancı ülke temsilcilikleri, üniversiteler/akademisyenler, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ile, sivil toplum kuruluşları tarafından uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancılar ile geçici koruma sağlanan Suriyelilere yönelik bu tür çalışmalara Bakanlıklarının onayı olmadan izin verilmemesi gerektiği, İçişleri Bakanlığı'nın ilgili yazısı ile bildirilmiştir."

Geçici koruma statüsünün verilmesi sürecinde kişilerin bilgilerinin gizli tutulması insani nedenler ve yasal yükümlülükler açısından önemlidir. Zira sığınma hukukunun doğası gereği zulümden kaçan başvuranların menşei ülke tarafından bilinmesi ciddi zararların doğmasına sebep olabilir. Diğer taraftan geçici koruma statüsü verilenlerin dini, siyasi tercihi gibi kişisel bilgilerinin kabul eden ülke

---

³⁰⁹ Oytun Orhan, *Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler*, ORSAM Rapor No:189, 2014, s.9

³¹⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/29098215.asp> (02.10.2015)

vatandaşları tarafından bilinmesi bu kişilerin güvenliğini tehdit eden bir unsur haline dönüşmesi mümkündür. AB ortak sığınma düzenlemeleri, kişisel bilgilerin güvenliğini öngören hükümler içermektedir. Geçici koruma statüsünde de kişisel bilgilerin esas olduğu vurgulanmıştır.

Mart 2011’de Suriye’de başlayan olayların üzerinden dört yıl geçmiştir. Suriye’de yaşanan gelişmelerin diğer Ortadoğu ülkelerine göre daha derinlikli olması, genel itibariyle Soğuk Savaşın yeni bir görünüm almasıyla açıklanabilir. Küresel güçlerin çıkar çatışmalarının beslediği Suriye krizi başta komşu ülkeler olmak üzere diğer bölgeleri de etkilemektedir.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Temsilcisi António Guterres’in 26 Şubat 2015 tarihinde yaptığı bir açıklamaya göre Türkiye, bugün dünyada en fazla sığınmacıyı barındıran ülke konumundadır. Dünya tarihi açısından derin izler bırakan Suriye krizinin yansımaları çeşitli yönleriyle gelecek kuşaklara aktarılacak insani bir krizdir. Geçici koruma statüsü ile kısa süreli bir çözüm olarak düşünülen bu durum gün geçtikçe Türk halkının Suriyelilere olan yaklaşımını etkilemektedir. Nitekim Suriyeliler toplum için bir tehdit olarak algılanmakta özellikle Suriyelilerin kamp dışında bulunmalarından rahatsız olunmaktadır. Ekonomik, sosyal, sağlık ve eğitim gibi nedenlerle Türkiye’deki Suriyeliler konusu, bugünün konusu olmayı aşmış olduğundan daha nitelikli ve kalıcı çözümler üretmek gereklidir. Zira bir görüşe göre Türkiye’de kayıtlı olarak bulunun 1,8 milyon Suriyeliden Suriye’de durum normale dönse bile en az 1,2 milyonunun kalıcı olacağı tahmin edilmektedir.³¹¹ Bu görüşe katılmakla beraber böyle bir yaklaşımın ülkede yabancı düşmanlığı gibi, ötekileştirme yoluyla bir kimlik krizine yol açabileceği de unutulmamalıdır.

Türkiye geçen dört yıl içerisinde 2 milyonu aşkın Suriye ve Iraklıyı misafir etmiştir. Bugüne kadar yapılan harcamaların 7,5 milyar doları geçtiği bu rakamın sadece 417 milyon dolarının diğer ülkelerin yapılmış olduğu ifade edilmektedir.³¹²

---

³¹¹ M. Murat Erdoğan, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiyedeki-suriyeliler> (02.10.2015)

³¹² <http://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/tbmm/> (Erişim 02.10.2015)

SONUÇ

Günümüzün uluslararası gündeminin merkezinde olan en önemli konu başlıklarından birisi de kitlesel sığınma hareketlerine dönüşen uluslararası göçtür. Bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına doğru hareketi olarak tanımlanan göç olgusu çok yönlü bir kavramdır. Sığınma hukukunun konusunu oluşturan yer değiştirmeler, bu göç olgusunun en problemli yönünü teşkil eden zorunlu göç başlığı altında değerlendirilmektedir.

Zorunlu göçü tetikleyen etkenlerin tam olarak anlaşılmaması, sığınma olgusunun sadece sonuçlardan yola çıkılarak yapılan değerlendirilmelerle varılan sonuçların eksik kalmasına yol açacaktır. Bu çerçevede göç süreçlerini ortaya çıkaran nedenleri ve bunları açıklayan teorileri etraflıca düşünmek, pratikteki yansımalarını da göz önüne almak gereklidir. Örneğin itme-çekme(push-pull) teorisine göre insanları bulundukları yerden göç etmeye iten; düşük yaşam standartları, siyasi baskılar gibi birçok faktörün yanında; hedef ülkedeki, emeğe talep, siyasal özgürlük, ekonomik fırsatlar gibi çekici faktörler de bulunmaktadır. Kitlesel sığınma durumlarında insanlar zorunlu olarak göç ettiklerinden çekici faktörler ön planda değildir. Tek amaç güvenli bir yere ulaşma isteğidir. Kanımızca bu teori sadece kitlesel sığınma olaylarının çıkışını açıklayabilmektedir. Zira toplu gruplar halinde gelen insanlar için çekici faktörler zaman içinde ön plana gelebilmektedir. Türkiye’de bulunan geçici koruma statüsündeki birçok insanın yaya olarak veya kaçak yollardan Türkiye’den Avrupa’ya ulaşma isteği bu şekilde görülebilir. Göçü bir süreç olarak açıklamaya çalışan ağ teorisi(network theory) ise göç alan ve göç veren ülkelerde, hedef ülkeye ulaşmış olanlarla, bu ülkeye ulaşmak isteyenler arasındaki arkadaşlık, akrabalık, komşuluk ve aynı etnik köken temeline bağlı olarak kurulan ilişkilerin ortaya çıkardığı sosyal ağlar üzerine kurulmuştur. Kitlesel sığınma olaylarının başlangıç aşamasında sosyal ağların etkisi sınırlıdır. Ancak yukarıda ifade

edilen çekici faktörlerin zamanla ön plana çıkmasıyla, güvenli ülkeden başka bir ülkeye öncü olarak az sayıda kişi giderek sonrakiler için çeşitli ilişkiler ağı yoluyla bir köprü oluşturulmaktadır. Kitlesel sığınma neticesinde ortaya çıkan belirsizlik uzun sürdükçe ve derinleştikçe bu sosyal ağlar daha karmaşık bir hal almakta; göçmen kaçakçılığı, insan ticareti gibi suçlara zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla temelde güvenli bir yere ulaşma amacıyla gerçekleşen kitlesel sığınma süreci insan hakları çerçevesinde düşünüldüğünde kaotik bir görünüme dönüşmektedir. Küreselleşme ve artan iletişim teknolojileri gibi nedenler de bu duruma katkı sağlamıştır yoksa kitlesel sığınma yeni bir olgu değildir.

İlk topluluklarda toplum hayatını düzenleyen sosyal düzen kurallarından, din kuralları içerisinde yer alan sığınma olgusu, daimi elçiliklerin kurulmasıyla beraber diplomatik sığınma olarak dönüşüme uğramıştır. Diplomatik sığınma; bir devletin ülkesi dışında, başka bir devletin ülkesinde bulunan diplomatik misyon binalarına veya savaş gemilerine sığınma sağlanmasını ifade eder. Diplomatik sığınmaya dair, uluslararası hukuk teamülü olmadığından bu durum, konsolosluk ilişkilerini düzenleyen uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınması gereken bir konudur. Bunlar 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi ve 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri hakkında Viyana Sözleşmesidir. Diplomatik sığınma konusuna ilişkin 1950 Sığınma Hakkı Davasında Uluslararası Adalet Divanının verdiği karar konuya ışık tutması bakımından önemlidir. Devlet uygulamalarında diplomatik sığınma konusunda yeknesaklık olmadığını belirttikten sonra, sığınma arama hakkı konusunda devlet egemenliği odaklı karar veren Divan, devletin ülkesine sığınma ile diplomatik sığınma arasında farklılığa dikkat çekmektedir. Uluslararası düzende daha geniş kapsamda uygulama alanı bulan ve bu çalışmada ele alınan sığınma türü, ülkesel sığınma olarak ifade edilen sığınma türüdür.

Ülkesel sığınmanın uluslararası hukuktaki tanınmış statü olarak ifadesi olan mülteci kavramı ve uygulamalarının temel kaynağını 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü oluşturmaktadır. Ancak buradaki düzenlemeler ülkesel sığınmanın bir parçası olan sadece bireysel nitelikteki sığınma durumlarına işlerlik kazandırmaktadır. II.Dünya Savaşı sonrasında savaşın meydana getirdiği kitlesel sığınma hareketlerine karşı bir çözüm üretmek amacıyla girişilen bu düzenlemelerde, paradoksal bir şekilde “kitlesel sığınma” konusu yer almamaktadır. Bunun en önemli

nedenin devletlerin kitlesel sığınma hareketlerine ilişkin; insan hakları temelli bakış açılarından ziyade konuya, güvenlik odaklı yaklaşımları söylenebilir. Zira kitlesel sığınma hareketlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan birçok kararda vurgulanmıştır. Nitekim I.Körfez Savaşıyla ilgili olarak Güvenlik Konseyi tarafından Nisan 1991 tarihinde 688 sayılı kararda, Irak'ın kitlesel sığınma hareketlerine yol açan baskısının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilmiştir. Uluslararası güvenliği tehdit eden kitlesel sığınma, menşei ülkedeki ulusal güvenliğin olmayışından kaynaklı, güvenli bir ülke sınırlarına gerçekleşen ani yığılmalarla sonuçlanan zorunlu yer değiştirmelerdir. Sığınma hukukunun çekirdeğini insan hakları temelli güvenlik arayışı oluşturmaktadır. Bu güvenliğin sağlanabilmesinde geri gönderilmeme (non-refoulement) ilkesi önemli bir yer tutmaktadır.

Bireysel nitelikteki veya kitlesel olarak gerçekleşen sığınma konularının toplamından oluşan ülkesel sığınma, geri gönderilmeme (non-refoulement) ilkesi üzerine inşa edilmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi 33.maddesine göre bir mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti ve belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri gönderilmeyecek veya iade edilemeyecektir. Sözleşme metninde hukuksal olarak statüsü tanınmış mülteci kavramına yer verildiğinden BMMYK bu konuya *1951 Cenevre Sözleşmesi anlamında, bir kimse, mülteci tanımında belirtilen ölçütlere uyduğu andan itibaren mülteci sayılır şeklinde* açıklık getirmektedir. Kitlesel sığınma durumlarında ise geri gönderilmeme ilkesini uygulanır hale getiren koruma, geçici koruma olarak ifade edilen korumadır. Buradaki amaç; temel insan haklarını garanti altına almak için pratik koruma sağlamaktır. Geri gönderilmeme ilkesi, sığınma arama hakkının uygulanmasında anahtar role sahiptir. Öyle ki mülteci tanımında belirtilen ve bu statüye girmeyen kişiler için bile tamamlayıcı koruma, dolaylı koruma veya ikincil koruma olarak ifade edilen koruma sağlanmaktadır.

Geri gönderilmeme ilkesi bağlamında tamamlayıcı koruma ve geçici koruma kavramları birbiriyle ilişkili olsa da bu iki kavram, farklı koruma statülerini ifade eder. Geçici koruma kavramı, kitlesel sığınma durumlarında ortaya çıkan acil durumlara çözüm bulmak üzere geliştirilen kısa süreli önlemleri içerirken

Tamamlayıcı koruma acil bir durum önlemi veya geçici bir tedbir olmayıp 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolündeki mülteci korumasına alternatif olarak, geri gönderilmemeye karşı koruma sağlayan bir dayanak oluşturmaktadır. Esasen tamamlayıcı koruma, kitlesel sığınma durumlarında uygulanmaz.

Genel olarak; siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık uluslararası göçü harekete geçiren motor güçtür. Bunu frenleyecek olan ise devletlerin kendi istikrarlarını kendilerinin gerçekleştirmelerini sağlayacak politikaları desteklemektir. Burada uluslararası barışı korumakla görevli Birleşmiş Milletlere büyük görev düşmektedir. Birleşmiş Milletlerin beyin takımı olarak nitelendirilen Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin küresel çıkarları göz önünde tutarak, kendi ulusal çıkarlarından ziyade Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine işlerlik kazandırmaları gerekmektedir. Ancak bunun teoriden pratiğe dönüşmesinin zor olduğu/olacağı ya da mümkün olmayacağı mevcut uluslararası gündemde somutlaşmaktadır. Dolayısıyla kitlesel sığınma durumlarına, makro düzeyde insan hakları temelli, uluslararası toplumun katılımıyla uygulanabilir çözümler üretmek şu an için uzaktır.

Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ve Cartagena Bildirisi gibi bölgesel düzenlemelerde olduğu gibi kitlesel sığınma durumlarına ilişkin çözüm yolları, genellikle mikro düzeyde sınırlı kalmıştır. Uluslararası arenada problemlerin yaşandığı coğrafyanın kavşağında olan Türkiye, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ulusal düzeyde, konunun çözülmesi adına yerinde bir adım atmıştır. Ancak kitlesel sığınma durumlarına dair çözüm, başta sınır komşuları olmak üzere, sığınmacı üreten veya transit konumunda olabilecek diğer devletlerle karşılıklı anlaşmalar yoluyla, tamamlanmalıdır. Böylece Türkiye uluslararası sözleşmelerle sorumluluk ve yük paylaşımını gerçekleştirebilir.

Türkiye, bulunduğu coğrafya nedeniyle sığınmacı/mülteci üreten devletlere yakın olmasının sonucu olarak ya transit ülke ya da hedef ülke konumundadır. İnsan haklarına saygılı ve mülteci hukukunun gelişiminde etkin bir rol oynayan Türkiye, geçmişte kitlesel sığınma durumlarında geri göndermeme ilkesini işletmiş, birçok sığınmacıya ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde de bu durumun devam ettiği bir gerçektir.

1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olan Türkiye, andlaşmadan kaynaklanan hakkına dayanarak “coğrafi kısıtlama” seçeneğini kullanmış, bu tutumunu 1967 Protokolünde de sürdürmüştür. Buna göre Türkiye sadece Avrupa’dan gelen kişilere mülteci statüsü vermektedir. AB ile uyumlu yasal düzenlemelerin yanında, Türkiye kendine özgü konumu nedeniyle sığınma sistemini süreklilik çerçevesinde kurumsallaştırma amacındadır. Bu süreçte AB ile uyum, bir amaç olmaktan ziyade prensip ilkeler olarak benimsenmeli, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasının AB’nin Türkiye’yi yasadışı göç ve kitlesel sığınmalara karşı bir tampon bölge olarak görmesine izin verilmemelidir. Türkiye’nin coğrafi kısıtlamasını kaldırmasını isteyen AB’ni oluşturan ülkeler, sığınma sistemlerini ve mülteci kabulünü zorlaştırma çabası içindedirler. Henüz ortak bir Avrupa göç ve sığınma sistemi gerçekleştirilmiş değilken ve güvenli üçüncü ülke konusundaki tartışmalar sürerken, bulunduğu coğrafyanın neticesinde coğrafi kısıtlama getiren Türkiye’nin hassasiyeti göz önüne alınmalıdır.

Geri göndermeme ilkesi bağlamında, fiili olarak coğrafi kısıtlamanın kitlesel sığınma önünde koruyucu rol üstlenmesini benimsemek zordur. Bireysel nitelikteki sığınma olaylarında mülteci statüsü verilerek gerçekleştirilen uluslararası koruma geçici niteliktedir. Kitlesel sığınma söz konusu olduğunda ise geçici koruma şeklinde gerçekleştirilen koruma daha sınırlı bir süreyi kapsamaktadır. Zira geçicilik etkisi Türkiye’nin ve sığınmacıların, Türkiye’de kalışlarına ilişkin orta veya uzun vadeli düşüncelerini, planlamalar yapmalarını engellediğinden, uygulamada birçok sorunun baş göstermesine yol açmaktadır. Bunlardan en göze çarpanı hem yerel halk hem de sığınmacı durumundaki kişiler arasında oluşan nefret tohumlarının; zincirleme etkiyle sonraki kuşaklara aktarılarak, Ortadoğu gibi problemli bölgenin zihin devinimi yoluyla istikrara kavuşmasına engel olabilme ihtimalidir. UNICEF, Dünya Gıda Programı (WFP), Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi (ICRC) gibi BM örgütleri ile bölgesel ve yerel Sivil Toplum Kuruluşları kitlesel sığınma durumlarında, sürecin yönetilmesinde aktif rol üstlenmelidir.

BM Sözleşmesinde ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde ifade edildiği üzere devletler, hâkimiyetlerinin olduğu alanlarda faaliyetlerini insan hakları zemininde gerçekleştirmek durumundadır. Burada en zayıf halkayı mülteci ve sığınmacı

durumundaki kişiler oluşturduğundan devletlerin insan hakları temelli yeknesak tutumları, insan hakları hukukunun küresel olarak yerleşmesine katkı sağlayacaktır.

Çözülmesi gereken bir sorundan ziyade çok iyi idare edilmesi gereken bir konu olan göç, ekonomik ve kültürel zenginliğe dönüştürülebilir. Ancak bu yaklaşım aşırı iyimser bir tablo çizmektedir. Günümüzde yabancılara olan bakış açısı çoğu zaman güvenlik odaklı hale gelmiştir. Bu bakış açısı insan hakları merkezli bir yaklaşıma yerini bırakmalıdır. Uluslararası toplumun mülteci ve göçmen konularında bilinçli olması; sığınmacılara, mültecilere ve diğer yabancılara dönük yükümlülükleri hakkındaki anlayışın artırılması şarttır. Zira bu bilincin sağlanması aynı zamanda mültecilerin ve göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırma yollarından birisidir. Türkiye açısından düşünüldüğünde; geçici koruma rejimi başarıyla yönetilerek yerel entegrasyon sağlanırsa, gelecek kuşaklar için “soft power” niteliğine dönüşecek güçlü bağlar, güvenli ve istikrarlı bir bölgenin oluşturulmasına zemin hazırlayacaktır. Başarısız bir süreç yönetimi bunun tam tersini de mümkün kılacaktır. Şimdiye kadar Türkiye’nin genel olarak bu süreci başarıyla yönettiği söylenebilir.

Nitekim Türkiye, açık kapı politikası uygulayarak Suriye krizinde bunu göstermiştir. Suriye’den gelen sığınmacıların yükü genel olarak Ürdün, Lübnan ve Türkiye üzerinde toplanmıştır. Türkiye’deki bu durumun uluslararası toplumun desteği olmadan sürdürülmesi beklenemez. Diğer taraftan Katar ve Suudi Arabistan gibi Körfez ülkeleri mülteci almaktan ziyade maddi destek sağlama yolunu seçmektedir. Fakat çoğu zaman bu yardım taahhütleri pratiğe dökülmemektedir. Dolayısıyla Suriye’deki krizin örneğinde olduğu gibi kitlesel sığınma olaylarında çözüme dair hem bölgesel hem de küresel boyutta bir fikir birliği mevcut değildir. Bunun yerine ad hoc çözümlerle süreç yönetilmeye çalışılmakta, kitlesel sığınma konusunda çözüm yerel düzeyde kalmaktadır.

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin temelinde olan barınma, beslenme gibi fizyolojik ihtiyaçların, insanların en temel ihtiyaçlarıdır. Küresel ısınma sonucu yaşanan iklim değişiklikleri, tatlı su kaynakların azalması gibi nedenlerin tetiklediği uluslararası göç sığınma hukukunun dışındadır. Bu yönüyle sığınma olgusunun gelecekte farklı bir dönüşüme uğrayacağı söylenebilir. Kitlesel sığınma için kapsamlı çözüm yolu olarak görülen geri dönüş veya güvenli bölge oluşturulması veya menşei

Ülkede ulusal korumanın tekrardan sağlanması gibi eylemler, menşei ülke açısından devletin ülkesel egemenliği, kabul eden ülke açısından kamu düzeni ve güvenliği olguların gündeme gelmesine neden olacaktır. Bu yönüyle kitlesel sığınma olaylarına karşı kalıcı czmlerin kısa sürede gerçekleşmesi zordur. Küreselleşen dünyada uygulanabilir bir sığınma sisteminin ve uluslararası korumanın yerleşmesi için neden sonuç ilişkinin her iki tarafında da bulunan *güvenlik* olgusunun, insan hakları merkezli olarak inşa edilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio; *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, İsmail Türkmen(çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Aksar, Yusuf; *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ağustos 2013.
- Aksoy, Zeynep; “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/ 20, Kış 2012, ss.292-303
- Alpkaya ,Gökçen; *Agik Sürecinden Agit’e İnsan Hakları*, İstanbul: Kavram Yayınları, 1996.
- Altınışik ve Yıldırım; *Mülteci Haklarının Korunması*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, Ocak 2002.
- Aral, Berdal; “Egemenlik ve İnsan Hakları Açısından Küreselleşme ve Uluslararası Hukuk”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 24, 2005, ss.57-78
- Arendt, Hannah; *Totalitarizmin Kaynakları 2: Emperyalizm*, Bahadır Sina Şener (çev.), İstanbul: İletişim yayınları, 1998
- Arslan, Zühtü; *Anayasa Teorisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Asar, Aydoğan; *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı Hakları*, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 2004.
- Ateş, Süleyman; *Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Ankara: Hayat Yayıncılık, 2012.
- Bağcı, Hüseyin; ”Bosna-Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş”, *DTCF Dergisi*, 16/27, 1994, ss.257-279
- Başer, Murat; *İnsancıl Hukuk Yeni Savaşlar, Yapısal Sorunlar ve Korunmayan İnsan Hakları*, Ankara: Gazi Kitapevi, Ocak 2014.
- Benedek, Wolfgang; *İnsan Haklarını Anlamak*, Mehveş Bingöllü Kılıcı (çev), Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ağustos 2014.
- Beriş, Hamit Emrah; *Egemenlik Bir Kavramın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği*, İstanbul: Tezkire yayıncılık, Kasım 2014
- BMMYK, *Statü Dışında Bırakma İlkeleri*, 2003
- BMMYK, *Dünya Mültecilerinin Durumu 2000, İnsani Yardımın Elli Yılı*, 2001
- BMMYK Türkiye, *Mültecilere Uluslararası Koruma Sağlanmasına İlişkin BMMYK Yürütme Komitesi Kararları*, 1998b.

BMMYK, *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkına Elkitabı*, 1998

Bozkurt, Enver; “Kant’ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması ve Anayasa Mahkemesi Denetimi”, *Evrensel Barış ve Medeniyetler Buluşmasında Anayasa Mahkemesinin Rolü*, Ankara, 25-26 Nisan 2007, ss.502-504

Bozkurt, Enver vd.; *Devletler Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012

Canpolat, Önder; “E-Ticaret ve Türkiye’deki Gelişmeler”, *Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Hukuk Müşavirliği*, Mart 2001, ss.1-142

Castles ve Miller; *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*; Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008

Chetail, Vincent; *The Principle of Non-Refoulement and the Refugee Status in International Law*, Bruxelles: Bruylant, 2001.

Clapham, Andrew; *İnsan Hakları*, Hakan Gür(çev.), Ankara: Dost Kitapevi Yayınları 2010.

Çağıl, Orhan Münir; “İnsan Hakları ve Tabii Hukuk”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 50/1-4, 1984, ss.69-115

Çağlayan, Savaş; “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, Güz 2006, ss.67-91

Çakır, Sabri; *İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları*, Isparta: Fakülte Kitapevi Yayınları, 2008

Çakmak, Cenap; *Uluslararası Hukuk Giriş, Teori ve Uygulama*, Eskişehir: Ekin Yayınevi, Şubat 2014.

Çavuşoğlu, Halim; “Yugoslavya-Makedonya’dan Türkiye’ye 1952-67 Kitleli Göçü ve Bursa’daki Göçmen Kesimi”, *Karadeniz Araştırmaları, Karam Araştırma ve Yayıncılık*, 3/10, 2006, ss.107-147

Çelebi, Özlen; “Kuramların Sessizliği: Liberalizm, Realizm ve İltica Rejiminin Kuruluşu”, *UNHCR İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*, Ankara: Anıl Reklam Matbaacılık, 2011, ss.14-20

Çelik, F. Edip; *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı*, İstanbul: İçtihadı Fakülteler Matbaası, 1956.

Çelikel ve Öztekin; *Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, Şubat 2005.

Çetin, Selvet; *İnsan Hakları Araştırmaları Derneği 2010 Yılı Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı İzleme Raporu*, Ankara: 2011, ss.3-24

Çiçekli, Bülent; *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 5.Güncellenmiş Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Temmuz 2014

----- ;*Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Ankara:Seçkin Yayıncılık, 2009.

Dağı, İhsan; *“İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye”*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000

Dağı, İhsan; “İnsan Hakları, Sığınmacılar Sorunu ve Uluslararası Güvenlik”, *Yeni Türkiye*, 22, (Temmuz-Ağustos 1998), ss.1250-1262

Deleva, Zivka; “Conceptualizing Migration in Europe: Selected Theoretical Approaches”, *IESIR Working Papers*, 2010,ss.10-30

Deniz, Taşkın “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”,*Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18/1,(Nisan 2014),ss.178-179

Doğan, İlyas; *İnsan Hakları Hukuku Ders Kitabı*, Ankara: Astana Yayınları, 2013.

Doğan, Koray; *Göçmen Kaçakçılığı Suçu*, Ankara: Seçkin yayıncılık, Ekim 2005.

Durieux ve McAdam; “Non-Refoulement through Time: The Case for a Derogation Clause to the Refugee Convention in Mass Influx Emergencies”, *International Journal of Refugee Law*, 16/1, 2004,ss.4-24

Ekşi, Nuray; *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 2014.

Ekşi, Nuray; “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Düzenlenen Uluslararası Koruma Türleri”,*Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu’nun Değerlendirilmesi Sempozyumu*, İstanbul:19 Mayıs 2014.

Erdoğan, Mustafa; *İnsan Hakları Hukuku Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitapevi, Kasım 2012.

Ergül, Ergin; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku’nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, Ankara: Yargı Yayınevi, Ocak 2012

Erözden, Ozan; *Ulus-Devlet*, İstanbul: XII Levha Yayınları, Ocak 2008

Farmer, Alice; “Non-refoulement and Jus Cogens:Limiting Anti-Terror Measures that Threaten Refugee Protection”,*Georgetown Immigration Law Journal*, 23/1,ss.2-38.

Gemalmaz, Mehmet Semih; “Ulusalüstü İnsan Hakları Işığında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Madde 3/İşkence Yasağı)Analizi”, *Ankara Barosu İnsan Hakları Hukuku Merkezi*, 2006,ss.182-183

Gezgin, Mehmet Fikret ;“İşgücü Göçü Teorileri”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*,1991,ss.31-50

Gianfranco, Poggi; *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım*, Çeviren Şule Kut ve Binnaz Toprak(çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014

Giddens, Antony; *Modernliğin Sonuçları*, Ersin Kuşdil(çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları,1994.

Gilbert, Geoff; “Current Issues in the Application of the Exclusion Clauses” Refugee Protection in International Law: UNHCR’s Global Consultations on International Protection, Erika Feller, Volker Türk and Frances Nicholson(eds.), London: Cambridge University Press,2003,ss.425-479.

Göçer, Mahmut; *Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.

Gökbayrak, Şenay; “Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2008,ss.65-82.

Turgut Göksu, “Göç ve Türkiye’nin Güvenliği”, Tülin Günşen İçli ve Fatih Karaosmanoğlu(drl.),*Uluslararası Polislik ve İç Güvenlik*, Ankara: Nobel Yayınları, ss.259-288.

Gören, Zafer; “Anayasa Hukuku Açısından Sığınma Hakkı”, *Anayasa Mahkemesinin 31.Kurul Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyum*, Ankara, Nisan 1994.

Grigg ve Ravenstein; “*Laws Of Migration*”, *Journal of Historical Geograpy*, 3/1, 1977,ss.41-54.

Grotius ,Hugo; “Savaş ve Barış Hukuku” Işıl Özkan (çev.), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* içinde, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2013

Goodwin-Gill, Guy S.; *The Refugee in International Law*, Oxford: Clarendon Press,1996.

Göksu, Turgut; “Göç ve Türkiye’nin Güvenliği”, Tülin Günşen İçli ve Fatih Karaosmanoğlu(drl.),*Uluslararası Polislik ve İç Güvenlik*, Ankara: Nobel Yayınları, ss.259-288.

Güçer, Karaca ve Dinçer, “Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı; Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması”, *USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 2013,ss.8-70.

Gül, Songül Sallan; “Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Yardımlar”, *İnsan Hakları Yıllığı*, 23/24, 2002, ss.80-82.

Güneş, Şule; “Karadeniz’de Çevresel İşbirliği, 1992 Bükreş Sözleşmesi”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 28 (3-4), 2001,ss.311-337.

Güriz, Adnan; *Hukuk Felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2009.

Haddad, Emma; “Who is (not) a Refugee?”*EUI Working Paper* , 6, 2004.ss.1-30.

Hathaway, C. James; *The Law of Refugee Status*, Canada: ,Butterworths Ltd, 1991.

Hathaway, C. James; *The Rights of Refugees under International Law*, London: Cambridge University Press, 2005.

Hazar, Numan; *İnsan Hakları ve Diplomasi*, İstanbul: Büyükdada Yayınları, Şubat 2015.

Hoş, Hasan Serdar; *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, İstanbul: Oniki Levha Yayınları, Ağustos 2013.

İçduygu, Ahmet; "International Migration and Human Development in Turkey", *United Nations Development Programme Human Development Reports Research Paper*, 2009/52, October 2009, ss.1-57

Jackson, Ivor J.; *The Refugee Concept in Group Situations*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1999.

Kalabalık, Halil; *İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2009.

Kalin, Walter; *BM Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler Açıklayıcı Notlar*, Kerem Altıparmak (çev.), Ankara: İmaj Yayın Evi, Brookings Enstitüsü, Temmuz 2005.

Kant, Immanuel; "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme", Yavuz Abadan ve Seha L. Meray (çev.), *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, No:113-95, 1960, ss.26-28.

Kapani, Münici; *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Nisan 2011

-----; *Kamu Hürriyetleri*, Ankara: AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, No.392, Ankara, 1992.

Kaya ve Acer; *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Ankara: Uşak Yayınları, 2010.

Kılıç, Seyfi; "Suriyeli Sığınmacılar ve Sınır İllerindeki Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, 6/61, 2014, ss.48-51

Kirişçi, Kemal; "UNHCR and Turkey: Cooperating for Improved Implementation of the 1951 Convention Relating to Status of Refugees", *International Journal Refugee Law*, 13, 2001, ss.71-98

Kneebone, Susan; *Refugees, Asylum Seekers and the Rule of Law Comparative Perspectives*, London: Cambridge University Press, 2009.

Korkut, Levent; "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği", *Ankara Barosu Dergisi*, 66/4, Güz 2008, ss.20-35.

Lee, S. Evertt; "A Theory of Migration", *Demography*, 3/1, 1966, ss.49-50

Lindstrom, Channe; "Addressing the Root Causes of Forced Migration: A European Union Policy of Containment", *University of Oxford Refugee Studies Centre Working Paper*, No.12, September 2003, ss.3-4.

Mathieu, Jean-Luc; *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, Galip Üstün(çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

McLuhan, Marshall; *Understanding Media: The Extensions of Man*, New York: McGraw-Hill 1966.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), *Milli Güvenlik Bilgisi 1 Ders Kitabı*, Ankara: Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü

Moore ve Shellman "Fear of Persecution: Forced Migration, 1952-1995", *Journal of Conflict Resolution*, 40/5, Ekim 2004, ss.723-745

Niessen, Jan; "Negotiating The Liberalization of Migration-Is GATS a Vehicle Or Model For Global Migration Governance" *EPC Issue Paper*, No.6, 2003, ss.1-18.

Okoth-Obbo, George; "Thirty Years On: A Legal Review of the 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee problems in Africa", *Refugee Survey Quarterly*, 20/1, UNHCR 2001.

Odman, Mustafa Tefik; *Mülteci Hukuku*, Ankara: AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:15, 1995.

Ortaylı, İlber; *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Orhan, Oytun; *Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler*, ORSAM Rapor No:189, 2014.

Öğütçü, Muhlis; "Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar", *DEÜHFD, Prof. Dr. İrfan Baştuğ Anısına Armağan*, 7, Özel Sayı 2005, ss.572-576

Öndül, Hüsnü; "1789 Fransız Devrimi ve Etkileri", *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 1989, ss.688-692

Özbek, Veli Özer vd.; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

Özcan, Mehmet; *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Ankara: USAK Yayınları, 2005.

Özekmekçi, M.İnanç; "Tehdit Sınırını Geçemeyen Göçmen", *Hayat Sağlık Dergisi*, 2, 2010, ss.44-52

Özer, Deniz Kızılsümer; "Denizden Gelen Sığınmacılar ve Uluslararası Hukuk", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3/10, 2007, ss.75-95.

Özkan, Işıl; *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2013.

Öztürk, Neva Övünç; “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/2, 2012, ss.187-229.

Özyakışır, Deniz; *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Ankara: Nobel Yayınları, Temmuz 2013.

Pazarcı, Hüseyin; *Uluslararası Hukuk Dersleri 1.Kitap*, Gözden Geçirilmiş 11.Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi, 2011.

-----; *Uluslararası Hukuk Dersleri 2.Kitap*, Gözden Geçirilmiş 11.Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi, 2011.

-----; *Uluslararası Hukuk Dersleri II.Kitap*, Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1989

Pazarlıoğlu, M. Vedat; “İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi”, *Yöntem ve Ekonomi*, 14/1, 2007, ss.121-135

Peker ve Sancar; “Mülteciler ve İltica Hakkı (Yaşamın Kısıyındakilere Hoş Geldin Diyebilmek” *İnsan Hakları Derneği*, 2002, ss.1-64

Petersen, William; “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, 23/3, 1958, ss. 256- 264

Pierson, Christopher; *Modern Devlet*, Dilek Hattatoğlu(çev.), İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 2000.

Pufendorf, Samuel; “De Jure Naturae et Gentium Libri” Işıl Özkan (çev.), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* içinde, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2013

Rutinwa, Bonaventure; ”New Issues in Refugee Research, Prima Facie Statüs and Refugee Protection”, Faculty of Law University of Dar es Salaam, October 2002.

Sağlam, Serdar; “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 5, Güz 2006, ss.33-44.

Saraçlı, Murat; *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara: Adalet yayınevi, Mart 2011.

Shaw, Stanford J.; *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, New York: MacMillian Yayınları, 1991.

Savaşan, Zerrin; “AB’de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar”, *İnsan Hakları Yıllığı*, 27, 2009, ss.14-15.

Stouffer, A.Samuel; “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance”, *Amerina Sociological Review*, 5/6, Aralık 1940, ss.845-867

Sunay, Reyhan; *Tartışılan Egemenlik*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2007

Şen ve Malbeleş; *Türk Ceza Hukuku'nda Uluslararası Suçlar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

Taneri, Gökhan; *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi İlkesi*, Bilge Yayınevi, Ankara 2012.

Tansen, Bedia Ayşegül; "Uluslararası İnsancıl Hukuk İhlallerinin Amerikalılararası İnsan Hakları Sistemi Tarafından Denetimi", *Yeditepe Üniversite Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof.Dr. Duygun Yarsuvat'a Armağan Özel Sayısı , IX/2, 2012, İstanbul,ss.700-720

Tapia,Stéphane de; "New Patterns Of Irregular Migration İn Europe, Council of Europe", 13 November 2002,ss.3-81

Taşdemir, Fatma; *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.

Tezcan, Erdem ve Önok; *Uluslararası Ceza Hukuku*, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2009

Topal, Ahmet Hamdi; "Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1,2014,ss.49-74

Turhan ve Tanrıbilir; *Vatandaşlık Hukuku Ders Notları*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.

Türkoğlu, Oğuzhan "Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik", *Uludağ Üniversitesi İİBF*, 30/2 2011,ss.101-118.

Tütüncü, Ayşe Nur; *İnsancıl Hukuka Giriş*, İstanbul: Beta Yayıncılık, Şubat 2012.

UNHCR, *Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework*, 2001.

UNHCR, *Conclusion on International Cooperation and Burden and Responsibility Sharing in Mass Influx Situations*,2004,

UNHCR, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998,Bir İnsanlık Sorunu*

UNHCR, *Refugees Without an Asylum Country*,1979.

UNHCR, *Mechanisms of International Cooperation to Share Responsibilities and Burdens in Mass Influx Situations*, February,2001.

Unat, Nermin Abadan vd.; *Göç ve Gelişme: Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma*,Ankara:Türk Matbacılık Sanayii, 1975.

Uygun, Oktay; *Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE Yayınları, 1996

Uzun, Elif ;“Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8/ 30, 2012,ss.25-58

Üner, Sunday; *Nüfusbilim Sözlüğü*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972.

Yalçın, Cemal;*Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.

Yamaner, Melike vd.; “12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri”, *GÜ Hukuk Fakültesi Yayınları*, 42, İstanbul, ss.135-232.

Yılmaz, Necla Öztürk; “5543 Sayılı İskan Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 68,2007,ss.255-25.

Yükseker, Deniz vd;”Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Son Vatandaşlığın İnşası, İstanbul: Tesev Yayınları, Mart 2008.

Vattel, Emer de; “Le Droit des Gens ou Principes de la Naturelle,” Işıl Özkan (çev.), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* içinde, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2013

Wiener, Myron; “Security,Stability and International Migration”, *International Security*,1990.

Wolff, Christian; “Jus Gentium Methodo Scientifica, Pertractatum”, Işıl Özkan (çev.), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* içinde, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Mart 2013

Wood, B.William; “Forced Migration: Local Conflicts and International Dilammas”,*Annals of the Association of American Geographers*, 84/4,1994,ss.614-615

Zanotti, Isidoro; *Extradition in Multilateral Treaties and Conventions*, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers,2006.

M. Murat Erdoğan, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiyedeki-suriyeliler> (02.10.2015)

[http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesele-akinlar_409_558_559\(17.03.2015\).](http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesele-akinlar_409_558_559(17.03.2015).)

<http://www.unhcr.org/45dc19084.html> (01.03.2015)

http://madde14.org/index.php?title=Arap_%C3%9Clkelerinde_M%C3%BCltecilerin_Durumun_D%C3%BCzenleyen_S%C3%B6zle%C5%9Fme (22.03.2015).

<http://www.refworld.org/docid/3de5f2d52.html> (21.03.2015)

<https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/icrcyi-kesfedin-discover-icrc.pdf> (10.03.2015)

<http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html> (21.03.2015)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5513c99eaa4b55.34156709 (26.06.2015)

<http://www.milliyet.com.tr/ingiltere-ilk-kez-bir-ateiste/gundem/detay/1822047/default.htm> (21.04.2015)

<http://www.politicalasylumusa.com/application-for-asylum/religion/> (21.04.2015)

<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/257669/Victor-Raul-Haya-de-la-Torre> (29.03.2015)

<http://www.swamyassociates.com/downloads/2005/EJUSDEM-GENERIS.pdf> (Erişim 23.08.2015)

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin_ant4.pdf Erişim. (21.02.2015)

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin_ant4.pdf (Erişim.09.03.2015)

https://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar1071.html (Erişim 06.08.2015)

http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/handbook_on_protection_of_stateless_persons_tr.pdf (08.04.2015)

<http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html> (10.04.2015)

<http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html> (10.04.2015)

[http://goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) (11.04.2015)

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/CifteVergilendirme/Konsolosluk_viyana_anlasma.htm (26.03.2015)

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf (Erişim 26.03.2015)

<http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/72.1.pdf> (07.04.2015)

<http://www.hyd.org.tr/multecielkitabi/kitap5.asp?idm=mands> (Erişim 14.08.2015)

http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 (17.08.2015)

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/380836.asp> (Erişim 14.08.2015)

http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 (17.08.2015)

<https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747> (11.05.2015)

ÖZGEÇMİŞ

Ali Özdemir 01.06.1987 tarihinde Osmaniye’de doğdu. Osmaniye Atatürk Lisesi’ni bitirdikten sonra Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nden 2012 yılında mezun oldu. Mezuniyetinden bu yana Araştırma Görevlisi olarak görev yapan Ali Özdemir, iyi derecede İngilizce bilmektedir. İnsan hakları hukuku ile ilgili çalışmaları sürmektedir.

İletişim Bilgileri

E mail : aliozdemir@sakarya.edu.tr